

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ
КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

ШЛЯХ ДО ЄС

Посібник для вчителя

Черкаси

2016

Рекомендовано до використання вченою радою Черкаського ОПОПП.

Протокол №3 від 29.05.2015 року

КЕРІВНИК ПРОЕКТУ: Наталія Миколаївна Чепурна, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

1. **Бреус В.В.**, учитель географії Великобурімської ЗОШ I-III ступенів Чорнобаївської районної ради.
  2. **Величко Л.Д.**, учитель Сабадаської загальноосвітньої школи I-II ступенів Жашківської районної ради.
  3. **Деркач П.В.**, учитель географії Білозірської ЗОШ I-III ступенів Черкаської районної ради.
  4. **Доденко Н.М.**, учитель географії Ватутінської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Ватутінської міської ради.
  5. **Епова Л.С.**, учитель економіки Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №27 Черкаської міської ради.
  6. **Ішуніна Т.І.**, учитель географії та біології Вороненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Жашківської районної ради.
  7. **Кольба Н. П.**, учитель географії Черповодівської ЗОШ I-II ступенів Уманської районної ради.
  8. **Корсун Т.А.**, учитель географії Білоусівського НВК “ЗОШ – I-III ступенів-лицею”Драбівської районної ради.
  9. **Кропивка Н.В.**, учитель Дубіївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради.
  10. **Купчин В.М.**, учитель географії Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №17 Черкаської міської ради.
  11. **Мойсєва С.Г.**, завідувач Обласного Центру економічної освіти та євроінтеграції КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».
  12. **Музика О.А.**, учитель географії Старобабанівської ЗОШ I-III ступенів Уманської районної ради.
  13. **Пацьора Л.М.**, учитель географії і біології Мельниківського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів» Чигиринської районної ради.
  14. **Прищєпа О.П.**, учитель географії Зеленодiбрівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад» Городищенської районної ради.
  15. **Ратушна К.В.**, учитель географії Тимченківського НВК Чорнобаївської районної ради.
  16. **Чепiжко В.С.**, учитель економіки Княже-Криницької загальноосвітньої школи I-III ступенів Монастирищенської районної ради.
  17. **Шаламай І. В.**, учитель географії Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради.
  18. **Шамрай Т. М.**, учитель географії Черкаської загальноосвітньої школи I – III ступенів №24 Черкаської міської ради
- за заг. ред. **Світлани Мойсєвої**, завідувача Обласного Центру економічної освіти та євроінтеграції КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Ш 70 ШЛЯХ ДО ЄС: Посібник для вчителя / [За заг. ред. С.Г Мойсеєвої]. – Черкаси : ЧОПОПП ЧОР, 2016. – 156 с.

Посібник для вчителя є складовою навчально-методичного комплексу «Шлях до ЄС» та логічним продовженням проекту «**Занурення в ЄС: тренінг для шкільних вчителів**», який профінансований виконавчим агентством з освіти, аудіовізуалізації та культури і діє на підставі повноважень, делегованих Європейською комісією у рамках програми «Навчання впродовж життя» Жана Моне.

Автори посібника пропонують навчальний матеріал із застосуванням інтерактивних форм навчання, методів і технік розвитку критичного мислення учнів відповідно до вікових та психологічних особливостей школярів.

Навчально-методичний комплекс у своєму складі має : програму «Шлях до ЄС» для учнів 10 (11) класу загальноосвітніх навчальних закладів, посібник для вчителя з розробками уроків та матеріалами для проведення позакласних заходів, електронний диск з матеріалами до уроків.

Запропонований матеріал може використовуватися як курс за вибором, факультатив, під час організації позакласної роботи із учнями 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

© КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2016

ПЕРЕДМОВА

Курс «Шлях до ЄС», який пропонується для вивчення в 10 (11) класах, завершує географічну, історичну та правову освіту в загальноосвітній школі і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином, програма узгоджується з регіоналізацією, теоретизацією, країнознавством, соціально-економічною географією і має українознавчу спрямованість. А знайомство з європейськими правовими засадами дасть змогу старшокласникам не лише розширити правові знання, а й порівняти законодавчі бази України і Європи.

Посібник для вчителя з розробками уроків та позакласними заходами з означеної тематики створено відповідно до структури і змісту навчальної програми «Шлях до ЄС» 10 (11) кл.,

Рекомендації щодо роботи з посібником.

У навчально-методичному посібнику поєднано інформаційну, методичну та практичну складові навчального процесу. Практичні та творчі завдання передбачають розв'язання проблемних питань, створення проектів, написання есе, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-дослідження, соціологічного опитування, дискусій, семінарів, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових ігор, моніторингових досліджень, використання кейс-методу, написання рефератів, творчих робіт, індивідуальних і колективні проектів.

Реалізуючи ці види діяльності, учні мають продемонструвати вміння та навички, пов'язані з такими головними аспектами процесу наукового дослідження, як виділення проблемних питань та гіпотез, планування дослідження, представлення, аналіз і тлумачення даних, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання висновків. При організації занять доцільно створювати ситуацію, у якій кожен учень міг би виконувати індивідуальну роботу і долучитися до роботи у малій групі співробітництва. Для презентацій власних досліджень варто пропонувати учням використовувати інформаційно-комунікаційні технології, а результати робіт представляти у вигляді схем, картосхем, діаграм, картодіаграм, розрахунків, творів есе, постерів, плакатів, колажу фотографій, міні-презентацій, відеофільмів тощо.

Тематику завдань для дослідницького практикуму і міні-проектів учитель може змінювати відповідно до матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, бажання учнів тощо.

Мета проведення цих робіт може бути різною – мотиваційною, пізнавальною, контролюючою тощо.

Проведення занять у цікавій та доступній формі буде сприяти підготовці учнів до адекватного сприйняття динаміки змін, що відбуваються у сучасному світі, усвідомленню характеру міжнародних відносин і національних перспектив у європейській та світовій інтеграції.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Критерієм оцінки роботи учнів є не стільки володіння обсягом навчального матеріалу, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, використовувати у знайомих і нових життєвих ситуаціях, самостійно здобувати знання.

Посібник містить логотипи, що відображають характер навчальної діяльності учнів та вчителя.

ВСТУП. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ « ШЛЯХ ДО ЄС»

Мета уроку:

- формування знань про географічну, геополітичну картину світу, які базуються на розумінні теорії взаємодії населення окремих регіонів та країн, світового господарства та географічного поділу праці, на розкритті глобальних та регіональних явищ і процесів, що відбуваються як у світі в цілому, так і в окремих субрегіонах, країнах та їх районах;
- розвиток в учнів системного мислення щодо визначення місця інтеграції як процесу сучасної міжнародної політики, стратегічного курсу України на європейську інтеграцію;
- патріотичне виховання молоді через поглиблення розуміння діяльності паритетної співпраці України із Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями.

Девіз уроку:

«Ми не знаходимося під воротами Європи, у нас немає необхідності стукати в них, тому що ми повноправно належимо до неї, ми повною мірою знаходимося «всередині», ми в її серці та розумі як свідки тисячолітньої християнської спадщини центральних та східних районів, ми зробили свій внесок в її формування і продовжуватимемо жити її особистістю нашим культурним і духовним вкладом»

Владика Богдан (Дзюрах), Секретар Синоду Єпископів УГКЦ

Тип уроку : засвоєння нових знань.

Обладнання: політична карта світу, карта Європи, контурні карти, додаткова література, ілюстрації, презентація.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності.

III. Вивчення нового матеріалу.

Чи хотіли б ви бути громадянами Європейського Союзу?

А чи готові ми до цієї події? Чи реальна вона? Які проблеми існують в Україні на шляху до Європи?

На ці питання ви зможете відповісти в кінці уроку.

Євроінтеграційний курс — це невід’ємна частина суспільно-політичного та економічного поступу України. Роль та місце нашої країни у новій архітектурі Європи визначатиметься здатністю України максимально використати нові можливості та знайти адекватні відповіді на виклики розширення ЄС. Саме тому оцінка перспектив та наслідків цього процесу, їх ефективне використання, посилення політичного та економічного діалогу з Євросоюзом заради забезпечення національних інтересів України є нашими основними завданнями на найближчу перспективу. Консолідація всіх прогресивних сил суспільства, поглиблення взаємодії гілок влади в напрямі створення стабільної та передбачуваної моделі політичного устрою держави та конкурентоспроможної економіки — запорука досягнення цієї стратегічної мети нашого суспільного розвитку.

Європейський Союз об’єднує країни заради спільної мети - принести мир та процвітання своїм народам в рамках тіснішого союзу з спільними економічними, політичними та соціальними цілями. Країни Союзу зробили невідворотний вибір шляху вивіреного та стабільного соціального та економічного прогресу. Зокрема, це робиться завдяки створенню зони без внутрішніх кордонів, посиленню економічної та соціальної єдності та заснуванню економічного та монетарного союзу.

У внутрішній політиці Європейський Союз розробляє спільну політику в таких галузях, як сільське господарство, телекомунікації, транспорт, енергетика та навколишнє середовище. У зовнішній політиці він розробляє політику зовнішньо-економічних зв’язків та торгівлі, поступово посилюючи свою міжнародну роль шляхом втілення спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Інтереси європейських громадян представлені на міжнародному рівні рядом спільних інституцій:

- Рада Міністрів - головний орган, що приймає рішення. Президент здійснюють контроль за практичним втіленням Європейських Угод.
- Європейський Парламент - Члени Парламенту вивчають законодавчі пропозиції та затверджують бюджет. Вони приймають спільні з Радою Міністрів рішення з окремих питань та наглядають за роботою Ради ЄС і Європейської Комісії.

Що ми хочемо знати про ЄС? Де ми можемо отримати цю інформацію?

Скористайтеся сайтом **Представництва Європейського Союзу в Україні**

http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm Представництво є одним з понад 130 аналогічних представництв Європейського Союзу у світі і має статус дипломатичної місії. (Рис 1.)

Рис.1.Представництво
Європейського Союзу в Україні

Робота в групах (10 хв.).

Ознайомтесь на сайті з:

- Головними завданнями Представництва Європейського Союзу в Україні.
- Історією взаємин Україна-ЄС.
- Визначіть поняття «східне партнерство»
- Що нам дає угода про асоціацію?
- Які програми ЄС для молоді існують на сьогодні в Україні?

Адреса	Україна, 01024, Київ, вул.Володимирська, 101
Телефон	+380 (44) 390 8010
Факс	+380 (44) 253 4547
Пошта	delegation- ukraine@eeas.europa.eu

Оберіть учня зі своєї групи, який буде презентувати роботу вашого колективу та, при необхідності, зможе відповісти на поставленні запитання

Європейський вибір України, який був визначений у початковий період формування основ її зовнішньої політики, став природним наслідком здобуття країною державної незалежності. Він відображає життєво важливі інтереси України, викристалізувався з усієї попередньої історії українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи.

Мозкова атака: Чому Україна обрала курс на ЄС?

Підсумок «мозкової атаки».

Цілі та завдання інтеграції України в ЄС та етапи їх реалізації:

1. Цілі та завдання євроінтеграційного курсу підпорядковані досягненню стратегічної мети України на європейському напрямі - набуття повноправного членства в Європейському Союзі.
2. Згідно з визначеними критеріями членства в ЄС (відомі як копенгагенські критерії) Україна має бути готовою взяти на себе зобов'язання виконати всі завдання, які покладені на неї щодо вступу в ЄС.
3. Досягнення відповідності держави та українського суспільства копенгагенським критеріям членства в ЄС і є головним довготерміновим завданням євроінтеграційного курсу. Водночас ці критерії застосовуються лише до визнаних Європейським Союзом країн-кандидатів, що обираються з числа асоційованих з ЄС держав. У зв'язку з

цим отримання статусу асоційованого члена ЄС - головне завдання євроінтеграційного курсу України у середньотерміновій перспективі.

4. Принципово важливою умовою і відповідно ціллю, що стоїть перед державою, яка бажає набути асоційованого членства в ЄС, є створення зони вільної торгівлі. Така перспектива визначена в Угоді про партнерство і співробітництво (УПС) - міжнародно-правовій основі сучасних двосторонніх відносин між Україною та ЄС. Вже зроблено перші кроки у вивченні практичних можливостей реалізації цього завдання. Україна поставила питання про започаткування відповідного переговорного процесу з ЄС. Сьогодні досягнуто також домовленості про розробку в рамках УПС конкретних заходів, що їх має здійснити Україна для створення умов, які (поряд з приєднанням до Світової організації торгівлі) дозволили б розпочати консультації про створення зони вільної торгівлі з ЄС.

Характер нинішнього етапу інтеграції та особливості партнерства між Україною та ЄС:

- забезпечення відповідних рамок для політичного діалогу між сторонами, які дозволятимуть розвивати тісні політичні відносини;
- заохочення торгівлі та інвестицій і гармонійних економічних відносин між сторонами і, таким чином, прискорення їхнього сталого розвитку;
- забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного та культурного співробітництва;
- підтримка зусиль України у зміцненні демократії, розвитку її економіки та завершення переходу до ринкової економіки.

Напрями інституційних і структурних реформ в Україні:

- забезпечення умов для лібералізації взаємної торгівлі, включаючи можливість утворення в перспективі зони вільної торгівлі між Україною і ЄС, що вимагає (як перші кроки) лібералізації зовнішньої торгівлі України на засадах норм СОТ та відмови від протекціоністських заходів, які порушують міжнародні договори та дискримінують товари іноземного виробництва;
- наближення законодавства України до законодавства ЄС, створення ефективної системи забезпечення виконання законодавчих актів;
- усунення обмежень конкуренції, до яких вдаються підприємства або які виникають внаслідок державного втручання;

- створення системи заохочення і захисту інвестицій, руху капіталу та обміну інформацією про можливості щодо інвестицій;
- створення в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності.

Повна та послідовна реалізація положень УПС протягом найближчих років сприятиме модернізації національної економіки, підвищенню ефективності використання ресурсів, формуванню сучасних секторів спеціалізації виробництва і торгівлі, розширенню ринків збуту українських товарів та послуг. Це дозволить підійти до наступних етапів на шляху європейської інтеграції України.

Дискусійний клуб: Чи має для Європейського Союзу переваги інтеграція України в ЄС? Обґрунтуйте свої думки.

Заповніть таблицю «Переваги та недоліки можливого вступу України в ЄС»:

<i>Позитивні аспекти</i>	<i>Негативні аспекти</i>

- Наскільки привабливою для України є участь у Європейському домі?
- можна виділити наступні можливі позитивні й негативні наслідки

асоціації з ЄС:

Позитивні наслідки

► Україна приєднується до високої культури ефективного ринкового господарювання й отримує доступ до високого потенціалу інноваційного розвитку ЄС. У результаті підвищується ефективність виробництва, збільшується продуктивність праці, прискорюється модернізація господарства.

► Збільшуються масштаби взаємовигідної торгівлі (ЄС представляє один із найбільших платоспроможних ринків світу). Триває розширення доступу на ринки третіх країн шляхом гармонізації стандартів з ЄС.

► Відбувається поширення сучасних стандартів продукції та послуг. З'являється можливість виробляти й споживати якісні товари (відбувається зниження цін на товари вироблені в ЄС).

► Збільшуються потоки інвестицій, які впливають на доходи жителів, зокрема в результаті підвищення зарплати (ЄС — лідер із прямих інвестицій в Україну, навіть якщо вирахувати третину інвестицій, що надходять із

офшорних зон, насамперед із Кіпру).

► Приводить до поступової легалізації і розширення ринку праці в країнах ЄС для українців, сприяючи тим самим надходженню валюти в країну.

► Сприяє швидкому переміщенню не тільки виробничих і трудових ресурсів, а й інформації, у тому числі економічної.

► Збільшується свобода підприємницької діяльності шляхом втілення європейських стандартів.

► Триває реальний процес у проведенні економічних, політичних реформ. Покращується інвестиційний клімат завдяки приведенню національного законодавства до норм і правил ЄС.

► Сприяє (в перспективі) досягненню високих соціальних стандартів (середньомісячна заробітна платня і пенсія в ЄС майже в дев'ять разів більша, ніж в Україні).

► Отримання можливості спрощеного в'їзду в країни-члени ЄС (у тому числі — безвізовий режим).

Негативні наслідки

► Посилення конкуренції (в результаті більшої доступності товарів, вироблених в ЄС) може привести до того, що в перші кілька років закриється низка українських підприємств.

► Будуть потрібні значні затрати на реалізацію угоди.

► Зросте залежність національної економіки від ринку ЄС.

► Можливе обмеження доступу українських товарів на європейські ринки через невідповідність європейським сертифікатам і стандартам. У зв'язку з цим постане необхідність дорогої модернізації підприємств.

► Дедалі більші обсяги виробництва товарів і послуг будуть концентруватись у руках великих компаній із країн-членів ЄС.

► Існує небезпека скуповування іноземними компаніями значної частини національного надбання.

► Можливість квотування тих видів товарів, які є ключовими в українському експорті.

► Ослабне роль національного уряду в регулюванні економіки своєї держави.

► Збереження в ЄС системи крупних дотацій в аграрний сектор може зробити експорт аналогічної української продукції неконкурентоспроможним.

► Експорт українських промислових товарів із високим рівнем доданої вартості в ЄС буде регулюватися технічним регламентом. Це уповільнить технологічну модернізацію української промисловості, закріпить за нею напів

сировинний характер.

► Різке погіршення перспектив подальшого розвитку співробітництва з країнами, що входять у митний союз ЄврАзЕС (насамперед з Росією).

► Зменшення експорту в країни митного союзу і збільшення імпорту з ЄС може привести до погіршення зовнішньоторговельного балансу.

► Відкриття ринку ЄС може привести до підвищення цін на товари, які в Україні дешевші, ніж за кордоном, оскільки експортувати їх буде вигідніше, ніж продавати на внутрішньому ринку.

Робота з комплексними картами.

Як ви розумієте поняття «Транзитний потенціал України»? Обґрунтуйте перспективи України у цьому сенсі та підкріпіть їх прикладами із курсу економічної географії України.

Шляхи і конкретні механізми досягнення євроінтеграційних цілей України, тактичні підходи можуть і повинні бути гнучкими, чутливими до змін, що відбуваються як всередині держави, так і в ЄС та у всьому світі. Досі головна увага приділялася переважно розбудові механізмів політичних відносин з Євросоюзом, і цю роботу, безумовно, не можна припиняти. Водночас сьогодні зусилля мають зосередитися на суттєвому поглибленні та розширенні практичного співробітництва між Україною та ЄС за всіма магістральними напрямками: економічному та торговельному; зовнішньополітичному та у сфері безпеки; у галузі юстиції та внутрішніх справ. Згідно з Програмою інтеграції України до Європейського Союзу така співпраця повинна сприяти здійсненню у країні системних реформ, а також забезпеченню сприятливих для України умов у контексті розширення ЄС.

Настав також час для істотної активізації зусиль у підвищенні рівня підготовленості держави, суспільства та національної економіки до входження в структури ЄС. Це визначає напрями перетворень в Україні та пріоритети при формуванні та здійсненні економічної і соціальної політики.

Домашнє завдання:

1. Користуючись літературними джерелами, інтернет джерелами, телебаченням та, відслідкувавши етапи розвитку відносин України з Європейським Союзом, зробіть висновки та пропозиції щодо подальшого наближення України до ЄС.

2. Дайте відповідь на запитання: Чи може молодь пришвидшити цей процес зближення?

3. **Проблемне питання:** Чи готова Україна до жорсткої конкуренції на єдиному європейському ринку та до належного виконання взятих на себе

міжнародних зобов'язань?(під час відповіді оперуйте знаннями із економічної географії, економіки, історії, права)

СУЧАСНА КАРТА ЄВРОПИ - ПРОСТІР, ЧАС І ВЗАЄМОДІЯ

Мета уроку:

- сформувати в учнів систему знань про склад регіону, особливості його розміщення, природно-ресурсний потенціал; особливості розміщення та формування країн регіону; урбанізаційні процеси; загальні риси господарства та сучасний стан розвитку економіки країн Європи; про зовнішньо економічні зв'язки та транспортну систему; виявити особливості структури та територіальної організації господарства країн Європи; розглянути інтеграційні процеси та значення ЄС у розвитку регіону; актуальність цього явища (ЄС) для України; вдосконалити навички учнів оцінювати географічне положення, природно-ресурсний потенціал, економіку регіону, самостійно складати комплексну економіко-географічну характеристику країн Європи.

- розвивати в учнів уміння визначати головне в зазначеній темі; розвивати пізнавальні інтереси, інтелектуально-творчий потенціал учнів, логіку та мислення шляхом виявлення закономірностей у соціальних та економічних процесах, установлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей, що існують між різними явищами; вміння учнів висловлювати власні думки, переконання, вести дискусію; розвивати інтерес до предмета;

- формувати компетентність самоконтролю та саморозвитку учнів (виконання випереджуючих завдань), робота з додатковою літературою за темою, розвиток загально-навчальних умінь і навичок, вдосконалити навички учнів самостійно добирати та аналізувати матеріал, працювати з комплексними картами атласу.

Девіз уроку:

Будучи багатоліким - він цілісний – наш взаємопов'язаний і взаємозалежний світ. (В.Овчинніков «Своїми очима»)

Тип уроку : засвоєння нових знань.

Обладнання: політична карта світу, карти атласу, контурні карти, статичний матеріал, додаткова література, ілюстрації, презентація.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

- Посміхніться тим, хто навколо Вас.
- Будьте уважні та доброзичливі.
- Не бійтеся помилитись, продемонструвати свої знання, уміння, пам'ять, увагу.
- Робіть самостійно висновки.
- Успіхів вам.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

!!! Інтелектуальна розминка.(по карті Європи)

Розповідь учителя з елементами бесіди.

Вивчаючи курс «Географія материків і океанів», ви склали характеристики окремих країн і вже маєте загальне уявлення про регіональний поділ світу. Подумайте і дайте відповіді на такі питання:

- За якими ознаками виділяють історико - географічні регіони світу? (географічна єдність, спільність історичної долі).
- Які ви знаєте регіони світу. Покажіть на карті.

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів.

Розповідь учителя

Вивчаючи загальну економіко-географічну характеристику світу, ви пересвідчилися, що країни і держави значно відрізняються одна від одної історією, демографічними і економічними показниками. У наш час найбільш зручним є виділення історико-географічних регіонів світу, яке дає можливість характеризувати регіони з урахуванням їх природних, історичних, культурних і інших особливостей.

Давайте перенесемося у світ європейської цивілізації, вдихнемо таємничий дух стародавніх вуличок, подивимось на сучасні досягнення й переконаємось в тому, наскільки гармонійно тут усе нове поєднується з чудовими традиціями. На сьогоднішньому уроці ми станемо з вами географами-мандрівниками й помандруємо Європою.

Отже, регіон, який ми будемо вивчати – Європа. Звідси розпочиналися експедиції, які зробили Великі географічні відкриття, тут зародився капіталізм і сталася перша промислова революція. У наш час регіон продовжує відігравати значну роль у світовій політиці та економіці, розвитку науки і техніки. Ці досягнення допомагають нам глибше сприймати багатолічність цілісного світу, відкривають справжні можливості для обміну цінностями.

Повідомлення теми уроку.

(Під час «мозкового штурму» учні разом з викладачем визначають завдання та план уроку).

На моніторі тема і план заняття.

Таблиця самоконтролю - на моніторі («Дерево рішень»)

<i>Що я вже знаю з цієї теми?</i>	<i>Що я дізнався з цієї теми?</i>	<i>Що мене найбільше зацікавило?</i>

Ключові терміни та поняття:

- природо-ресурсний потенціал;
- країни великої сімки;
- демографічна політика;
- постіндустріальні країни.
-

IV. Вивчення нового матеріалу.

1) **Дослідження Європи (випереджаюче завдання для учнів).**

Розповідь вчителя з використанням політичної карти Європи і елементами бесіди. (На моніторі «Політична карта Європи»).

З'ясуємо склад регіону.

2) **Прийом «Творча лабораторія»**

(Постановка проблемних запитань для роботи з картами атласу). Розгляньте картосхему «Історико-географічні регіони».

- На які субрегіони поділяється Європа?
- Зіставивши картосхему «Історико-географічні регіони» і політичну карту Європи, назвіть країни, що входять до складу кожного з названих субрегіонів. (Робота з контурною картою).

- Нанесіть на контурну карту держави Західної, Центральної та Східної Європи. (Карти на моніторі). Зараз ви одержали завдання, виконавши які, зможете довести «строкатість політичної карти Європи».

Загальні відомості про регіони. (Таблиця на моніторі).

Розповідь учителя.

Вивчення будь-якого регіону або держави вимагає певної послідовності, яку відображає такий план (план видається кожному учню).

А) *Економіко-географічне і політико-географічне положення регіону.*

Що таке економіко-географічне положення об'єкта і чим воно відрізняється від політико-географічного положення об'єкта?

ЕГП - це характеристика розташування певної території і аналіз тих чинників, які впливають на розвиток її господарства.

ПГП - це положення регіону (країни) відносно інших регіонів з точки зору його загальнополітичних, економічних і військово-стратегічних інтересів. (Схема ЕГП на моніторі). За схемою діти аналізують вигідність ЕГП регіону.

Б) *Природо-ресурсний потенціал. Населення.*

Робота в групах. Організується робота в 3 групах з умовними назвами: кліматологи, геологи, демографи - вивчають відповідний фактор, який може сприяти значному економічному розвитку.

***Природо-ресурсний потенціал Європи*(заповнення таблиці).**

Назва регіону	Природно-ресурсний потенціал		Населення	Економіка	
	Природні умови	Мінеральні ресурси		Галузева структура промисловості	Галузева структура сільського господарства

Пошукові групи

(Групі пропонується ознайомитись з теоретичним та статичним матеріалом. Індивідуально 5-7 хв.):

- **кліматологи, ґрунтознавці** (з'ясовують за допомогою карт атласу особливості рельєфу, клімату, ґрунтів Європи);

- **геологи** (з'ясовують за допомогою карт атласу різноманітність корисних копалин: рудні, нерудні, паливні);

- **демографи** (з'ясовують за допомогою карт розміщення населення, трудові ресурси, урбанізацію, міграцію, статеву-вікову структуру).

Інформацію записують в таблицю.

Висновок. Європа - майже повністю реалізувала свій потенціал (вигідність географічного положення, багатство природних ресурсів, особливості населення).

Розповідь учителя (систематизація знань)

Отже, країни Європи мають у своєму розпорядженні цілком сприятливі природні умови для господарського розвитку: добре поєднання рівнинних і гірських форм рельєфу, переважання помірного клімату, різноманітні ґрунти. Однак запаси деяких мінеральних ресурсів майже вичерпані внаслідок тривалої експлуатації. З одного боку, в окремих країнах є промислові запаси нафти і природного газу (Франція, Нідерланди), вугілля (Рурський басейн Німеччини, Уельський у Великій Британії), залізної руди (Швеція, Лотаринзький басейн Франції), руди кольорових металів (Німеччина, Іспанія). З іншого боку, багато родовищ близькі до вичерпання, тому країни Європи імпортують значну кількість паливних і рудних ресурсів. Порівняно добре країни Європи забезпечені прісною водою, однак її запаси дуже забруднені. Невисока родючість ґрунтів регіону компенсується ретельно продуманою і збалансованою меліорацією.

Населення. Населення Європи складає близько 6,8% загальної кількості населення світу. При середній густоті населення 108 чол/км кв найбільш густо населені Північна Франція, Рур(Німеччина), Нідерланди. Середній рівень урбанізації Західної Європи - 76%, а головною формою розселення є міські агломерації, найбільш з яких - Лондонська (близько 13 млн. чол.) і Паризька (понад 10 млн. чол.) зниження народжуваності при зростанні середньої тривалості життя властиве західній Європі ось вже понад сто років.

- Які типи відтворення населення розрізняють?

- Який з цих типів притаманний Європі?

Розповідь учителя

Економічно активне населення становить 66% загальної кількості працездатних, тому рівень безробіття досить високий і становить 15-17 млн. чол.

в) Загальна характеристика господарства країн Західної Європи

У світовому виробництві на частку країн Західної Європи припадає 1/4 промислової продукції і 1/5 - сільськогосподарської.

З допомогою комплексної карти атласу і текстового матеріалу визначте галузевий склад і географію основних галузей промисловості і сільського господарства Західної Європи, Центральної Європи, Східної Європи.

Розповідь учителя

Отже, аналіз статистичного і картографічного матеріалу дозволяє зробити такі висновки:

- галузева структура господарства країн Західної Європи характеризується переважанням частки промисловості і невиробничої сфери;
- у галузевій структурі промисловості регіону провідну роль відіграють обробні галузі, що співвідносяться до видобувних приблизно як 9:1;
- промисловість і сільське господарство регіону орієнтується на виробництва, що зберігають сировину, енергію, витрати праці і використовують новітні науково-технічні досягнення;
- у галузевій структурі сільського господарства лідирує тваринництво;
- у сільському господарстві чітко простежується приміська і зональна спеціалізація: *Північна Європа* - найбільший у світі район інтенсивного м'яса - молочного тваринництва, де також вирощують льон, картоплю, жито, ячмінь, цукровий буряк; *Середня Європа* спеціалізується на вирощуванні зернових (пшениця, кукурудза, ячмінь тощо), овочів і фруктів помірного поясу в поєднанні з м'ясом - молочним тваринництвом; *Південна (Середземноморська) Європа* - район тропічного сільського господарства, де вирощують також зернові;
- господарство країн Західної Європи високо розвинене і характеризується високими показниками сумарного ВВП.

У чому ж причина такого успішного розвитку західноєвропейських країн?

На території регіону відбувалися битви двох світових війн, що руйнували господарство практично повністю, однак високий рівень життя

західноєвропейського населення швидко відновлювався. Однією з головних причин є інтенсивний зв'язок регіону - як зовнішні, так і внутрішні.

Західна Європа посилила внутрішню єдність створення Європейського Союзу і до кінця тисячоліття, використавши свій вплив, можливості і ресурси, вийшла на світову арену як єдине ціле - в торгівлі, економіці, політиці, культурно-технічному обміні.

Випереджуюче завдання:

Яку роль відіграє Європейський Союз у перетворенні Західної Європи в один із центрів світового господарства?

Щоб відповісти на це запитання розглянемо інтеграційні процеси та значення ЄС у розвитку регіону.

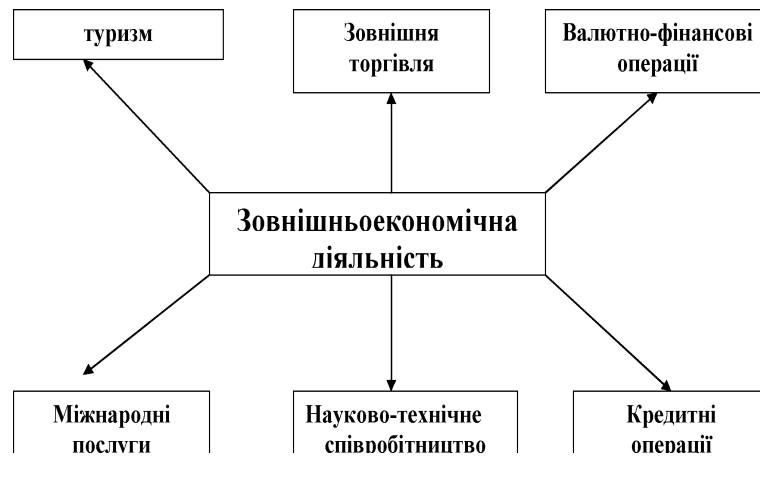
Підписаний у 1992 р. Маастрихтський договір поклав початок існуванню найбільшого у світі торгово-економічного блоку, загальний ВВП якого можна співставити з ВВП США, а науково-технічний і фінансовий потенціал поступається тільки США. Європейський союз концентрує на внутрішньому ринку 40% торгівлі товарами і 30% - послугами.

Г)Транспорт:

- Відрізняється найвищою у світі густотою шляхів сполучення;
- У внутрішніх пасажиро - і вантажоперевезеннях найбільше значення має автомобільний транспорт;
- Близько 9/10 зовнішніх вантажоперевезень країн регіону припадає на морський транспорт;
- 1/10 протяжності залізниць світу; 1/3 - електрифікована. Роль залізничного транспорту знижується, а трубопровідного та повітряного зростає;
- У регіональних вантажоперевезеннях використовується дешевий річковий транспорт.

Д)Зовнішньоекономічні відносини

Розповідь вчителя (перегляд схеми).

Зовнішня торгівля

Імпорт : переважає сировина, енергоносії та напівфабрикати;

Експорт : машини, промислове обладнання, хімікати.

У структурі зовнішньоекономічної діяльності імпорт переважає над експортом, проте у багатьох країнах цей недолік компенсується експортом капіталу, прибутками, торгівлею патентами і ліцензіями.

У регіоні розташовані потужні фінансові центри світу. В Європі (без урахування пост соціальних країн) зосереджена більша частина золотих запасів світу.

Робота з картами. За картами атласу «Зовнішньоекономічні зв'язки світу» назвіть фінансові столиці Європи? (м.Лондон, м.Франкфурт-на-Майні, м.Париж, м.Цюріх).

60% зовнішньоторговельних операцій припадає на взаємну торгівлю країн регіону.

16% - на торгівлю з США та Японією;

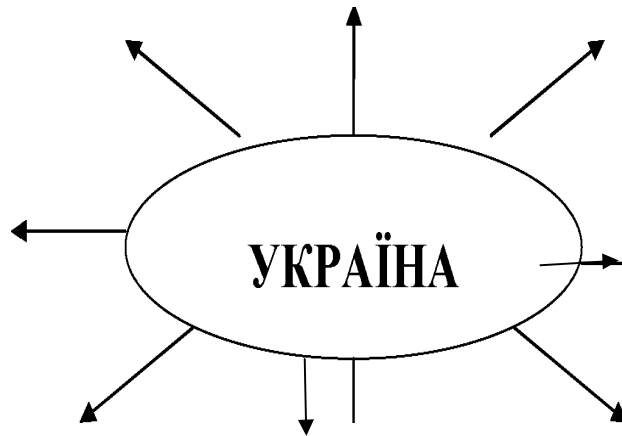
20% - на країни, що розвиваються;

4-5% - на пост соціальні країни.

«Мозкова атака»

Хто є найбільшими економічними партнерами України серед країн Європи?

(заповнення схеми)

Закріплення нових знань і умінь учнів

• Пригадайте, які спільні риси мають усі високорозвинуті держави Європи та на які підтипи вони поділяються.

- Назвіть європейські країни з перехідною економікою.
- Які ви бачите позитивні та негативні риси географічного положення держав регіону? Як вони впливають на розвиток господарства?
- Які економічні відмінності існують між частинами європейського регіону?

•

Підсумок заняття (рефлексія)

- Чи справдились ваші очікування щодо сьогоднішнього уроку?
  - Що ви дізнались нового?
- Чи задоволені ви результатами вашої діяльності?

VI. Домашнє завдання

1. На контурну карту нанесіть країни Євросоюзу.
2. Використавши найхарактерніші риси Європи складіть розповідь про Європу із 5 речень.
3. **Проблемне питання:** Які демографічні проблеми є найбільш гострими для Європи сьогодні?

РОЗДІЛ І. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

ТЕМА 1. ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ ЄС

Мета уроку:

- Сформувати початкові компетенції щодо особливостей створення ЄС, основних етапів його розвитку, історичних передумов Європейської інтеграції; економічних проблем, пов'язаних з розширенням ЄС, виявити особливості макроекономічних позицій ЄС в глобальній економіці;
- Сприяти розвитку в учнів умінь визначати головне в зазначеній темі; розвивати пізнавальні інтереси, інтелектуально-творчий потенціал учнів, логіку та мислення шляхом виявлення закономірностей у соціальних та економічних процесах, розвивати навички порівняльного аналізу;
- Виховувати компетентність продуктивної творчої діяльності (творчі завдання, розв'язання проблемних питань, робота з контурними картами), повагу до європейських цінностей.

Очікувані результати:

- Учень аналізує основні проблеми, пов'язані з розширенням ЄС;
- Учень обґрунтовує власну позицію щодо глобалізації економіки ЄС;
- Учень дає оцінку ролі ЄС в світових економічних процесах.

Тип уроку : урок засвоєння нових знань.

Обладнання: політична карта Європи, презентація, атласи, прапори країн ЄС.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Яка мета утворення ЄС?
2. Чому зірочок на прапорі ЄС – 12, а країн 28?
3. Як Ви вважаєте, чи змогли б країни ЄС досягти таких же результатів самостійно?
4. Чи вдалось би зберегти мир і безпеку в регіоні без Євросоюзу?

III. Мотивація навчальної діяльності.

На сьогоднішній день Євросоюз є піонером в області інтеграційних процесів, демонструючи здатність до розвитку за рахунок як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Однак деякі з них, які на ранніх етапах європейської інтеграції виступали каталізатором розвитку, нині перешкоджають йому. Ці фактори можна розділити на внутрішні, викликані самою інтеграцією, і зовнішні, обумовлені глобалізацією світової економіки.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Випереджаюче завдання «Юний дослідник»

(доповідь учня з презентацією).

Європейський Союз — союз держав-членів Європейських Спільнот, створений згідно з **Договором про Європейський Союз** (Маастрихтський Трактат), підписаним в лютому 1992 року і є чинним із листопада 1993 р. Сьогодні в об'єднання входять 28 європейських держав з населенням більше 507 млн. чоловік. Загальний ВВП Європейського Союзу становить більше 17,5 трлн. \$. (1-ше місце в світі). В ЄС запроваджується єдина валюта — євро. Де-факто столицею Європейського Союзу є Брюссель. Європейський Союз є повноправним членом Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі та має представництва у «Великій Вісімці» та «Великій двадцятці». Європейський Союз розглядають в майбутньому потенційною наддержавою.

Мета ЄС - створення економічного союзу (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу і праці), монетарного (валюта (Екю), від 1999 року — Євро) і політичного (спільна зовнішня політика) союзу, а також впровадження спільного громадянства.

Історія ідеї пан'європеїзму, що довгий час висувалися мислителями впродовж історії Європи, з особливою силою зазвучали після Другої світової війни. У післявоєнний період на континенті з'явилися ціла низка організацій: Рада Європи, НАТО, Західноєвропейський союз. Перший крок у бік створення сучасного Євросоюзу був зроблений в 1951: ФРН, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Італія підписали договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі, метою якого стало об'єднання європейських ресурсів з виробництва сталі й вугілля, в дію даний договір вступив з липня 1952 року.

З метою поглиблення економічної інтеграції ті ж шість держав в 1957 заснували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС, Спільний ринок) і Європейське співтовариство з атомної енергії. Найважливішим і найширшим за сферою компетенції з цих трьох європейських співтовариств було ЄЕС, так що в 1993 році воно було офіційно перейменоване в Європейські спільноти (ЄС).

Процес розвитку і перетворення цих європейських співтовариств в сучасний Європейський союз відбувався шляхом, по-перше, передачі все більшого числа функцій управління на наднаціональний рівень (поглиблення) і, по-друге, збільшення числа учасників інтеграції (розширення). 12 жовтня 2012 року Норвезький Нобелівський комітет присудив Європейському союзові Нобелівську премію миру «За внесок впродовж більше шести десятиліть у просування миру і примирення, демократії та прав людини в Європі».

Вимоги до кандидатів для вступу в ЄС

Для вступу до Євросоюзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям. Копенгагенські критерії — критерії вступу країн в Європейський союз, які були прийняті в червні 1993 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені і підтверджені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді. Критерії вимагають, щоб в державі дотримувалися демократичні принципи, принципи свободи і пошани прав людини, а також принцип правової держави (ст. 6, ст. 49 Договору про Європейський союз). Також в країні має бути конкурентоздатна ринкова економіка, і повинні признаватися загальні правила і стандарти ЄС, включаючи прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу.

Україна і ЄС

У жовтні 2005 р. президент Єврокомісії Жозе Мануел Дурау Баррозу заявив, що майбутнє України — у ЄС. Проте 9 листопада 2005 року в опублікованій новій стратегії ЄС було сказано, що вступ Румунії, Болгарії, Хорватії й інших країн колишньої Югославії може блокувати можливість майбутнього вступу України, Білорусі і Молдови. Комісар ЄС з розширення Оллі Рен заявив, що ЄС має бути обережним з надто великим розширенням і що наразі план розширення виглядає укомплектованим. Очевидно, що відсутність формальної ініціативи самої України (і, відповідно, відсутність взаємних документальних зобов'язань щодо вступу України до ЄС) впливає на тональність європейських посадовців.

2005 року Президент України Віктор Ющенко заявив, що членство в ЄС є стратегічною метою зовнішньої політики України. Всі фракції у Верховній Раді України 5-го скликання 2006-2007 років (окрім комуністів — 5% місць) підтримували найшвидше приєднання до ЄС, зокрема перехід до тісніших форм інтеграції (перший крок — створення зони вільної торгівлі відразу після вступу до СОТ, що було запропоновано ЄС у 2006). Деякі європейські політики та політологи вважають 2020 ймовірним роком вступу України до ЄС.

12 липня 2007 Європарламент у Страсбурзі ухвалив рішення висловити підтримку надання Україні перспективи членства в Євросоюзі. Відповідне рішення

було прийняте за результатами обговорення доповіді депутата Міхала Томаша Камінські щодо мандату на переговори з Україною про нову поглиблену угоду.

Молдова, Україна, Грузія підписали угоду про асоціацію 2014 р. 21 березня представники ЄС і України підписали політичний блок угоди — ту частину документа, яка стосується політичної взаємодії, питань безпеки і боротьби з тероризмом. 27 червня 2014 року було підписано економічну частину.

За основу введення торговельного режиму між Україною та ЄС було взято домовленості щодо лібералізації доступу до ринку союзу в рамках угоди про асоціацію, зокрема, графік скасування ввізних мит ЄС та домовленості щодо обсягів тарифних квот. У подальшому планується тимчасове застосування положень щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, Вони мають сприяти значній активізації українського підприємницького середовища в контексті пошуку бізнес-контактів у країнах-членах союзу. Детальніше ознайомитися з довідкою щодо автономного преференційного торгового режиму ЄС для України можна на офіційному веб-сайті Мінеконом розвитку за посиланням: <http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=AvtonomniiPreferentsiiniiTogovelniiRezhimYesDliaUkraini>.

Країни-члени ЄС

1. Економічні проблеми розширення ЄС

Отже, Європейський союз – унікальне формування, що не має аналогів в історії та є результатом еволюції міжнародної політики. Більшість країн – засновників та «ключових держав» ЄС (Франція, Німеччина, Велика Британія, Португалія, Іспанія) більше ста років тому були наймогутнішими світовими імперіями, що вели постійну боротьбу за колонії та сфери впливу в різних регіонах планети. Сьогодні Європейський союз вважається найбільш успішним регіональним інтеграційним утворенням.

Прийом «Творча лабораторія»

- Назвати зовнішні та внутрішні фактори, які на ранніх етапах європейської інтеграції виступали каталізатором розвитку, а нині перешкоджають йому.
- Чому єдина аграрна політики може бути віднесена як до першої, так і до другої групи факторів?

До перших відносяться протиріччя, що виникли в результаті реформування наднаціональних інститутів ЄС у зв'язку з новим розширенням 2004 р., а також протиріччя між багатими й бідними, що проявляються в зростаючій поляризації між країнами й регіонами за рівнем життя.

До групи зовнішніх факторів відносяться розбіжності між країнами – членами з питань зовнішньої і оборонної політики й тісно пов'язане з цим питанням про подальшу передачу функцій з національного рівня до наднаціонального; наростання із введенням євро конкуренції між ЄС, з одного боку, і США/Японією – з іншого; складності з доступом іноземних товарів на ринок ЄС. Єдина аграрна політика має у своїй основі суперечливі зовнішню (між США/ВТО і ЄС) і внутрішню складові, тому може бути віднесена як першої, так і до другої групи.

Одна з найголовніших проблем, викликана самою інтеграцією, її розвитком углиб і вшир, реформування наднаціональних інститутів. Особливо актуальна ця проблема у світлі розширення 2004 – 2007р. З кожним наступним розширенням організація й координування вироблення спільних рішень більше ускладнювалися.

Одна з важливих проблем – функціонування єдиної аграрної політики (ЄАП) Євросоюзу в умовах розширення. Незважаючи на те, що частка сільського господарства в ВВП ЄС не перевищує 2,5%, ЄАП є найдорожчим напрямком діяльності Союзу, поглинаючи майже половину всіх коштів видаткової частини його бюджету. Значні субсидії фермерам, істотно завищені ціни для споживачів і надлишки сільськогосподарських продуктів традиційно викликають критику як усередині ЄС, так і з боку його основних торговельних партнерів.

Серед протиріч, викликаних інтеграцією – поляризація, що збільшується, між країнами й регіонами за рівнем життя. Значення даної проблеми особливо зросло з розширенням 2004-2007 рр. Проблема перерозподілу фінансових коштів через євросоюзний бюджет від багатих до бідних є одним з наріжних каменів формування бюджету.

Прийом «Зроби висновок»

Можна зробити висновок, що розвиток інтеграції вшир і вглиб не можна однозначно оцінювати тільки з позитивної сторони. З кожним новим розширенням і переходом на більш просунутий ступінь інтеграції зростає число труднощів, подолання яких ускладнюється проблемами інституціонального, економічного, соціального, культурного характеру.

2. Оцінка макроекономічних позицій ЄС в глобальній економіці.

Сучасна глобальна економіка характеризується існуванням трьох основних центрів суперництва – США, Західної Європи, Японії. Розширення ЄС посилює його світове господарське значення. За чисельністю населення ЄС випереджає США і Японію. За обсягом ВВП, що виробляється, ЄС посідає

перше місце в світі. Основний внесок в європейський валовий продукт припадає на ФРН, Францію, Великобританію, Італію, Іспанію. Ці п'ять країн дають 73% сумарного ВВП Євросоюзу.

Проаналізуйте основні макроекономічні показники ЄС, зробіть висновки.

Прийом «Зроби висновок»

Як бачимо з таблиці, ЄС відноситься до найбільш розвинутої частини світу з високим життєвим рівнем населення країн.

- Порівняйте частку ЄС у світовому валовому продукті та зробіть висновки.
- Чим пояснити різницю темпів росту ВВП між країнами Західної Європи та Центрально-Східної Європи.

Частка ЄС в світовому валовому продукті стабільно складає близько 1/5 частини. Темпи росту ВВП високі в нових країнах членах ЄС, але в останній час впали в результаті повільного росту економіки в Франції, Італії, Португалії. Нові країни – члени ЄС з Центрально – Східної Європи мають більш високий середній відсоток росту, ніж їх Західноєвропейські партнери.

В цілому країни Балтії досягли стрімкого росту ВВП, в Латвії він складає до 11%, що на рівні Китаю, чий середній показник дорівнює 9% за останні 25 років.

Причини такого загального зростання полягають в проведенні державою стабільної кредитно - грошової політики, експортно орієнтованої політики, торгівлі, низької фіксованої податкової ставки та використання порівняно дешевої робочої сили. За останній рік в Румунії був найбільш високий приріст ВВП

За допомогою таблиці спрогнозуйте динаміку ВВП. Зробіть висновки.

Прийом «Бесіда»

- Як Ви, пересічний громадянин, розумієте поняття «глобалізації»?
- Які основні напрямки глобалізації?
- Назвіть плюси і мінуси глобалізації?

Робимо висновок. Глобалізація неминуча для сучасного світу.

Прийом «Дискусія». Використовуючи інтернет -ресурси, свої знання з економічної та соціальної географії світу, дайте відповіді на запитання:

- Назвати плюси і мінуси ТНК для ЄС.
- Позитивні сторони ТНК.

Пропоновані відповіді:

<i>Плюси</i>	<i>Мінуси</i>
--------------	---------------

ТНК ввозять капітали, обладнання, технології для розвитку та модернізації місцевих галузей промисловості	ТНК пригнічують своїми масштабами національні фірми
ТНК вносять передовий менеджмент у приймаючу країну, підвищують культуру виробництва.	Вони встановлюють монополюно високі ціни
Створюють нові робочі місця у приймаючій країні	Вивозять «брудні» технології в приймаючу країну
Гарантують більш високу заробітну плату і кращі соціальні послуги, ніж у національній економіці, сприяють підвищенні кваліфікації своїх працівників	ТНК лобіюють свої інтереси в приймаючій країні
ТНК насичують ринки приймаючої країни товарами та послугами	ТНК знижують свою ефективність державного регулювання у приймаючій країні
ТНК є платниками податків у приймаючій країні	

Підсумок уроку:

- Економічні проблеми розширення ЄС поділяються на зовнішні та внутрішні.
- Країни ЄС відносяться до найбільш розвинутої частини світу з високим життєвим рівнем населення країн.
- Глобалізація неминуча для сучасного світу.

VI. Домашнє завдання.

Порівняйте макроекономічні позиції ЄС та України, висновки запишіть в зошит.

ФУНКЦІ ОСНОВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ОРГАНІВ ЄС

Мета уроку:

- поглибити та систематизувати знання учнів про одну з найбільш впливових міжнародних організацій, сприяти розумінню інтеграційних процесів у світі, ролі ЄС у вирішенні ряду впливових міжнародних і регіональних проблем;
- розвивати вміння дискутувати, використовувати таблиці та схеми під час розповідей;
- виховати у молоді розуміння діяльності паритетної співпраці України із Європейським Союзом та його інституцій.

Тип уроку: урок-симпозіум .

Обладнання: презентація, схеми, таблиці, аудіо запис гімну ЄС.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

Парти поставлені у формі круглого столу, на стінах європейські лозунги, клас об'єднаний у 6 груп. Відбувається засідання симпозіуму у Брюсселі, куди з'їхалися представники багатьох країн світу, щоб вирішити ряд важливих питань.

II. Актуалізація опорних знань.

«Мозкова атака». Дати швидко відповіді на запитання:

- Які ви знаєте політичні та міжнародні організації світу?
- Які міжнародні організації є найбільш впливовими у світі?
- До яких міжнародних організацій входить Україна?

Словничок:

1. Інтеграція – це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле.
2. Дискримінація – будь-яка відмінність, вчення, обмеження або перевага, що заперечують або зменшують рівне здійснення прав.

III. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні Україна є невід'ємною частиною Європи. Ми визначаємо шлях у майбутнє. Тож Україну ми бачимо у колі країн Європи, відкритою для всіх націй. Високі європейські стандарти дають можливість вільно жити. Людина тут завжди захищена. Тому тема сьогоднішнього уроку є дуже актуальною. Ми розглянемо міжнародну політичну ситуацію ЄС, функцію основних інституцій

та органів, які її включають. Так як Україна зробила перший свій крок вступу до ЄС, ми спробуємо довести, чи правильне було це рішення.

IV. Оголошення теми й мети

Сьогодні ми поговоримо про міжнародну організацію ЄС. Метою нашого симпозіуму буде сформулювати поняття можливості створення цієї організації, розглянемо які вона виконує функції та чи правильно, на ваш погляд, Україна зробила крок назустріч тісній співпраці з ЄС. **Слайд №3**

Проблемне питання уроку: Чи правильним, на ваш погляд, був вибір України до входження в ЄС?

На уроці ми будемо працювати за планом: **Слайд №4**

1. Європейська Комісія як виконавчий орган ЄС, її повноваження та функції.
2. Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу (Рада міністрів). Принципи та підходи до прийняття спільних рішень.
3. Функції Європейського Суду – органу ЄС, вищої інстанції.
4. Зміст діяльності Рахункової палати (Суд аудитів).
5. Фінансові структури ЄС та їх функції (Європейський центральний банк – ЕЦБ, Європейський інвестиційний банк – ЕІВ).
6. Європейський Омбудсмен, орган для врегулювання відносин між юридичними та приватними особами.

Виступ I групи. Європейська Комісія. Слайд №5

Комісія – незалежний від національних урядів орган, який представляє та захищає інтереси ЄС в цілому. Комісія пропонує нові законопроекти Європейського парламенту та Раді.

Європейська Комісія виконує чотири головні функції: **Слайд №6**

1. Пропонує нові законопроекти Парламенту та Раді.
2. Здійснює керівництво та втілює політику на бюджет ЄС.
3. Забезпечує дотримання європейського законодавства (разом з Судом ЄС).
4. Представляє Європейський Союз на міжнародній арені, наприклад на переговорах ЄС з іншими країнами світу.

Європейська Комісія – виконавчий орган Європейського Союзу, що складається з 28 членів (рахуючи президента), які призначаються на п'ять років національними урядами, але повністю незалежні у виконанні своїх обов'язків.

Склад Комісії затверджується Європейським парламентом. Кожен член Комісії відповідає за певну сферу політики ЄС і очолює відповідний Генеральний Директорат.

II група. Європейський Парламент. Слайд №7-11

Європейський Парламент – зібрання з 754 депутатів, що безпосередньо обираються громадянами Європейського Союзу строком на 5 років для захисту їх інтересів. Голова Європарламенту обирається на два з половиною роки. Депутати Європарламенту вивчають законопроекти і затверджують бюджет. Вони приймають спільні рішення з Радою Міністрів з конкретних питань і контролюють роботу ЄС та Європейської Комісії. Європарламент проводить пленарні засідання в Страсбурзі (Франція) і Брюсселі (Бельгія). Історія Парламенту починається у 1950-ті рр. і сягає корінням основоположних угод. З 1979 р. члени Європейського Парламенту обираються громадянами, яких вони представляють.

Парламент виконує три основні функції:

1. Разом з Радою здійснює законодавчу функцію і, як орган, обраний прямим голосуванням, виступає гарантом демократичної законності європейських законів;

2. Парламент здійснює демократичний нагляд за діяльністю інституцій ЄС, зокрема Комісії. Він уповноважений схвалювати чи відхиляти кандидатури комісарів і має право не схвалювати діяльність Комісії в цілому.

3. Сила гаманця. Разом з Радою Парламент здійснює контроль за втіленням бюджету ЄС і, таким чином, впливає на витрати ЄС; він затверджує чи відхиляє бюджет в цілому.

Рада Європейського Союзу (Рада міністрів)

Рада ЄС – основний законодавчий орган ЄС. Як і Парламент, Рада була заснована згідно з установчими договорами у 1950-х рр. і представляє держави-члени ЄС. У засіданнях беруть участь по одному міністру від кожного національного уряду країн-членів ЄС.

Рада виконує шість головних функцій:

1. Приймає європейські закони (у багатьох сферах спільно з Європейським Парламентом).

2. Координує загальну економічну та соціальну політику країн-членів ЄС.

3. Укладає міжнародні угоди між ЄС та іншими країнами чи міжнародними організаціями.

4. Схвалює бюджет ЄС (разом з Європейським Парламентом).

5. Розробляє спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС, що базується на керівних принципах, визначених Європейською Радою.

6. Координує співпрацю між національними судами та силами поліції у кримінальних справах.

Європейський Суд

Європейський суд – судовий орган ЄС вищої інстанції, регулюючий розбіжності:

1. Між державами-членами ЄС.
2. Між державами-членами ЄС і самим Європейським Союзом.
3. Між інститутами ЄС.
4. Між ЄС і фізичними або юридичними особами.

Виступ III групи. Суд Європейських Співтовариств

Слайд №12-14

Суд Європейських Співтовариств (який часто називають просто Суд) був заснований згідно з угодою про Європейське об'єднання вугілля та сталі у 1952 р. Суд розташований у Люксембурзі.

Суд виносить рішення у справах, які він розглядає. **Найбільш типові справи:**

1. Клопотання про попереднє вирішення.
2. Позови у зв'язку з невиконанням зобов'язань.
3. Позови про визнання рішень недійсними.
4. Позови про бездіяльність.

Виступ IV групи. Рахункова палата Слайд №15

Рахункова палата (Суд аудиторів) – орган ЄС, створений з метою проведення аудиторської перевірки бюджету ЄС і його інститутів.

Європейський Суд аудиторів:

1. Перевіряє правильність використання фондів ЄС, забезпечуючи, щоб громадяни ЄС отримували максимальну користь від своїх грошей;
2. Має право проводити аудит будь-якої особи чи організації, що розпоряджується коштами ЄС.

Головна функція Суду – здійснювати контроль за виконанням бюджету, іншими словами, щоб доходи та витрати ЄС були легальними та прозорими, та забезпечувати якісний фінансовий менеджмент.

Виступ V групи. Фінансові структури

Слайд №16

Європейський центральний банк (ЕЦБ)

1. Визначає валютну політику країн ЄС.
2. Встановлює ключові процентні ставки.
3. Управляє офіційними резервами Європейської системи Центральних Банків (ESCB), головним завданням якої є підтримка стабільності цін.
4. Має право санкціонувати емісію банкнот в межах валютного союзу.

Європейський інвестиційний банк (ЕІВ)

Європейський інвестиційний банк – орган ЄС, заснований в 1959 р. Європейським Союзом для сприяння розвитку, інтеграції і співпраці шляхом надання інвестиційних позик. Позики надаються для розвитку відсталих європейських регіонів і реалізації проектів, що представляють спільний інтерес.

Виступ VI групи. Європейський Омбудсмен

Слайд №17

Посада Європейського Омбудсмена була утворена згідно з Договором про Європейський Союз. Омбудсмен діє як посередник між громадянами та інституціями ЄС. Він уповноважений отримувати та проводити розслідування скарг громадян ЄС, компаній та організацій, а також всіх, хто проживає чи офіційно зареєстрований в країнах ЄС.

Омбудсмен допомагає викрити випадки порушення в адмініструванні в інституціях та органах ЄС. «Порушення в адмініструванні» означають неефективне або погане адміністрування, тобто випадки, коли інституції ЄС залишаються бездіяльними, коли воно вдавалися до дій, що порушували принцип доброго адміністрування чи права людини.

Такими прикладами є: **Слайд №18**

1. Несправедливість.
2. Дискримінація.
3. Зловживання владою.
4. Відсутність інформації або відмова надати її.
5. Невиправдане затягування справ.
6. Неправильна процедура.

Омбудсмен проводить розслідування після отримання скарги чи за власною ініціативою. Він повністю незалежний та неупереджений в своїй діяльності. Він не звертається з проханням про інструкції до урядів чи організацій та не виконує їхніх розпоряджень.

V. Підсумок уроку

1. Які функції та повноваження виконує Європейська Комісія.
2. Яка роль Європейського Парламенту.
3. Назвіть функції Європейського Суду.
4. Яка діяльність Рахункової палати (Суду аудитів).
5. Яку роль виконує Європейський Центральний Банк.
6. Який орган Європейського Союзу створений для врегулювання відносин між юридичними та приватними особами.

VI. Висновок (*кожен учень промовляє по черзі одне речення-фразу, яка є підсумком уроку для нього*)

VII. Домашнє завдання: зробіть виступ на засіданні одній із основних інституцій та органів ЄС щодо стану справ в Україні. Відповідь обґрунтуйте на папері.

РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

ТЕМА 1. РЕГУЛЯТОРНІ ПОЛІТИКИ ЄС ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

ГОРИЗОНТАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ЄС ТА ЇХ ЗМІСТ

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.

Основна концепція: знання регіональної політики ЄС – необхідна умова розуміння інтеграційних процесів в країнах Євросоюзу.

Мета:

Навчальна: надати інформацію про сутність, принципи, механізми та інструменти регіональної політики ЄС, трансформацію регіональних пріоритетів у Євросоюзі. Ознайомити учнів про розподіл коштів ЄС на потреби регіонів.

Розвивальна: розвивати вміння аргументувати думку, робити висновки, що до питань регіональної політики ЄС, розподілу коштів на потреби регіонів, узагальнювати вивчене, працювати у групах.

Виховна: виховувати прагнення досліджувати питання регіональної політики ЄС, повагу до надбань людства жити краще.

Тип уроку: урок-лекція.

Обладнання: Таблиці, картосхеми, статистичні данні, презентація.

I Організаційний момент.

II Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності.

Приєм «Проблемне питання»

Як ти вважаєш:

1) Чому виникло питання регіональної політики ЄС? Чи однаково живуть люди в різних країнах ЄС?

2) Які питання повинні бути пріоритетними в регіональній політиці ЄС?

3) Як, на твою думку, повинні розподілятися кошти ЄС на потреби регіонів?

4) Чи знадобиться ці знання тобі в майбутньому ?

III Актуалізація опорних знань.

Приєм «Інтелектуальна розминка»

Які країни входять до складу ЄС?

Як формується ринок товарів та послуг в країнах – членах ЄС?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь вчителя з елементами бесіди та обговорення.

Чому питання регіональної політики є важливим для України?

Вивчення досвіду формування та реалізації регіональної структурної політики ЄС є важливим для України, оскільки концепції та конкретні механізми політики вирівнювання розвитку країн-членів ЄС добре розроблено й відпрацьовано, а їх запровадження в ряді країн-членів ЄС із порівняно невисокими рівнями економічного розвитку має суттєві позитивні результати щодо підвищення темпів економічного розвитку цих країн. Тому дослідження досвіду ЄС є безумовно актуальним і своєчасним для України та її регіонів.

Що таке регіональна політика?

Регіональна політика ЄС – це система мір, які направлені на покращення розвитку регіонів ЄС і на скорочення міжрегіонального економічного розриву. Регіональна політика країн-членів ЄС є один із найважливіших інструментів досягнення оптимального співвідношення між господарською ефективністю та соціальною справедливістю, економічною доцільністю й соціальним вирівнюванням, інтенсивними та екстенсивними факторами економічного зростання. Крім того, регіональна політика країн-членів ЄС – один із досить ефективних засобів досягнення узгодження інтересів та повноважень органів влади на різних ієрархічних рівнях управління.

Якою є мета регіональної політики ЄС?

Основною метою регіональної структурної політики ЄС є зменшення наявних регіональних диспропорцій і запобігання подальшим дисбалансам у рівнях розвитку країн-членів ЄС шляхом передачі наявних, насамперед фінансових, ресурсів спільноті проблемним регіонам. Зменшення розриву у рівнях розвитку між країнами-членами ЄС та ліквідація відставання в розвитку найменш розвинених регіонів були однією з проголошених цілей Римського договору 1957 року.

Наразі саме вирівнювання розвитку регіонів є важливим аспектом європейської ринкової економіки та визначає політику ЄС у сфері регіонального розвитку. Тобто регіональна політика цілеспрямовано сприяє економіці менш розвинених країн-членів ЄС.

Принципи регіональної політики ЄС :

- концентрації;
- програмування;
- партнерства;
- компліментарності;
- субсидіарності.

Інструменти реалізації регіональної політики ЄС:

- інвестиційний грант;
- субсидіюванні відсотки;
- податкові пільги;
- субсидії, пов'язані з використанням робочої сили
- транспортні пільги.

Основні фінансові інструменти:

- Європейський фонд регіонального розвитку.
- Європейський соціальний фонд.
- Фонд згуртування.

Розподіл коштів ЄС на потреби регіонів

Виходячи з бюджету 2007- 2013 фінансовим інструментом реалізації регіональної політики ЄС є Структурні фонди. Європейська Рада ухвалила бюджет структурних програм на період 2007 – 2013 рр. на рівні 347 млрд євро. Кошти розподілені між трьома основними фінансовими інструментами: Європейським фондом регіонального розвитку, Європейським соціальним фондом та фондом згуртування і направлені на реалізацію трьох основних цілей регіональної політики. Найбільшу частину грошей (282 млрд. євро) спрямовано на реалізацію Цілі 1 - «Конвергенція» у межах ЄС. Друга за пріоритетністю ціль – європейська територіальна кооперація – отримала 55 млрд євро; 10 млрд євро спрямовано на підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості в країнах ЄС

Позитивним є те, що на період 2014-2020 рр. найбільша стаття видатків з бюджету ЄС – 325 млрд. євро це наповнення структурних фондів на користь бідніших регіонів. Структурні фонди ЄС будуть передбачати підтримку, в найбільшій мірі, Греції, Португалії, Іспанії, Італії, Ірландії, а в більш широкому застосуванні - найбільш нужденним країн ЄС.

Розбіжності в рівнях розвитку регіонів зберігаються й досі. Статистика свідчить, що майже 40 % усіх ресурсів, які надійшли до найбідніших регіонів, повертаються до багатих регіонів у формі придбання ноу-хау або основного устаткування. Принципи виділення структурної допомоги ЄС періодично переглядаються, щоб зосередити її в тих регіонах, які найбільше цього потребують.

***Робота в групах** (учнів об'єднати у 3 групи, що презентуватимуть проблеми найбільш розвинених країн ЄС, з середнім показником економічного розвитку та найменш розвинених країн)*

Завдання: ґрунтуючись на знаннях економічної та соціальної географії світу, основ економіки та інформації з джерел мас-медіа обговоріть проблеми розподілу коштів у цих країнах та запропонуйте власні версії розподілу коштів ЄС. Обґрунтуйте свої висновки.

Після обговорення учитель демонструє **Слайд**, де показано розподіл коштів на 2014-2020рр., згідно бюджету ЄС.

Підсумок уроку. Рефлексія.

- Як змінилось ваше уявлення про регіональну політику ЄС?
- Чи допоможе в майбутньому вам знання регіональної політики ЄС?

Підсумовуючи вище наведене, слід відзначити, що регіональна структурна політика ЄС насамперед спрямована на зменшення регіональних дисбалансів та підвищення конкурентоспроможності усіх країн-членів співтовариства. Цілком очевидно, що ефективна регіональна політика може й в Україні сприяти цим цілям. Тобто сучасні тенденції в процесах регіонального розвитку в ЄС мають суттєве значення для впровадження нових принципів регіонального розвитку та формування ефективної регіональної структурної політики в Україні.

Д/з: Поміркуйте!

- *Якби Україна була Членом ЄС, то до якої групи країн у розподілі коштів можна було б її віднести?*
- *У які галузі економіки України доцільно було б інвестувати?*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС

Мета уроку:

- розкрити інтеграційні процеси в Європі, показати їхнє значення; формування політичної компетентності;
- розвивати свідоме ставлення до законів, до внутрішньої політики ЄС;
- виховувати суспільно свідому особистість.

Обладнання: комп'ютер та мультимедійні засоби.

Опорні поняття:

Європейська соціальна політика;

Європейський соціальний фонд.

Очікувані результати:

Учні повинні характеризувати процеси становлення і розвитку соціальної політики ЄС.

У зошиті складають схему «Напрями соціальної політики ЄС»; вміють давати відповіді на запитання з теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Уряд будь-якої країни, як правило, намагається проводити соціальну політику, яка направлена на вирівнювання доходів та підвищення рівня життя різних груп населення, на підтримку соціальної стабільності в суспільстві.

III. Вивчення нового матеріалу.

Основними задачами Європейської соціальної політики є покращення якості життя та життєвого рівня. До теперішнього часу, ця політика допомогла поліпшити життя мільйонів громадян ЄС, включаючи безробітних, літніх, людей з непрацездатністю, людей, що зустрічаються з дискримінацією .

Історія розвитку соціальної сфери держав ЄС:

1. Перші договори про створення Європейського Співтовариства, підписані в 1951 і 1957 рр. означали старт інтеграції в економічній сфері шести країн Європи – Франції, Німеччини, Італії, Нідерландів, Бельгії і Люксембурга.

2. Якнайповніше, соціальні гарантії були відтворені в Договорі про злиття виконавчих органів ЄСВС, Євратому та ЄЕС, який був підписаний 8 квітня 1965 року.

3. В Єдиному європейському акті, прийнятому в 1986 р. було поставлено завдання «формування єдиного соціального простору в рамках Співтовариства», що означало прагнення створити єдину зону захисту соціальних прав ЄС.

4. Прийняття Хартії основних соціальних прав працюючих Співтовариства в 1989 р. показало, що інститути ЄС усвідомлюють важливість «соціального виміру» інтеграції.

5. Принципи соціальної політики, які були викладені в хартії, були закріплені в Угоді про соціальну політику, яка була підготовлена в додаток до Маастріхтського договору 1992 р.

6. Наступним етапом розвитку соціального виміру європейської інтеграції стало проголошення 17 грудня 2000 р. Європейською комісією, Сенатом і Парламентом Хартії основних прав Європейського Союзу, в якій у перше в історії Європейського Союзу були поєднані в одному документі всі громадянські, політичні, економічні та соціальні права європейських громадян і мешканців ЄС. (Слайд 3-4)

ДИСКУСІЯ. Що ж таке соціальна політика?

Давайте поглянемо на 5-й слайд і отримаємо правильну відповідь.

На перший погляд може здатися, що в національних системах соціального захисту країн Європейського Союзу більше відмінностей, ніж подібностей, тому що кожна держава йшла своїм шляхом формування соціальної політики. Проте бельгійський учений-економіст Андре Сапір представив на засіданні Економічного та фінансового комітету (ECOFIN) в Манчестері 9 вересня 2005 року для Європейської комісії типологізацію режимів добробуту (welfare regimes) – моделей соціальної політики, які відрізняються ступенем втручання держави в соціально-економічну сферу суспільства та ступенем соціальної захищеності громадян, забезпеченості свободи соціального вибору різних верств населення та впливу соціальних процесів на економічний розвиток країни. (6 слайд).

Дослідник виділив наступні моделі: континентальна, англосаксонська, скандинавська і південноєвропейська (табл. 1)

Таблиця 1

Моделі соціальної політики ЄС

<i>Модель соціальної політики та країни представники</i>	<i>Основна характеристика</i>	<i>Забезпечення соціального страхування</i>	<i>Основні принципи, на яких базується модель</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Континентальна модель (модель Німеччина, Австрія, країни Бенілюксу.</i>	Встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності.	Принцип комутативної справедливості страхові відрахування визначаються страховими внесками.	Професійна солідарність; Принцип справедливості; Принцип забезпечення; Принцип допомоги.
<i>Англосакська Модель (модель Бевеїднса)- Велика Британія та Ірландія</i>	Всезагальність, одноманітність та уніфікація соціальних послуг.	Фінансування проводиться як за рахунок оподаткування і за рахунок страхових внесків.	Принцип розподільчої справедливості.
<i>Скандинавська модель – Данія, Швеція і Фінляндія</i>	Соціальний захист розуміється як законне право громадянина. Активна перерозподільна політика, спрямована на вирівнювання рівня доходів.	Фінансування проводиться за рахунок оподаткування, хоча певну роль грають страхові внески підприємців і найнятих робітників.	Необхідною передумовою функціонування даної моделі є високо організоване суспільство, що будується на основі принципів інституційного суспільства.
<i>Південно - європейська Модель – Італія, Іспанія, Греція і Португалія</i>	Перехідна модель, рівень соціальної захищеності відносно низький.	Соціальна політика носить переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію втрат в доходах окремих категорій громадян.	Принцип асиметричності.

Європейська соціальна модель передбачає спільні дії держави і громадянського суспільства, спрямовані на те, щоб для всіх громадян забезпечувалось задоволення основних матеріальних потреб, участь у житті суспільства, посилення соціальної згуртованості. Європейська соціальна модель повинна включати наступні елементи (рис.1): (7 слайд)

Найважливішими для європейської соціальної моделі є політика зайнятості, економічна, фіскальна, соціальна і освітня політика. Економічна політика і політика зайнятості: створюють передумови для економічного процвітання, задоволення матеріальних потреб, забезпечують фінансування соціальної політики, сприяють суспільній і політичній стабільності.

Соціальна політика /системи соціального захисту/ фіскальна політика: визначають вторинний розподіл доходів по трансфертах і тим самим створюють умови суспільної і політичної стабільності, забезпечують задоволення потреб і участь у житті суспільства тих, хто через свої недостатні можливості з погляду зайнятості і заробітку не в змозі себе забезпечити.

Освітня політика: поліпшує середньострокові і довгострокові можливості громадян з погляду зайнятості і заробітку, створює передумови для економічного процвітання, полегшує участь у житті суспільства.

Мета європейської соціальної політики сьогодні:

- підвищення рівня зайнятості;
- поліпшення умов життя і праці;
- соціальний захист;
- управління людськими ресурсами;
- боротьба з соціальною несправедливістю. (8 слайд)

На думку професора Г. Еспінг-Андерсена, соціальне забезпечення країн-членів ЄС характеризуються різноманітністю. За останні 50 років Європейський Союз розширився від 6 до нинішніх 28 держав, саме це урізноманітнило моделі соціальної політики. Європейську соціальну модель набагато легше охарактеризувати, порівнявши кожна країну ЄС за рівнем витрат на соціальну сферу .

Найбільш розвинуте соціальне забезпечення в Бельгії, Люксембурзі, Німеччині, а найменше фінансується соціальна сфера в Естонії, Мальті та Латвії. (9 слайд)

Інтеграційні процеси в Європі

Для сприяння ефективному вирішенню соціальних проблем утворено **Європейський соціальний фонд** — ЄСФ (European Social Fund — ESF) (10 слайд). Фонд фінансує заходи щодо працевлаштування робітників, підвищення їхнього професійного рівня, полегшення їхньої адаптації до змін у системах виробництва. Фондом управляє Комісія. В цій справі Комісії допомагає

Комітет, що складається з представників урядів, профспілок та організацій працедавців.

При здійсненні соціальної політики кожен інститут ЄС діє в межах повноважень, якими наділений відповідно до основних договорів. У Договорі про устанovu ЄЕС був включений розділ "Соціальна політика", що визначала рамки компетенції, задачі і методи діяльності органів Співтовариства в даній області. Відповідно до статті 18 до задач Європейської комісії входило сприяння співробітництву між державами-членами в питаннях зайнятості, трудового законодавства, умов праці, професійної підготовки й ін. У Єдиному Європейському акті спостерігається подальше розширення повноважень інститутів ЄС у соціальній сфері, хоча його не можна назвати значним.

Європейський соціальний фонд (ЄСФ) був заснований у 1960 р. Його мета — підвищення рівня кваліфікації та навичок трудових ресурсів як засобів попередження втрат робочих місць внаслідок структурних змін в економіці (11 слайд). Європейський соціальний фонд є основним фінансовим інструментом, за допомогою якого ЄС реалізує політику розвитку зайнятості. Розроблено Європейську стратегію зайнятості (ЄСЗ). На реалізацію ЄСЗ на 2001—2006 рр. було профінансовано 40 млрд євро; понад 60% цих коштів спрямовано на забезпечення умов відтворення робочої сили.

Основними документами соціальної політики ЄС є:

- Хартія основних прав робітників прийнята у Страсбурзі 9 грудня 1989 року;

- Європейський пакт зайнятості прийнятий в 1999 році Європейською Радою в Кельні (12 слайд.)

Положення Хартії основних прав робітників: (13 слайд)

1. Основні соціальні права працівників:

- свобода пересування;
- зайнятість і винагорода;
- поліпшення умов життя та праці;

2. Соціальний захист

- Згідно з положеннями, що застосовуються в кожній країні:

Кожний працівник Європейського Співтовариства має право на адекватний соціальний захист і незалежно від статусу і розміру підприємства, на якому працює, користуватися адекватним рівнем допомоги з соціального забезпечення.

Особи, які не мають можливості увійти або повторно увійти до ринку праці та не мають засобів до існування, повинні мати можливість отримувати достатні кошти і соціальну допомогу з урахуванням особливостей їхньої конкретної ситуації.

Соціальний захист включає:

- свободу об'єднання та колективних переговорів;
- професійне навчання;
- рівність чоловіків та жінок;
- інформування, консультації та участь працівників в управлінні фірмою;
- охорону здоров'я та безпеку на робочому місці;
- захист дітей та підлітків.

3. Відповідно до положень, що застосовуються в кожній країні *особи похилого віку* при досягненні ними пенсійного віку мають можливість користуватися засобами, що забезпечують йому/їй гідний рівень життя.

Будь-яка особа, яка досягла пенсійного віку, але не отримала права на пенсію або не має інших засобів існування, повинна отримати право на достатні засоби та медичну і соціальну допомогу, що відповідають її потребам.

4. *Непрацездатні особи (інваліди)* незалежно від походження і причини їхньої непрацездатності повинні мати право на додаткові конкретні заходи, спрямовані на поліпшення їхньої інтеграції в соціальне та професійне життя.

Європейський пакт зайнятості був спрямований на припинення скорочення кількості робочих місць і визначив підхід до об'єднання всіх заходів ЄС щодо політики зайнятості:

- вичерпна структурна реформа та модернізація, метою якої стало посилення інноваційної спроможності і ефективності ринку праці та ринків товарів, послуг і капіталів (Кардифський процес);

- координування економічної політики та поліпшення ефективності взаємодії між зростанням заробітної плати та валютною, бюджетною та фінансовою політикою шляхом макроекономічного діалогу, спрямованого на збереження динаміки без зростання інфляції (Кельнський процес);

- подальший розвиток і запровадження скоординованої стратегії зайнятості для поліпшення ефективності ринків праці шляхом підвищення рівня зайнятості, розвитку підприємництва, пристосування бізнесу та найманих працівників до нових умов, а також рівних можливостей для чоловіків і жінок у працевлаштуванні (Люксембурзький процес). (14 слайд)

Керуючись цими пунктами, країни ЄС щорічно узгоджують основні елементи економічних політик, стратегії зайнятості, макроекономічний діалог проводиться в рамках Економіко-фінансового комітету через співпрацю з Радою з трудових і соціальних питань та за участі представників Європейської Ради, Комісії, Європейського центрального банку та соціальних партнерів. У макроекономічному діалозі іде обмін інформацією та думками підзвітних Спільноті установ і його соціальних партнерів щодо питання зіставлення плану

макроекономічної політики для збільшення і повного використання потенціалу зростання зайнятості

Соціальна політика включає заходи щодо охорони здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) - спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй. У 1945 році на Конференції у м. Сан-Франциско було ухвалене рішення щодо створення міжнародної організації з питань охорони здоров'я. У 1946 році Міжнародна конференція охорони здоров'я, яка проходила у Нью-Йорку, схвалила Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). День набуття чинності Статуту ВООЗ - 7 квітня 1948 р. - вважається Днем заснування цієї організації і щорічно відзначається як Всесвітній день здоров'я. Штаб-квартира розташована у Женеві.

Всесвітня асамблея охорони здоров'я (ВАОЗ) - вищий керівний орган ВООЗ щорічно (у травні) проводиться свої сесії, як правило у Женеві. Виконавча рада - виконавчий орган ВООЗ - до складу якої входить 52 країни, проводить свої сесії двічі на рік (у січні та травні).

До Європейського регіону ВООЗ входить 52 країни, у т. ч. Україна. Європейське регіональне бюро (ЄРБ) ВООЗ розташоване у Копенгагені (Данія), очолюється Регіональним директором. (15 слайд)

У цілому по ЄС витрати на охорону здоров'я на душу населення щороку становлять близько 2000 доларів США, коливаючись від 960 доларів у Греції до 2800 доларів у Данії. В Україні ця цифра становить 20-30 доларів. Країни – члени ЄС витрачають від 6,0% (Люксембург) до 10,3% ВВП (Німеччина) на охорону здоров'я. В середньому по ЄС цей показник дорівнює 7,9%. В Україні витрати на охорону здоров'я становлять 3-4% ВВП, тоді як згідно з вимогами Світової організації охорони здоров'я цей показник не повинен бути нижчим від 5% ВВП.

Дії ЄС спрямовані на поліпшення системи громадської охорони здоров'я. Такі дії включають вивчення причин виникнення загроз здоров'ю, поширення методів їх відвернення. Спеціальна увага приділяється боротьбі з вживанням наркотиків. Значним соціальним і політичним надбанням стало впровадження єдиного європейського громадянства; житель кожної країни-члена є водночас і громадянином ЄС. Це ще більше полегшує адаптацію мігрантів усередині ЄС, сприяє мобільності робочої сили.

IV. Закріплення набутих знань.

Мозковий штурм. Чому соціальна політика є важливою складовою горизонтальної політики ЄС? (16 слайд)

V. Підсумок уроку.

На сьогодні сфера соціальної політики зводиться передусім до основних «соціальних вимірів» спільного європейського ринку праці, а саме:

- зняття обмеження на доступ до кваліфікованої роботи за національним громадянством;
- визнання права всіх робітників-мігрантів на рівну оплату за рівний труд чоловіків і жінок, прагнення гармонізувати національні системи страхування, розвиток діалогу між трудом і капіталом;
- введення наднаціонального режиму, який уточнював, за яких умов соціальні виплати, отримані в рамках однієї національної системи можуть бути конвертованими та експортованими в рамках ЄС, правил гармонізації стандартів у сфері захисту здоров'я і безпеки на робочому місці.

VI. Домашнє завдання.

Знайдіть у пресі та інтернет-новинах статті, які розповідають про соціальну політику та соціальний захист українських робітників, які працюють в Україні та закордоном. Запропонуйте декілька тез для дискусії на наступному уроці.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ЄС

Мета уроку:

- ознайомити учнів з особливостями конкурентної політики ЄС, правовими засадами та впливом політики конкуренції на розвиток економіки країн-членів ЄС;
- розвивати критичне мислення і навички порівняльного аналізу, логічне й економічне мислення, вміння використовувати інформаційно-комп'ютерні технології;
- виховувати ділову активність у старшокласників, компетентну особистість для життя в інформаційному суспільстві.

Обладнання: комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: засвоєння знань.

Вид уроку: урок-лекція.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

Підготовка необхідного обладнання, ознайомлення учнів з темою та метою уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Розширення Європейського Союзу та факт географічного сусідства України з країнами ЄС спричиняє підвищений інтерес до проблематики європейського права на терені нашої держави. Події «революції гідності» не тільки проілюстрували згуртованість українського народу та його де-факто приналежність до сім'ї європейських демократій, але й спрямували чіткий сигнал у бік європейської спільноти щодо майбутніх перспектив України в межах Європейського Союзу. Істинне розуміння механізмів функціонування ЄС неможливе без усвідомлення ролі й місця, котре займає в ній політика регулювання вільної конкуренції.

III. Актуалізація опорних знань:

- Пригадайте з курсу «Економіка» що таке конкуренція?
- Назвіть функції ринкової конкуренції.
- Поясніть, що означають поняття: добросовісна конкуренція, недобросовісна конкуренція.
- Назвіть переваги і недоліки ринкової конкуренції.

IV. Вивчення нового матеріалу:

1. Основні віхи в історії розвитку конкурентної політики.
2. Суть політики конкуренції ЄС.
3. Органи, що регулюють конкурентну політику ЄС.
4. Джерела конкурентного права ЄС.

1. Основні віхи в історії розвитку конкурентної політики (розповідь учителя з послідовною демонстрацією слайдів мультимедійної презентації)

Загальновідомим є постулат економічної теорії про те, що нерегульована конкуренція несе в собі елементи саморуйнування. За деякий час на ринку з'являється диспропорція між найуспішнішими і слабшими підприємствами, а згодом перші стають повними монополістами, не надаючи іншим потенційним учасникам ринку можливості конкуренції. Саме для уникнення подібних ситуацій в усіх державах з ринковою економікою існує конкурентна політика.

Держави з давніх часів намагалися регулювати й обмежувати ринок. Однак новітня історія розвитку конкурентного права, що виступає зовнішньою формою конкурентної політики держави, сягає кінця XIX ст. Саме тоді країни

Західної Європи і Північної Америки почали відкидати бачення ринку як єдиного регулятора економічних відносин у суспільстві.

Основною причиною прийняття законодавчих актів з обмеження конкуренції була економічна криза в США, і з метою її подолання Конгрес США в 1890 р. прийняв Шерманів Акт. Саме цей короткий законодавчий документ став символом конкурентної політики новітньої доби. З огляду на специфіку американської економіки, Шерманів Акт, як і наступні норми конкурентного законодавства, мав галузевий характер, тобто регулював конкурентні відносини лише в окремих сферах економічної діяльності.

В Європі ж, навпаки, отримав перевагу “біхевіористський” (поведінковий) аспект конкурентної політики, який передбачав зосередження більшої уваги регуляторних органів на способі ведення економічної діяльності суб’єктів ринку. Саме ця модель була покладена в основу і при формуванні єдиної конкурентної політики Європейських Співтовариств.

Автори Договорів Співтовариства добре розуміли, що розвинутий ринок, який вони планували створити, підштовхнув би деякі компанії до спроби обійти ці національні норми про конкуренцію, використовуючи неконкурентну практику в загальноєвропейському масштабі. Відповідно, автори додали до основоположних документів Співтовариства положення, які по суті ставили три цілі:

- а) уникнути прийняття обмежувальних угод та запровадження відповідної практики;
- б) для великих підприємств запобігти появі можливості зловживати своїм домінуючим становищем;
- в) забезпечити, до певної міри, дотримання правил гри в державному секторі.

Справжня історія конкурентної політики в Європі розпочинається у 1957 році, з прийняттям Римського договору, у якому були викладені основні положення про співробітництво в рамках Європейської економічної спільноти. Він набрав чинності 1 січня 1958 року. Суттєві поправки до нього в 1992 році були внесені Маастрихтським, а в 1997 р. – Амстердамським договорами. Правові норми, закріплені в Римському і наступних договорах, створюють фундаментальну базу законодавства ЄС та функціонування всіх його інституцій.

Після підписання Римського Договору кожна держава-член розробила власні конкурентні норми, чи адаптувала існуючі. Кожна наступна хвиля прийняття конкурентного законодавства в Європі відбулась відповідно до хвиль розширення Співтовариства.

Протягом останніх десятиліть, конкурентне середовище в Європі пережило значні структурні зміни під впливом процесів глобалізації, появи нових технологій, розвитку внутрішнього ринку Європейського Союзу і, звісно, запровадження монетарного союзу. Всі ці фактори сприяли появі нових вимог до загальноєвропейської конкурентної політики.

Подумайте і висловіть власну думку як нерегульована конкуренція могла б змінити економіку об'єднаної Європи?

2. Суть політики конкуренції ЄС

Конкурентна політика ЄС є провідним чинником формування спільного внутрішнього ринку співтовариства, головна властивість якого полягає у забезпеченні рівних умов конкуренції на ринках країн — членів Євросоюзу. Політика спрямована на забезпечення ефективної конкуренції між компаніями, захист інтересів споживачів, стимулювання зростання економічної ефективності за допомогою створення середовища, сприятливого для розвитку інновацій та НТП.

Спільне конкурентне законодавство іноді може суперечити національним інтересам окремих країн-членів, окрім того, можливі суперечності між самими країнами в межах спільного ринку — все це зумовлює необхідність існування авторитетного наднаціонального органу, який міг би приймати незалежні рішення в інтересах усього співтовариства. Роль такого арбітра виконує, згідно з Установчими Договорами ЄС, Європейська Комісія.

Згідно зі статтею 3 Договору про Європейське Співтовариство (ДЄСП), метою Співтовариства є створення системи, яка б гарантувала відсутність викривлень у конкуренції у межах спільного внутрішнього ринку. У такий спосіб у трьох сферах застосування конкурентної політики (таємна змова та обмежувальна ділова практика, зловживання домінуванням, державна допомога) забороняється лише та практика, яка має негативний вплив на торгівлю між країнами. Проте практика, яка впливає на внутрішню торгівлю країни, не є предметом конкурентної політики ЄС на наднаціональному рівні та потрапляє до компетенції національних антимонопольних органів відповідно до чинного принципу субсидіарності.

Конкурентна політика тісно пов'язана з іншими релевантними спільними політиками, зокрема з промисловою (в частині реалізації структурних заходів, галузевих ініціатив, а також конкурентної стратегії ЄС на міжнародній арені); регіональною (в частині надання державної допомоги депресивним регіонам); енергетичною і транспортною політиками (в частині регулювання діяльності

державних і транснаціональних компаній у цих галузях); аграрною та рибною політиками тощо.

Політика Європейської Спільноти щодо конкуренції базується на п'яти основних принципах:

- заборонені узгоджені дії, угоди та об'єднання між підприємствами, що можуть негативно вплинути на торгівлю між країнами-членами, завадити конкуренції в межах спільного ринку, обмежити чи спотворити її;
- заборонено користуватися перевагами панівного становища на ринку, коли це може негативно вплинути на торгівлю між країнами-членами;
- контроль за державною допомогою в країнах-членах у будь-якій формі, що загрожує вільній конкуренції, бо дає переваги окремим підприємствам чи виробництву окремих товарів;
- плани злиття в масштабах Європи оцінюються з позиції потенційних наслідків для конкуренції і можуть стати забороненими;
- лібералізація деяких секторів, у яких донині панувала монополія певних державних чи приватних підприємств (наприклад, телекомунікації, транспорт чи енергетика).

Винятки з правил допускаються у випадках, коли угода між підприємствами веде до вдосконалення виробництва чи розповсюдження продукції, сприяє науково-технічному прогресові, у схемах державної програми допомоги, соціальних субсидій або дотацій на розвиток культури чи збереження культурної спадщини.

3. Основні регуляторні органи з питань конкуренції

Як і в будь-якому іншому питанні, що регулюється органами ЄС, розподіл компетенції між ними здійснюється за принципами доцільності й відповідності даного питання юридичній природі цього органу. Крім Європейської Ради та Ради Європи, які мають повноваження встановлювати загальні правила конкурентної політики ЄС, до основних регуляторних органів з питань конкуренції належать Європейська Комісія і Європейський Суд Справедливості.

Розуміння суті конкурентного права ЄС неможливе без пізнання специфіки прийняття рішень органами ЄС і, по суті, творення ними європейського права. Йдеться перш за все про місце в системі органів ЄС що його посідають Європейський Суд Справедливості (англ.: European Court of Justice) та Європейський Суд Першої Інстанції. В цілому можна стверджувати, що європейське право твориться і змінюється значною мірою саме

Європейським Судом Справедливості. Досить велика частина рішень ЄСС стосується проблематики конкурентного права.

Європейська Комісія, натомість, є основним контролюючим органом ЄС в галузі регулювання конкурентної політики. Саме вона виступає з ініціативами щодо прийняття норм і правил конкурентного права ЄС, застосування санкцій до підприємств за їх порушення, захист європейського права від дій, що шкодять конкуренції на спільному ринку ЄС.

Знайдіть в інтернет-мережі інформацію про найгучніші справи та санкції, які застосовувалися щодо недобросовісної конкуренції в країнах ЄС.

4. Джерела конкурентного права ЄС

Існує три основні види джерел європейського права, що регулюють конкурентну політику в ЄС. По-перше, це норми міждержавних договорів, які були укладені державами-засновниками ЄС і до яких пізніше приєдналися нові держави-члени ЄС. Цей вид джерел європейського права прийнято називати “примарним правом ЄС”.

По-друге рішення самих органів ЄС в галузі конкурентного права є похідними стосовно первинних норм. Їх називають “секундарним правом ЄС”. За формою вони подібні до рішень міжнародних організацій, хоча й мають, на відміну від останніх, значно більше облігаторних рис (деякі дослідники європейського права між примарним і секундарним правом ЄС розміщують особливий вид джерел європейського права міждержавні угоди держав-членів ЄС з одного боку, і третіх держав – з іншого. Дані угоди прийнято відносити до “терціарного права ЄС”).

Третім основним джерелом права ЄС є рішення Європейського Суду Справедливості. Як зазначено вище, ЄСС виступає не тільки правозастосовчим, але є значною мірою правотворчим органом ЄС. Багато рішень ЄС, зокрема в галузі конкурентного права, набувають юридичної сили судового прецеденту і є обов’язковими до застосування судовими органами держав-членів ЄС.

Правовою основою конкурентної політики ЄС є Статті 3, 5 та 81—89 ДЄСп, Глави 5 і 6 Розділу I Договору про Європейське співтовариство з атомної енергетики (стосовно сфери атомної енергетики). Положення Договору щодо конкурентної політики інтерпретуються і застосовуються Регламентами Ради Міністрів ЄС і Європейської Комісії, а також посланнями та окремими рішеннями Комісії ЄС.

У сучасних умовах розвиток конкурентних відносин і створення здорового конкурентного середовища перебувають у центрі уваги міжнародних

економіко-правових організацій, тісно пов'язуються з інтеграційними процесами світової економіки. У зв'язку з цим актуальними є реформи, що відбуваються у конкурентному законодавстві Європейського Союзу. Нині це ефективний механізм, який забезпечує участь окремих країн-учасниць ЄС у міжнародному поділі праці, допомагає вирішувати питання економіко-правового характеру, підвищує економічну ефективність та створює сприятливий клімат для розвитку господарських зв'язків.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Назвіть основні принципи якими керується конкурентна політика ЄС.

VI. Д/З Створити інформаційний ресурс (презентацію, публікацію, блог, веб-сторінку), з прикладами застосування конкурентної політики в різних галузях економіки ЄС. Перешліть свої презентації однокласникам та оцініть їх балами від 1 до 10. Вмотивуйте власну оцінку.

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Мета уроку:

- розкрити сутність та основні напрями гармонізації податкової політики країн Європейського Союзу (ЄС);
- розглянути та проаналізувати їх вплив на соціально-економічний розвиток країн – учасниць Євросоюзу.
- розвивати вміння аналізувати, систематизувати отриману інформацію, висловлювати свої думки та робити висновки щодо податкової політики ЄС.

Обладнання: комп'ютер, медіа-проектор, навчальні матеріали, зошити, ручки, презентація.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Базові слова і терміни: гармонізація, податкова політика, оподаткування, податкова конкуренція, інтеграція.

ХІД УРОКУ

З податком та Богом живи в ладу - не попадеш у біду. (народне прислів'я)

I. Організаційний етап.

II. Актуалізація опорних знань.

Згадаємо курс «Економіки» та обговоримо у 4 групах:

1.Що таке податки?

2.Що таке прямі і непрямі податки?

3. Розкрийте зміст прогресивного і пропорційного оподаткування.

4. Поясніть, що таке: особистий прибутковий податок, податок на прибуток корпорацій, податок на капітал (багатство), платежі по соціальному страхуванню, акцизи, податок на додану вартість.

III. Мотивація навчальної діяльності.

На сучасному етапі розвитку податкової політики Європейського союзу є здійснення системи заходів для усунення податкових бар'єрів на внутрішньому ринку Європейського союзу, забезпечення реалізації основних свобод, передбачених Договором про Європейський Союз (свобод руху товарів, осіб, послуг і капіталів), недопущення недобросовісної та згубної податкової конкуренції юрисдикцій держав-членів ЄС, податкової дискримінації на внутрішньому ринку, вироблення нових принципів і механізмів усунення подвійного оподаткування, а також забезпечення боротьби з податковими правопорушеннями. Необхідною умовою досягнення зазначених цільових заходів є розробка відповідного механізму забезпечення уніфікації та гармонізації податкових систем країн Європейського Союзу (ЄС).

Завдання: протягом уроку ми намагатимемось знайти відповідь на проблемне запитання: «У чому суть податкової політики ЄС?».

Вам потрібно буде заповнити таблицю «Відмінності оподаткування в Україні та ЄС»

III. Вивчення нового матеріалу.

1.Гармонізація податкових систем країн Європейського Союзу (ЄС).

Розповідь учителя з використанням презентації

Податкова політика є обов'язковим елементом для всіх країн-членів Європейського Союзу, і прийняття певних рішень у цій сфері однією з країн може мати наслідки не тільки в межах цієї країни, а й у сусідніх державах. У межах єдиної ринкової системи Європейського Союзу країни-члени повинні працювати разом над виробленням податкової політики, а не шукати різні шляхи її формування. Адже, доцільно стверджувати, що правильна податкова політика держави - залог швидкого розвитку його економіки й задоволення його громадян.

До основних принципів гармонізації можна віднести:

- узгодженість правового регулювання;
- синхронність прийняття гармонізованих актів;
- послідовність етапів гармонізації;
- пріоритетність міжнародних договорів над національним законодавством.

Податкова конвергенція, під якою розуміють процес зближення податкових систем країн із різним рівнем політичного й соціально-культурного розвитку, передбачає розробку і впровадження механізмів та інструментів фіскального регулювання на всіх наявних в інтеграційному угрупованні ієрархічних рівнях. Такий процес включає в себе стандартизацію систем, коінтеграцію інституцій і гармонізацію підходів до сталого соціально-економічного розвитку країн.

Запитання до класу: Як порушення принципів гармонізації податкової політики відобразиться на глобальному та регіональному рівнях?

2. Напрямки гармонізації податкових систем країн ЄС

Напрямки гармонізації:

- гармонізація принципів побудови податкових систем;
- гармонізація структури податкових систем;
- зближення принципових підходів і механізмів податкового регулювання;
- гармонізація конкуренції прямого і непрямого оподаткування на основі застосування загальних принципів, які регламентують порядок оподаткування кожного із бюджетоутворюючих податків;
- єдині підходи до організації податкового адміністрування.

Національні системи оподаткування досить часто є неспівставними з точки зору організації взаємодії між платником і податковими органами щодо таких важливих проблем як порядок обчислення і погашення податкового зобов'язання, порядку декларування, відповідальності платника, механізму оскарження рішень податкових органів, механізму застосування непрямих методів обчислення податкових зобов'язань. Відмінності в цій сфері суттєво утруднюють вільне переміщення капіталів. Тому першочерговим завданням у цій сфері є розробка єдиних концептуальних підходів до ідеології та процедур податкового адміністрування.

Завдання для учнів:

Користуючись інтернет-ресурсом власних мобільних телефонів визначте суть податкової політики ЄС. Чи є схожі особливості оподаткування в Україні ?

4. Гармонізація податкового законодавства України

Розповідь учителя

Необхідність у гармонізації національного законодавства України з нормами і стандартами ЄС зумовлює такі тенденції:

- по-перше, у коротко - та середньостроковій перспективі цей процес має стати одним з основних інструментів інтеграції України в економічні та соціальні структури ЄС: гармонізація законодавства України із законодавством ЄС у пріоритетних сферах співробітництва відкриє нам доступ до внутрішнього ринку Євросоюзу;

- по-друге, застосування прагматичного підходу у сфері інтеграції – окреслити конкретні цілі та строки їх досягнення. При цьому бажано, щоб такі цілі визначалися спільно з ЄС;

- по-третє, встановлення цілей і напрямів гармонізації має ґрунтуватися на комплексному науковому підході, який охоплюватиме порівняльно-правовий аналіз регулювання правовідносин в Україні та ЄС, прогнозні оцінки економічних та соціальних наслідків гармонізації у конкретних сферах;

-по-четверте, гармонізація має реалізовуватися у тісній взаємодії уряду та парламенту, оскільки лише прийняття та наступне впровадження законодавчих актів є кроком на шляху запровадження відповідних норм та стандартів ЄС.

Процес гармонізації податкового законодавства України та законодавства ЄС є тривалим та поступовим, таким, що вимагає вивчення чинного податкового законодавства у країнах ЄС та проведення порівняльного аналізу з вітчизняним законодавством, результатом якого стануть покращені умови для рівноправного партнерства України з ЄС та діяльності іноземних компаній в Україні, створення сприятливого інвестиційного клімату.

На сьогодні в Україні в основному сформовано нормативно - правову базу та інституційний механізм імплементації законодавства ЄС у національне законодавство.

Як результат уже сформульовано завдання та досягнуто певного прогресу у створенні ефективної податкової системи, що передбачає забезпечення умов добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків, упровадження інформаційно-аналітичної системи державної податкової служби в національному масштабі, автоматизацію процесів

оподаткування із застосуванням сучасних технологій та реформування державної податкової служби України.

Усі ці заходи є необхідними для підвищення економічної активності та прискорення економічного зростання країни. Основним орієнтиром податкової реформи, яку здійснює Україна, обрано саме європейську модель податкової системи, покладену в основу функціонування внутрішнього ринку ЄС.

Реформування системи оподаткування відбуватиметься в межах та під постійним впливом права. Особливе місце в системі правового впливу посідає правове регулювання, яке здійснюється за допомогою особливих правових засобів та у спосіб, передбачений нормативно-правовими актами України. Підкреслюючи об'єктивну необхідність у процесі податкового регулювання, вітчизняні фахівці зауважують, що «його результат залежить від адекватності засобів, що застосовуються, стану реальної економіки».

IV. Узагальнення, систематизація й контроль знань та вмінь учнів.

1. У чому полягає гармонізація податкової політики в Європейському Союзі?

2. Чи потрібно Україні запозичати прогресивні податкові механізми «старожилів» об'єднаної Європи?

V. Підбиття підсумків уроку

Таким чином, щодо гармонізації оподаткування, то у цьому напрямку інституції ЄС ще не досягли значних успіхів. Повільність гармонізації податкового законодавства в галузі прямого оподаткування між країнами ЄС частково пояснюється впливом диференціації економічного розвитку в країнах та традиціями оподаткування. Беручи до уваги важливість прямого оподаткування в системі економічної політики країн-учасниць, В. Кернз вважає, що воно навряд чи буде гармонізовано у найближчому майбутньому. Чи погоджуєтесь ви з такою думкою. Відповідь обґрунтуйте.

VI. Домашнє завдання

СПІЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ДОВКІЛЛЯ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН ЄС

Мета уроку:

- сформувати в учнів знання щодо екологічної політики в країнах ЄС;
- розвивати критичне мислення учнів, уміння аналізувати сутність і причини проведення спільної екологічної політики країн-учасниць ЄС,

- удосконалювати розвиток загально-навчальних вмінь (працювати над доповіддю, виступати з повідомленнями, вивчати додаткову літературу, виступати в ролі опонента, складати рецензію на повідомлення);
- розвивати відчуття відповідальності учнів за екологічну ситуацію в країні та світі, виховувати колективізм, організованість.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Форма проведення: урок-семінар.

Методи навчання: репродуктивний, словесно-інформаційний, частково-пошуковий, дослідницький.

Обладнання: плакати «Грінпіс», альбоми, фотографії, матеріали періодичної преси, презентація «Екологічна політика країни ЄС».

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент

II Актуалізація опорних знань учнів

1. Які країни входять до ЄС?
2. Що таке екологічна політика?
3. Які причини екологічних криз та катастроф?
4. Чи впливає стан навколишнього середовища на умови проживання населення?

Слайд 1-3 (презентація)

III Мотивація навчальної діяльності учнів

IV Вивчення нового матеріалу

I. План семінару.

(Обговорення повідомлень.)

1. Грінпіс та Європейський Союз (виступи учнів групи № 1).
2. Екологічна політика ЄС (виступи учнів групи № 2).
3. Мета екологічної політики ЄС (виступи учнів групи № 3).
4. Історія становлення екологічної політики ЄС (виступи учнів групи № 4).
5. Співпраця України та ЄС в галузі екології (виступи учнів групи № 5).

II Підведення підсумків

Обговорення результатів досліджень учнів щодо екологічної політики країн ЄС (Виступи учнів і обговорення заздалегідь повідомлених класу питань).

1. Грінпіс та Європейський Союз (виступи учнів групи № 1).

Грінпіс (англ. Greenpeace, у перекладі – «зелений мир») – міжнародна природоохоронна організація, заснована 1971 року в Канаді. Основне завдання

організації – сприяти екологічному відродженню та привертати увагу людей та влади до збереження природи (**Слайд 4**).

Фінансування організації – винятково із пожертв людей, небайдужих до збереження природи. Грінпіс не приймає фінансування бізнесу, влади та політичних партій.

Зростання популярності Грінпісу відбулося після багатьох акцій, спрямованих на збереження довкілля.

У програмі Грінпісу є 6 завдань:

- зупинити глобальне потепління;
- зберегти природу океанів;
- зберегти стародавні ліси та джунглі;
- забезпечити атомне роззброєння;
- ввести екологічне землеробство;
- припинити виготовлення токсичних речовин!

Грінпіс вперше з'явився у Канаді 1971 року. Він поширився від того часу майже по всіх країнах Північної та Південної Америки. У Азії ця охоронна організація поширена більше, ніж у Європі. Австралія та Океанія налічує у собі багато філій Грінпісу. Найменше поширений Грінпіс в Африці та в Антарктиді. Регіональні офіси поєднують кілька держав.

1. **Центральна та східна Європа** (Австрія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія).

2. **Скандинавія** (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція).

3. **Середземномор'я** (Ізраїль, Ліван, Мальта, Туреччина).

4. **Південно-Східна Азія** (Індонезія, Таїланд, Філіппіни).

5. **Австралія та Океанія** (Австралія, Папуа - Нова Гвінея, Соломонові Острови, Фіджі).

Тобто багато регіональних офісів Грінпіс знаходяться в межах країн ЄС, що свідчить про їх суттєву взаємодію.

Учитель. Переходимо до розгляду другого питання нашого заняття. Слово надається учням групи № 2.

2. Екологічна політика ЄС (виступи учнів групи № 2).

Екологічна політика ЄС – сукупність дій і заходів ЄС, спрямованих на забезпечення екологічних потреб населення країн – учасниць, підтримку екологічної безпеки та раціональне використання, охорону і відтворення природних ресурсів.

З 1970 р. ЄС підписав 200 угод з питань захисту навколишнього природного середовища. Проте законодавче визнання пріоритетності екологічної складової

суспільного розвитку не має великого значення, якщо воно не виконується належним чином. Саме тому в даний час завдання екологічної політики ЄС полягає, насамперед, в ефективній реалізації прийнятих природоохоронних угод.

Учитель. Переходимо до розгляду третього питання нашого заняття. Слово надається учням групи № 3.

3. Мета екологічної політики ЄС (виступи учнів групи № 3).

Політика Європейського Союзу у сфері навколишнього середовища спрямована на досягнення наступних цілей:

- Збереження, захист і поліпшення якості навколишнього середовища.
- Охорона здоров'я людини.
- Раціональне використання природних ресурсів.
- Сприяння вживанню заходів на міжнародному рівні для вирішення регіональних або світових екологічних проблем і, зокрема сприяння боротьбі зі змінами клімату.

Політика Європейського Союзу у сфері навколишнього середовища повинна бути також спрямована на високий рівень захисту довкілля з урахуванням різноманітності ситуацій у різних регіонах Союзу.

При підготовці своєї політики щодо навколишнього середовища, ЄС бере до уваги:

- Наявні науково-технічні дані.
- Умови навколишнього середовища в різних регіонах Союзу.
- Потенційні вигоди і витрати.
- Економічний і соціальний розвиток Союзу в цілому і збалансований розвиток її регіонів.

Варто відзначити, що всі держави – члени несуть відповідальність за реалізацію ЄС природоохоронного законодавства. Формування політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища здійснюється поетапно шляхом прийняття так званих Програм дій з навколишнього середовища, які хоча і носять рекомендаційний характер, але завдяки встановленню чітких напрямків, цілей і принципів екологічної політики Європейського Співтовариства, разом з їх детальним описом і графіком реалізації сприяють розвитку та імплементації екологічного законодавства Європейського Союзу.

Учитель. Переходимо до розгляду четвертого питання нашого заняття. Слово надається учням групи № 4.

4. Історія становлення екологічної політики ЄС (виступи учнів групи № 4).

Всього виділяють 5 етапів формування екологічної політики ЄС.

Перший етап (1957–1971 рр.). Цей період характеризується відсутністю в ЄС правової компетенції у сфері навколишнього середовища. На цьому етапі проводилися лише одиничні факультативні заходи. Спочатку «навколишнє середовище» не було виділено Римським договором 1957 року як сфера загальноєвропейської інтеграції. Однак питання екології визначали межі правового регулювання створення загального ринку країн ЄС, що, наприклад, відбивається в статті 36 зазначеного Договору, яка дозволяє державам-членам ЄС вводити обмеження на імпорт, експорт, транзит у товарному обороті з питань екологічної безпеки. В цілому, незважаючи на відсутність загальної політики у даній сфері у зазначений період, інститути ЄС були підготовлені до розширення своєї діяльності в екологічному напрямку.

Другий етап (1972–1985 рр.). Для цього етапу характерне проведення початкових заходів щодо захисту навколишнього середовища країнами ЄС, поява перших програм дій у цій сфері, початок розвитку правового регулювання в області екології. У 1972 р. Рада глав урядів держав-членів ЄС прийняла рішення про розширення компетенції ЄС, у тому числі у сфері навколишнього середовища. Регулювання нової сфери інтеграції проводилося в основному шляхом видання директив-актів гармонізації права держав-членів. ЄС приєднався до ряду найважливіших міжнародних конвенцій з охорони навколишнього середовища, наприклад, Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних місць мешкання в Європі (1979 р.), Міжнародної угоди з тропічної деревини (1983 р.), Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979 р.). Другий етап пройшов під знаком становлення політики ЄС стосовно відношення до навколишнього середовища і розробки основних засобів її правового регулювання.

Третій етап (1986–1991 рр.). Цей період можна охарактеризувати як етап закріплення компетенції у сфері охорони навколишнього середовища за інститутами ЄС. Єдиний Європейський Акт 1986 р. вніс зміни в Римський договір 1957 р. В ньому були визначені цілі й задачі, принципи і напрямки політики ЄС і у сфері охорони навколишнього середовища. У відносинах між ЄС і державами-членами у сфері охорони навколишнього середовища був впроваджений принцип субсидіарності. Даний принцип означає, що цілі екологічної політики ЄС можуть бути реалізовані краще, ніж окремими державами-членами.

Четвертий етап (1992–2002 рр). Це етап удосконалювання екологічної політики ЄС. У цілому, за цей час були позначені основні рамки поточної екологічної політики за рахунок інституціонального закріплення питань екологічної політики і проблем навколишнього середовища в Договорах ЄС. Отже, середина 90-х років ХХ ст. характеризується виділенням екологічної політики в якості одного з пріоритетних напрямків діяльності ЄС. Більш того, з 1998 р. Єврокомісією і Європейською Радою у Відні (11-12 грудня 1998 р.) була проголошена задача включення питань навколишнього середовища в усі напрямки політики Європейського Союзу. До заходів ЄС став застосовуватися «горизонтальний» підхід, головним принципом якого є облік усього спектра галузей, що викликають забруднення навколишнього середовища.

П'ятий етап (2003 р. – до нашого часу). Сьогодні екологічна діяльність ЄС здійснюється на основі екологічної компетенції, передбаченої статтями Договору про ЄС.

Учитель. Координаційну роль ЄС у сфері природоохоронної діяльності забезпечують численні інституції Функціонування кожного з інститутів ЄС торкається екологічної проблематики. Питаннями охорони навколишнього середовища на рівні ЄС займаються: Європейська Комісія, Європейський Парламент, Європейська Рада і Європейське агентство з навколишнього середовища (ЄАПНС), що було утворено у 1990 році. Постановою про устанovu ЄАПНС і Європейської мережі екологічної інформації і спостережень (ЄМЕІС) передбачалося, що метою цих організацій є забезпечення ЄС і держав-учасників, а також країн, що не є членами ЄС, об'єктивною і достовірною інформацією, здійснення заходів для захисту навколишнього середовища, належне інформування громадськості. У діяльності ЄАПНС і ЄМЕІС беруть активну участь Європейський інвестиційний банк, Комітет регіонів та Економічний і соціальний комітет. З часу підписання Маастрихтського договору ЄС поступово перетворюється в «екологічний союз». Держави-члени ЄС зобов'язані інтегрувати задачі охорони навколишнього середовища в нормативно-правові акти, що діють у всіх сферах політики.

Учитель. Переходимо до розгляду п'ятого питання нашого заняття. Слово надається учням групи № 5.

5. Співпраця України та ЄС в галузі екології (виступи учнів групи № 5).

Відомо, що Європейський Союз висуває до країн, які претендують на входження до нього, великий перелік вимог якості в різних сферах життєдіяльності, багато з них стосуються і досягнення певного рівня фінансового забезпечення політики щодо охорони довкілля. Основи для

співпраці між Україною і Європейським Союзом у сфері охорони довкілля було закладено ще в 1994 р. відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та його державами-членами і Україною. Необхідність тісної співпраці з європейською спільнотою у сфері охорони навколишнього середовища обумовлена не тільки визначеними нею екологічними імперативами її стратегії, але й потребами самої України у подоланні того стану, який можна охарактеризувати як кризовий, що формувався протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення її природно-ресурсного комплексу. У 2012 р. була парафована Угода про асоціацію між Україною та ЄС, а наприкінці 2012 р. оприлюднено проект Угоди. Важливим елементом співпраці у сфері охорони довкілля, як і в багатьох інших сферах співпраці, що визначаються Угодою, є поступове наближення законодавства України до політики та законодавства ЄС. Окремим додатком до Угоди визначаються конкретні директиви, що їх потрібно адаптувати, а також встановлюються часові рамки. Такі зобов'язання України є дуже важливими з огляду на необхідність наближення до норм та стандартів ЄС. Велика увага питанню дотримання існуючого екологічного законодавства та багатосторонніх екологічних угод приділяється в контексті створення зони вільної торгівлі. Перші кроки в напрямку адаптації у сфері охорони довкілля були зроблені в грудні 2012 року, коли Мінприроди затвердило Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації) (Наказ № 659). Базовий план передбачає перелік директив ЄС у сфері охорони довкілля, до яких повинно адаптуватися українське законодавство **(слайд 5)**.

Підтримка ЄС відіграла в свій час роль «каталізатора» в процесі розроблення Стратегії державної екологічної політики і з погляду термінів розробки, і з погляду змісту документа. Вона якісно відрізняється від попередніх подібних документів, оскільки містить сучасні принципи, реалістичний підхід, чітку пріоритезацію цілей і завдань, механізми моніторингу та оцінки, а також індикатори ефективності її реалізації.

ЄС співпрацює і з іншими міжнародними організаціями у природоохоронній сфері. Зокрема, 21 березня 1994 р. набрала чинності Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, яку підписали 154 держави і Європейська Спільнота. Загальна мета конвенції полягає у стабілізації концентрацій в атмосфері всіх парникових газів, не лише двоокису вуглецю. Конвенція закріплює низку провідних принципів, що стосуються справедливості, «спільних, але диференційованих відповідальностей держав, запобіжних заходів, особливих потреб і обставин щодо країн, які розвиваються, сталого розвитку та міжнародної торгівлі. Але через опір Сполучених Штатів

Америци та країн ОПЕК Конвенція не встановила чітких кількісних обмежень викидів парникових газів на будь-якому рівні. Європейська Спільнота виступила із заявою, в якій відзначила, що її мета до 2000 р. – стабілізувати концентрацію двоокису вуглецю на рівні 1990 р. в межах Спільноти.

V. Узагальнення і систематизація знань.

Складання узагальнюючої таблиці «*Екологічна політика ЄС, як чинник якості життя громадян ЄС*».

Етап становлення екологічної політики ЄС	Суть екологічної політики	Вплив на рівень життя

VI. Підсумок уроку.

Після всіх виступів учитель робить висновки до уроку-семінару, проводить опитування у присутніх чи варто проводити такі уроки, відмічає найбільш активних учасників семінару, виставляє оцінки. Оцінки отримують всі учні, які готували додаткові повідомлення і ті, хто брав участь у дискусії та доповненнях до повідомлень на уроці-семінарі.

VII. Домашнє завдання

Завершити складання узагальнюючої таблиці «*Екологічна політика ЄС, як чинник якості життя громадян ЄС*». Опрацювати конспект. Записати нові терміни та їх значення у зошит.

СЕКТОРАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ЄС, ЇХ ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОМИСЛОВА І ПІДПРИЄМНИЦЬКА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мета уроку:

- з'ясувати основні засади промислової і підприємницької політики країн ЄС;

- розглянути поняття конкурентноздатності європейської економіки та європейської інтеграції;

- визначити сутність механізмів та інструментів підтримки малого та середнього бізнесу;

- сприяти формуванню логічності і послідовності викладання своєї думки і розвивати економічне мислення

Основні поняття: «промислова політика», «конкурентноздатність», «європейська інтеграція».

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Вид уроку: міні-лекція з елементами колективного аналізу.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент.

2. Актуалізація опорних знань та вмінь учнів.

3. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності.

Промислова політика – це система заходів непрямого або прямого регулювання промислового розвитку.

У ЄС таким чином розуміння промислової політики достатньо традиційне – здійснюється допомога кризовим галузям і не створюються проблеми для розвитку. Важливо відзначити, що розуміння промислової політики переживає трансформацію не тільки для ЄС, але і для США та Росії.

4. Вивчення нового матеріалу.

Увесь процес багатонаціональної інтеграції ЄС спрямувався перш за все на реструктуризацію та посилення конкурентноздатності європейської промисловості.

Створення сприятливого ділового середовища також передбачає усунення зайвого та другорядного регулювання, яке має бути чітке і передбачуване як для великих підприємств так і для малих та середніх (МСП).

1. Конкурентноздатність європейської промисловості

Дискусія : Шляхи досягнення конкурентних переваг.

Основоположний принцип підприємницької політики ЄС полягає у створенні умов для доступу до найкращих технологій і каналів збуту продукції

для кожного, хто володіє комерційною ідеєю. Цей принцип утілено у концепції «Enterprise Europe».

10 напрямків діяльності ЄС з підвищення конкурентноспроможності промисловості (флагманська ініціатива):

1. Аналіз впливу на конкурентноспроможність усіх політичних пропозицій.
2. Перевірка відповідності законодавства вимозі скорочення трансакційних витрат бізнесу у Європі.
3. Сприяння розширенню доступу МСП до кредитних ресурсів, допомога в інтернаціоналізації їх діяльності.
4. Розвиток стандартизації в ЄС.
5. Підвищення ефективності європейської транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктур, що слугують на користь європейської промисловості.
6. Оптимізація управління внутрішньо - сировинними ресурсами.
7. Спеціальні секторальні заходи (передові виробничі технології, будівництво, біо-паливо) для ресурсоефективності.
8. Поліпшення середовища і підтримка інновацій в енергоємних галузях.
9. Просторова промислова політика для створення міцної промислової бази, охоплення всього ланцюжка поставок.
10. Щорічне звітування щодо рівня конкурентноспроможності держав-членів, їх промислової політики та оцінки досягнутих переваг.

Проблемне питання

На вашу думку, чи стикається Європейська промисловість, яка тепер користується перевагами великого єдиного ринку з викликами нового часу в світлі глобалізації світової економіки?

Висновки: учасники економічної діяльності та влада в Європі мусять приділяти більше уваги чинниками, що впливають на продуктивність в технологічному розвитку; інвестуванні в науково-дослідницьку діяльність; коефіцієнту використання виробничих потужностей; ціні та кваліфікації робочої сили; управлінським здібностям та організації виробництва.

2. Засади промислової політики

Промислову політику ЄС прийнято розглядати у широкому та вузькому значеннях.

У широкому сенсі промислова політика ЄС включає:

- загальні заходи у сфері подальшого розвитку внутрішнього ринку та утвердження Європейського економічного і монетарного союзу;
- загальноторгівельну політику (антидемпінгові заходи, дво та багатосторонні угоди);
- соціальну та регіональну політику;
- конкурентну політику;
- науково-дослідну політику;
- заходи зі стимулювання підприємницької кооперації.

У вузькому сенсі промислова політика ЄС охоплює сукупність конкретних заходів у певних галузях промисловості, пов'язаних з відповідними джерелами фінансування.

Фінансова допомога ЄС для промисловості забезпечується наданням коштів з бюджету ЄС:

- гранти, державні закупівлі та мікрокредитування Європейської Комісії;
- через Європейський інвестиційний банк та Європейський інвестиційний фонд у формі позик і гарантій фінансовим посередникам;
- кошти Європейського соціального фонду та Європейського фонду регіонального розвитку;
- надання фінансової допомоги малому та середньому бізнесу через Новий інструмент Співтовариств (NCI) та інші спеціалізовані програми та інструменти.

Промислова політика ЄС фактично була «узаконена» Маастрихтським договором про Європейський Союз, що вступив у дію 1993 року. Стаття 157 Договору про Європейське Співробітництво, присвячена промисловій політиці, говорить: «Співробітництво та країни-учасниці мають створити відповідні умови, щоб забезпечити конкурентноспроможність промисловості Співробітництва». З цією метою, враховуючи принцип відкритості і конкурентності ринків, їх зусилля мають бути спрямованими на прискорення адаптації промисловості до структурних зрушень, забезпечення для підприємницької ініціативи середовища, особливо щодо розвитку МСП; сприяння кооперації підприємств; заохочення ефективнішого використання промислового потенціалу науково-технічної та інноваційної політики.

Отже, можна з упевненістю твердити, що інноваційна та підприємницька політика нині набула статусу стрижня стратегії соціально-економічного розвитку ЄС.

Кейс-метод: «Причини успіху промислової політики Європейського тигра – Ірландії» (міні-групи та робота в динамічних групах).

3. Малий та середній бізнес в умовах єдиного ринку

Хоча обличчя будь-якої розвиненої країни визначають великі підприємства, не менш важливого складового розвиненої ринкової системи є мале підприємство.

Сьогодні малі і середні підприємства - це основа соціально-економічної моделі ЄС.

Вони стали символом розвитку конкуренції в європейській економіці, примушують крупні компанії покращувати ефективність і упроваджувати нові технології, а також роблять політичний вплив на рівень зайнятості в ЄС. На їх частку дістається 2/3 зайнятих і 60% доданої вартості.

Одним з важливих напрямків регулювання і сприяння МСП є державне фінансування. Воно може здійснюватись у вигляді прямого субсидування на основі бюджетного фінансування фондів, так і шляхом створення змішаних засобів підтримки, наданню гарантій по поверненню кредитів, видача їх під пільгові відсотки, участь в капіталі малих і середніх фірм.

Крім того, застосовуються введення податкових пільг для малого бізнесу по окремих значних податках (переважно по податку на прибуток, рідше по ПДВ) та введення особливих режимів оподаткування малого бізнесу.

До категорії МСП відносять підприємства, на якому працює менше осіб з річним товарообігом менше 50 млн. євро.

Дискусія між рядами: «Малий і середній бізнес – більш інноваційний ніж великий, чи не так? »

4. Основні напрямки підприємницької політики (Європейська Хартія малих підприємств)

Основними напрямками підприємницької політики є:

- стимулювання підприємства, адаптація наявних заходів до інтересів малого бізнесу;
- посилення духу інновацій в МСБ;
- створення регуляторної, податкової та адміністративної структури, сприятливої для підприємницької діяльності;
- забезпечення доступу до ринків на менш складних умовах;
- полегшення доступу до найкращих досягнень науки та техніки;
- спрощення доступу до фінансів і вдосконалень;
- заохочення якісної підтримки малого бізнесу.

Таким чином, в ЄС проводиться активне регулювання малого і середнього бізнесу, і широке сприяння його розвитку з використанням форм і методів, що враховують потреби європейської інтеграції.

5. Перспективи розвитку спільної промислової політики ЄС

Проблемне питання. Чи існують, на вашу думку, реальні загрози для промисловості ЄС з боку США, Японії, Китаю в умовах глобального ринку?

Висновок: Загалом зміни, викликані інтенсифікацією глобальної конкуренції, спричинили поступовий перехід ЄС до ліберального типу соціально-економічної моделі розвитку, яка базується передусім на стимулюванні підприємницької ініціативи та інновацій. Велика кількість накопичених проблем (високий рівень безробіття, низька інвестиційна активність, недостатній рівень розвитку інноваційної діяльності, що у сукупності призвело до зниження динаміки продуктивності праці та відставання за показником ВВП на душу населення від США та Японії) створює системний ризик втрати конкурентного статусу європейських компаній на світовому ринку. Саме тому, розвиток і вдосконалення промислових систем країн-членів, ініціювання промислових проектів на потужній науково-технічній базі, сприяння МСП, інвестування в інтелектуальний капітал - стрижень розвитку європейського суспільства на найближчі 7-10 років.

5. Закріплення вивченого матеріалу.

1. На чому базується спільна промислова політика ЄС в широкому і вузькому сенсі?
2. Розкрийте взаємозв'язки промислової політики з конкурентною, науково-технічною, зовнішньоторгівельною галузями політики ЄС?
3. Які пріоритети промислової політики визначені в Договорі про Європейське Співтовариство (1993р. Маастрихт).
4. Розкрийте фінансові інструменти промислової політики Спільності.
5. У чому заключаються основні пріоритети Ради ЄС в розвитку підприємництва?
6. Які підстави дають вважати МСП – основою соціально-економічної моделі ЄС ?

VII. Підсумок уроку.

VII. Домашнє завдання.

Знайдіть в мережі Інтернет. Як регулюється МСБ в Україні. Підтвердіть це законодавчими актами.

НАУКОВО - ДОСЛІДНА ПОЛІТИКА В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Мета уроку:

- розглянути особливості політики ЄС у сфері науки, проаналізувати її стратегічні цілі, завдання, пріоритетні напрямки, принципи розробки й механізми впровадження у практику;
- зосередити увагу на рамкових програмах як основному інструменті реалізації Європейським Союзом політики у сфері науки та інноваційних технологій, оцінити можливості, які надають такі програми європейським країнам (не членам ЄС) в провідних галузях науки;
- підкреслити необхідність критичного осмислення досвіду ЄС для інноваційного розвитку науки й технологій в Україні.

Обладнання: політична карта світу, атласи, презентація до уроку.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань і умінь учнів.

Географічна розминка

Назвіть країни, що входять до ЄС та покажіть їх на політичній карті.

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

Кінець XX - початок XXI ст. характеризується двома протилежними процесами, що, на перший погляд, виключають один одного - інтеграції та дезінтеграції країн світу. З огляду на сучасний рівень науки, техніки та економіки, ефективний розвиток кожної окремо взятої держави можливий лише за умов тісного співробітництва з іншими державами. Сьогодні на уроці у нас буде можливість розглянути співробітництво країн Євросоюзу в розвитку науки та техніки.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Історична довідка. Спільна політика країн ЄС у сфері науки і техніки.

Розробка й впровадження в життя спільної політики країн ЄС у сфері науки і техніки була започаткована ще у 70-ті роки ХХ ст.

У 1973 р., після вступу до ЄС Великобританії, Ірландії та Данії, була висунута ідея створення єдиного європейського наукового простору. Наступного року Рада Міністрів ЄС затвердила першу програму спільних наукових досліджень на 1974-77 рр. Ця подія вважається офіційним народженням спільної політики країн-членів ЄС в сфері науки й техніки.

У 1982 р. була створена Європейська стратегічна програма розвитку інформаційних технологій (ЄСПРІТ), у якій були сформульовані базові принципи політики ЄС в науково-технічній сфері:

1) першорядними є так звані «доконкурентні дослідження», які, базуючись на фундаментальних, безпосередньо трансформувались би у прикладні, стимулюючи інноваційні технології;

2) спільне фінансування наукових досліджень і розробок бюджетом ЄС і підприємствами-учасниками проектів у рівній долі (50/50 %);

3) фінансування лише тих проектів, які є міжнародними, включають представників хоча би двох країн;

4) одержані в будь-якому проекті результати наукових досліджень стають загальним надбанням усіх членів ЄС.

У цей же час були схвалені «Критерії Райзенхубера», що визначали характер пріоритетних для ЄС досліджень, зокрема:

- наявність великих витрат, непосильних одній країні;
- реалізація проекту дає більший економічний ефект на багатосторонній основі, коли зазнають впливу різні сфери економіки в багатьох регіонах;
- позитивний вплив на створення єдиного ринку ЄС та соціальне й економічне згуртування членів співтовариства;
- сприяння координації політики у сфері науки й технологій між країнами ЄС;
- стимулювання комунікативності та мобільності науково-технічних кадрів у межах ЄС.

2. Основні принципи та напрямки науково-дослідної стратегії ЄС.

Політика у сфері наукових досліджень і технологічних інновацій в ЄС здійснюється на основі визначених принципів, серед яких провідними є:

- а) принцип субсидіарності країн-членів ЄС;
- б) взаємної допомоги, максимальної консолідації зусиль і концентрації наявних ресурсів усіх країн-учасниць;

в) заохочення «Європейського виміру» науково-дослідницьких проектів: в центрі уваги знаходиться розв'язання науково-технічних проблем, які породжує технологічний і соціальний розвиток, передусім, європейських країн;

г) принцип спільного фінансування, згідно якого всі проекти фінансуються всіма країнами-членами ЄС. Жоден член ЄС не може підходити вибірково до фінансування конкретних досліджень: брати чи не брати у них участь (або обмежувати її) в залежності від власних внутрішніх інтересів;

д) принцип загальності, який передбачає максимальну мобілізацію можливостей усіх учасників науково-інноваційної діяльності;

е) принцип фінансування передінвестиційних проектів, який дозволяє створити необхідну матеріальну базу для вільного творчого наукового пошуку, без жорсткої «прив'язки» науковців до можливостей технологізації очікуваних результатів.

У контексті цих регулятивних принципів визначаються основні напрямки науково-технічної стратегії ЄС:

1. Нарощування розмірів фінансування наукових програм інноваційного розвитку (доведення витрат кожної країни – члена ЄС мінімум до 3 % ВВП);

2. Інноваційно-технологічна модернізація неконкурентоспроможних галузей виробництва.

3. Визначення першорядним прискорений розвиток найновітніших, наукоємних галузей.

4. Посилення міжрегіонального та внутрішньо регіонального співробітництва в наукових дослідженнях та інноваційних технологіях, вироблення спільної політики їх розвитку.

5. Максимальне сприяння розповсюдженню інновацій по всьому просторі Євросоюзу.

6. Створення загальноєвропейського інформаційного середовища та єдиного європейського наукового простору.

7. Посилення уваги до фундаментальних наукових досліджень як фундаменту прикладних знань та інноваційних технологій.

8. Підготовка висококваліфікованих наукових кадрів, спроможних забезпечити стабільний науково-технологічний прогрес усіх членів Євросоюзу.

3. Виступ учня про Лісабонську стратегію розвитку науки.

Сучасна політика ЄС у сфері науки підпорядкована загальній стратегії його розвитку, що була сформульована у 2000 р. на лісабонській сесії Європейської ради (яка складається з глав держав та урядів країн-членів Євросоюзу й голова Європейської комісії).

Ця стратегія передбачала перетворення Євросоюзу до 2010 р. у найбільш динамічну й конкурентоспроможну в світі економічну зону, що ґрунтується не економіці, заснованій на знаннях. Перехід до інноваційної по своїй суті «економіки знань» мав статися завдяки проведенню відповідної політики у сфері науки, яка відповідала б потребам інформаційного суспільства, прискоренню структурних реформ та створенню єдиного внутрішнього ринку Євросоюзу. Кінцевим результатом реалізації Лісабонської стратегії вбачалось досягнення рекордних темпів економічного зростання, цілковита зайнятість населення і максимальна соціальна справедливість у країнах Євросоюзу.

Однак, вже в 2005 р. Європейська рада розглянула результати реалізації Лісабонської стратегії за п'ять років і дійшла невтішного висновку, що ці амбіційні плани провалились.

Однією із найвпливовіших причин був неналежний рівень фінансування наукових досліджень та технологічних інновацій (у середньому по ЄС цей показник склав близько 2 % ВВП, що становить майже критичну межу, нижче якої починається стагнація й деградація науки й технологій).

Європейська рада розробила нову редакцію Лісабонської стратегії, у якій значна увага приділялася стимулюванню економічного зростання шляхом збільшення фінансування наукових досліджень та інноваційних технологій. Головним напрямком політики в галузі наукових досліджень і розробок було визнано стимулювання досліджень у сфері інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), оскільки саме вони у 2005 р. забезпечили 40 % приросту продуктивності праці і 8 % ВВП у країнах ЄС.

Створений ще у 1986 р. Генеральний директорат з питань телекомунікації, інформаційної промисловості й інновацій у 2005 р. був реорганізований у Генеральний директорат з питань інформаційного суспільства і засобів масової інформації. В його відання були включені питання розвитку телекомунікації, Інтернету, ЗМІ, аналіз впливу ІКТ на перебіг соціальних процесів та ін.

Що таке «Економіка знань?» Яким чином вона розвивається в Україні?

4. Сьома рамкова програма ЄС з наукових досліджень і технологічного розвитку (перегляд презентації)

Вагому роль у виконанні відредагованої Лісабонської стратегії повинна відіграти Сьома рамкова програма ЄС з наукових досліджень і технологічного розвитку, реалізація якої розрахована на 2007-2013 рр.

Ця програма конкретизувала й розвивала стратегію розвитку наукових досліджень й інноваційних технологій, закладених у 6-ій рамковій програмі (на 2002-2006 рр.).

Рамкові програми розробляються і подаються Європейською Комісією на розгляд Ради і Парламенту ЄС, які й приймають спільне рішення щодо них. Такі програми визначають стратегічні цілі, пріоритетні напрямки та об'єми фінансування наукових досліджень і технологічних розробок. Окремо виділяються дослідження, які цікавлять ЄС проте вимагають особливо значних фінансових витрат.

Ця програма передбачила фінансові витрати на наукові дослідження 50,521 млрд. євро протягом семи років. В ній чітко визначено цілі створення єдиного європейського наукового простору:

1) створення максимально сприятливих умов для інноваційних досліджень у Європі;

2) підвищення результативності наукової діяльності;

3) посилення інноваційних процесів у Європі.

Сьома рамкова програма виділяє 6 цільових регіонів (зокрема, такими регіонами є Східно-Європейський та Центрально-Азійський, що складається країни СНД) з якими ЄС реалізовує активне міжнародне науково-технічне співробітництво. Країни, що входять у зазначені шість регіонів мають можливість брати участь у наукових проектах Сьомої рамкової програми за рахунок фінансів Єврокомісії. При цьому самі ці країни, на відміну від членів ЄС та асоційованих країн, свої кошти у формування бюджету програми не вкладають.

Така політика Євросоюзу безумовно сприятиме підвищенню результативності наукових досліджень і інноваційних технологічних розробок не тільки у межах ЄНП, а й у тих регіонах світу, які підпадають під її вплив, що є позитивом для всіх учасників цього процесу.

Важливою особливістю Сьомої рамкової програми є створення в ЄС Європейської ради з досліджень – структури, яка буде займатися фінансуванням фундаментальних наукових досліджень.

Така Рада видавала гранти, ґрунтуючись на оцінці наукової цінності теоретичних досліджень, безвідносно до перспектив їх безпосередньої технологізації. Такі фундаментальні знання, хоча й не знаходять прямого практичного втілення, є вкрай необхідними для розвитку прикладних досліджень, отже, зрештою, і для інноваційних технологій.

Наукова громадськість запропонувала Європейській раді з досліджень **низку заходів, які сприятимуть розвитку фундаментальної науки:**

- подвоєння дослідницького бюджету Євросоюзу;

- спрямування більшої частини додаткового фінансування маленьким колективам і окремим вченим, які проводять фундаментальні дослідження;

- створення Європейського фонду фундаментальних досліджень при Європейській раді з досліджень, який очолюватимуть найбільш авторитетні вчені;

- визнання основним критерієм цінності наукового дослідження його якість як фундаментального знання;

- концентрація зусиль на фінансуванні робіт молодих вчених;

- перехід від системи контрактів до системи грантів;

- перехід від підтримки великих мереж дослідницьких колективів до малих (2-5 колективів), як більш раціональної схеми організації наукової діяльності та ін.

Основні напрями фінансування, що його надає ЄС в рамках Сьомої рамкової програми для міжнародних партнерів (перегляд презентації).

Таких напрямів є чотири:

1. Програма „Співпраця” (Cooperation).

2. Програма „Люди” (People).

3. Програма „Ідеї” (Ideas).

4. Програма „Дослідницький потенціал” (Capacities).

Також є спеціальні програми: Євратом та Спільний дослідницький центр .

5. Проект «Європейський науковий простір» (ЄНП)

(Повідомлення учня)

Цей документ є доволі детальним планом налагодження взаємовигідного науково-технологічного співробітництва, спрямованого на досягнення цілей, сформульованих у Лісабонській стратегії. Його особливість полягала в тому, що Європейський науковий простір проголошувався відкритим для всіх країн світу. Цим надавалися нові можливості політиці міжнародного науково-технічного співробітництва. Особлива увага приділялася країнам з перехідною економікою, зокрема членам СНД. Стосовно них ставилася мета, по-перше, сприяти стабілізації наукового потенціалу цих держав і, по-друге, допомагати у розв'язанні проблем, що являють взаємний інтерес.

Для активізації партнерства і взаємообміну цих країн з науковими співтовариствами ЄС були створені INTAS (Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з вченими з нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу), МНТЦ (Міжнародний науково-технічний центр у Москві), УНТЦ (Український науково-технічний центр у Києві) та ін.

Величезне значення в ЄНП надається збереженню й нарощуванню кадрового ресурсу, поповненню його молодими талановитими вченими, заходам, спрямованим на запобігання відтоку наукових кадрів у США.

Європейською Комісією був розроблений документ «Стратегія мобільності на підтримку ЄНП», у якому запропонована низка заходів по створенню сприятливих умов для вільного пересування, наукової діяльності і кар'єрного зростання вчених в кордонах Євросоюзу. Країнам Європи запропоновано збільшити на 25 % статті бюджетів на міжнародне науково-технічне співробітництво, а також забезпечити сприятливі умови для роботи іноземних дослідників у наукових закладах цих країн.

6. Участь України у науково-дослідній політиці країн Євросоюзу

Потужним інструментом для реалізації науково-технологічної політики ЄС є Сьома рамкова програма з наукових досліджень і розвитку технологій (РП7)(2007-2013 р.р.), яка має найбільші, за всю попередню історію ЄС, обсяги фінансування. Механізми програми передбачають широкі можливості для міжнародної співпраці, що дає можливість українським науково-дослідним організаціям брати участь у конкурсах програми з метою отримання фінансування для реалізації спільних науково-дослідних проектів за всіма тематичними розділами і напрямками.

Широка і повноцінна участь України в проектах Сьомої рамкової програми могла б бути важливою євроінтеграційною складовою нашої держави, за допомогою якої можна залучити Україну до передових технологій, реалізувати потенціал і стати додатковим джерелом фінансування українських науково-дослідних організацій і установ, що беруть участь у спільних проектах. Європейська Комісія постійно висловлює готовність до широкого і ефективного залучення науково-технологічної сфери України у спільний науково-дослідний простір ЄС. Для цього українській стороні необхідно визначити найважливіші наукові пріоритети, підтримку яких з боку ЄС, за певних умов, можна передбачити при формуванні конкурсів, сфокусованих на Україну.

Налагодження співробітництва через участь у Рамкових програмах ЄС допоможе активніше залучати Україну до передових технологій та реалізації **потенціалу вітчизняних промислових, передусім високотехнологічних виробництв, зокрема в:**

- електронно-обчислювальній, аерокосмічній галузях, у сфері розробки та впровадження нових матеріалів, у медичній промисловості на базі наявних в Україні розробок, з акцентом на підключення вітчизняного виробництва до виробничої та елементної бази ЄС;

- розвиток лазерної техніки; генної та клітинної інженерії;

- розвиток енергозберігаючих технологій, переходу на використання нових поновлюваних джерел енергії, розвиток нових засобів комунікації та зв'язку, що є умовою соціально-економічної уніфікації з країнами ЄС;

- стикування національних програм технологічного розвитку з програмами ЄС;

- поширення та всебічне удосконалення систем комунікацій та зв'язку.

Усе це буде сприятиме уніфікації стандартів та якомога більш прискореного переходу на європейські технологічні нормативи, широке узгодження нормативно-правової системи України із відповідними європейськими нормами та стандартами, що є однією з умов розв'язання завдання створення зони вільної торгівлі та успішного подальшого інтеграційного процесу. Україні слід негайно прискорити процес “проєвропейської ревізії” тих законів та підзаконних актів, що гальмують інтеграційний процес, ускладнюють розв'язання технічних завдань стимулювання економічного співробітництва з Євросоюзом. Особливо важливим є здійснення заходів щодо гармонізації екологічного законодавства, розвитку нових засобів комунікації та зв'язку, що є умовою соціально-економічної уніфікації з країнами ЄС. Важливу роль відіграє інтеграція українських та європейських сфер кадрової політики та системи підготовки наукових кадрів, зокрема повного використання можливостей Програми з мобільності науковців ім. Марії Кюрі РП7, яка має важливий вплив на процеси розвитку партнерства.

Країни ЄС досягли досить високого рівня співпраці у сфері науки та технологій. У нашій державі створено Інформаційний центр з питань Рамкової програми ЄС у сфері досліджень і технологічного розвитку, діяльність якого сприяє значному розширенню участі українських дослідників у програмах ЄС. Відбуваються регулярні контакти і на рівні експертів України та Єврокомісії, і на рівні керівництва МОН та ЄК у сфері досліджень. Важливим завданням нині стає забезпечення активної участі вчених України в проєктах Рамкової програми Єврокомісії. Це потребує надання їм усієї необхідної інформаційної та консультативної допомоги з боку Міністерства закордонних справ. Слід забезпечити участь України в реалізації програм Європейського космічного агентства ESA, системи супутникової навігації GALILEO, міжнародної енергетичної агенції IEA тощо. Важливим джерелом підтримки інноваційного розвитку вітчизняної економіки мають стати Європейська програма регіонального розвитку ERP та Європейська трансформаційна програма TACIS. Доцільно також передбачити в межах Рамкової програми реалізацію інформаційних проєктів з питань інтеграції України до Європейського Союзу

Знайдіть в Інтернеті результати участі України в РПБ

Політичні інструменти для співробітництва з Україною

у сфері науки і технологій

•Європейська політика добросусідства [Електронний ресурс]. –Режим доступу:(<http://www.fp6-nip.kiev.ua/index.php?p=enp>);

•План дій Україна – ЄС[Електронний ресурс]. –Режим доступу:(http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=12853472&cat_id=12852714);

•Угода про науково-технологічне співробітництво між Україною і ЄС [Електронний ресурс]. –Режим доступу:(<http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/2106.htm>)

Завдання для груп: Наведіть приклади, в яких галузях науково-технічного співробітництва Україна може брати участь як повноправний партнер.

Підсумок уроку робить весь клас.

1. Політика ЄС у сфері науки зумовлюється загальносвітовими тенденціями розвитку науки й інноваційних технологій. Перехід розвинутих країн до інформаційного суспільства потребує чіткої стратегії і гнучкої тактики у науково-технічній сфері, які забезпечували б максимальну відповідність технологічного прогресу назрілим суспільним потребам і водночас стимулювали б подальший творчий пошук інноваційних підходів та механізмів їх соціалізації, втілення в повсякденну практику.

2. Політика ЄС у сфері науки на сучасному етапі відзначається гнучкістю, постійною корекцією підходів і системністю, які забезпечують мобільне та ефективне реагування на виклики часу й мобілізацію усіх наявних ресурсів для спільного розв'язання назрілих проблем.

3. Всі інноваційні науково-технологічні дослідження в межах ЄС підпорядковані його загальній стратегічній меті: перетворення ЄС у найбільш конкурентоспроможну і динамічну в світі економічну зону, в простір економіки, заснованої на знаннях.

4. Основним механізмом реалізації політики стимулювання інноваційних науково-технологічних процесів є розробка й впровадження рамкових програм, які спрямовані на формування цілісного європейського дослідницького простору, без галузевого поділу, але з концентрацією на пріоритетних напрямках.

5. Особливе місце в політиці ЄС щодо розвитку науки посідає рішення про створення Європейської ради з досліджень, яка в межах Сьомої рамкової програми ЄС буде фінансувати і стимулювати фундаментальні дослідження, не спрямовані безпосередньо на кінцевий технологічний результат. Гранти будуть видаватися на дослідження, які матимуть чисто наукову цінність, без врахування їх інноваційно-технологічної перспективності. Такі знання необхідні для створення теоретичної бази, інтелектуального фундаменту для розвитку прикладних інноваційно-технологічних знань. Цей підхід сприятиме поновленню випереджальної ролі науки щодо практики, ідейно-теоретичного знання щодо прикладного інноваційно-технологічного.

Таким чином у глобальному масштабі політика ЄС в науковій сфері на теперішній час спрямована на гармонізацію взаємодії науки і практики, фундаментальних і прикладних знань, нових теоретичних ідей та інноваційних технологій. Такий шлях є, очевидно, найоптимальнішим у розвитку суспільства знань.

VII. Домашнє завдання:

Створіть освітній проект, який би ви запропонували для спільного фінансування з ЄС. Зробіть його презентацію чи публікацію у вигляді буклету.

ПОЛІТИКА ЄС У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ. ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС. ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ ЗОВНІШНІМИ ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ЕНЕРГОНОСІВ ДО ЄС

Мета уроку:

- ознайомити учнів із політикою ЄС у сфері енергетики з принципами та механізмами енергетичної політики ЄС;
- виховати в учнів вміння самостійно організувати робоче місце;
- розвивати самостійність, вміння орієнтуватися у виробничих умовах, інтерес до предмету; вміння самостійно опрацьовувати та аналізувати новий матеріал.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: політична карта світу, атласи, комп'ютер, проектор (за необхідності).

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів.

Стрімке зростання попиту на енергію, нестабільні ціни на енергоносії, можливі перебої у постачанні, а також прагнення зменшити втручання у довкілля є тими факторами, що роблять стратегію ЄС у сфері енергетики надважливою. Енергетична складова є важливою ланкою зовнішньої політики будь-якої держави. Для політичної й економічної незалежності в умовах глобалізації ця сфера є особливо важливою. Енергетична безпека залежить від внутрішніх джерел, балансу експорту/імпорту енергії, структури надходження і споживання, геополітичної й внутрішньої стабільності.

Актуальність проблеми забезпеченості енергоресурсами доведена міжнародними конфліктами, що розгортаються з приводу енергетичної сировини та їхньої доставки. Тому наше завдання розглянути принципи та механізми енергетичної політики ЄС та проблеми, що виникають із зовнішніми постачальниками енергоносіїв до ЄС.

Робота в парах. Вмотивуйте важливість енергетичних відносин «Україна...»

Франція	Росія	Румунія
Німеччина	Польща	Угорщина

III Вивчення нового матеріалу.

У сфері енергетики періоду глобалізації характерними є такі тенденції: розвиток енергетичного бізнесу, посилення націоналізму й інтенсифікація боротьби за ресурси, а також збільшення споживання природного газу, з одного боку, трансформація ролі держави – із другого. Держави поступово втрачають засоби прийняття рішень, стають неспроможними регулювати енергетичні ринки, змушені конкурувати з міжнародними компаніями, не можуть виробляти довгострокову енергетичну політику. Роль держави поступово

занепадає, що особливо відчутно в енергетиці. Тенденції глобалізації виявляються в розвитку енергетичного бізнесу, зростанні споживання енергоресурсів, у контролюванні міжнародними компаніями енергетичних ринків, посиленні націоналізму й інтенсифікації боротьби за ресурси. Міжнародні структури (ОПЕК та ін.) формують світові ринки енергоресурсів, керують процесом ціноутворення в енергетичній сфері. Основною опорою європейської стабільності та безпеки є енергетична складова. Енергоспоживання країн ЄС становить 17% світового обсягу, а виробництво первинних енергоресурсів – 9%. Країни ЄС імпортують у середньому 50% необхідних енергоресурсів. А деякі навіть більше, як, приміром, Німеччина – 61,4% і Австрія – 64,7%. ЄС ввозить 85% нафти, 40% природного газу, 35% вугілля.

Запитання: Що вражає в енергетичній політиці ЄС? (Передусім залежність від імпорту енергоресурсів.)

Запитання: Від якої країни з енергетичних ресурсів найбільш залежні країни ЄС? (Росії)

Запитання: Які шляхи вирішення цієї проблеми? (Альтернативні джерела енергії)

За підрахунками, до 2020 року залежність ЄС від імпорту нафти зросте до 90%, газу – до 65% і вугілля – до 65%. До 2030 року споживання газу може збільшитися майже наполовину – до понад 700 млрд. куб. м. Нині європейські країни забезпечують свої потреби в газі з власних ресурсів на 37%, певну частку його додають Норвегія й Алжир. Лівову частку газу ЄС отримує з російських джерел – 29%, що й пояснює визначену європейську політику щодо Росії.

Перегляд презентації характеристика електроенергетики деяких країн ЄС

Енергетична політика ЄС ґрунтується на трьох загальних принципах, визначених ще 1952 р. Паризьким договором про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі та покладених в основу об'єднання європейських країн: спільний ринок, спільні завдання та інститути.

Конкретизація та визначення згаданих спільних цілей та основних напрямів їх досягнення залежить від актуальних викликів енергетичній безпеці країн-членів ЄС. Завдання та напрями енергетичної політики ЄС визначаються

самим характером енергетичного сектора Євросоюзу та тенденціями змін у ньому, що можуть бути зумовлені розширенням. Енергетичний сектор ЄС залежить від імпорту енергоносіїв. Вхідження до ЄС країн-кандидатів суттєво підвищить рівень імпортової залежності. За експертними оцінками, загальна залежність ЄС від імпорту енергоносіїв до 2030 р. може зрости до 70 %, значно та на тривалий час погіршаться показники диверсифікованості джерел і шляхів транспортування енергоносіїв. Це, за умови невжиття кардинальних заходів, може поставити енергетику ЄС у критично залежне становище. Виходячи з цього та маючи на меті забезпечення сталого розвитку й підвищення конкурентноспроможності європейської економіки, ЄС формулює головні завдання енергетичної політики, на підставі яких можна виокремити її стратегічні напрями на сучасному етапі.

Завдання:

- забезпечення безпеки енергопостачання зростаючої зовнішньої залежності ЄС у цьому секторі;
- сприяння щільнішій інтеграції на енергетичних ринках Співтовариства;
- включення як однієї з найважливіших енергетичної складової до стратегії підготовки до вступу країн-кандидатів.

Стратегічні напрями:

- забезпечення енергетичної безпеки країн-членів;
- формування внутрішнього енергетичного ринку;
- участь у підготовці енергетичних секторів країн-кандидатів до функціонування за умов ЄС.

Робота в групах «Мозковий штурм»

I група. Що буде сировиною для енергетики ЄС газ чи вугілля?

II група. Доведіть або спростуйте твердження: «ЄС турбується про підвищення цін на газ для України»

III група. Чи варто турбуватися ЄС щодо «енергетичних війн» між Україною і Росією.

Прийом «Мікрофон». Обговорення виступів.

Випереджаюче завдання (учні за допомогою Інтернету готують питання про проблеми, що виникають із зовнішніми постачальниками енергоносіїв до ЄС.)

IV. Закріплення нових знань, умінь та навичок та компетенцій учнів.

Приєм «П'ять речень». (Проводиться в парах)

Зміст полягає в тому, щоб п'ятьма реченнями викласти зміст розглянутого на цьому уроці матеріалу.

V. Підсумок уроку.

Відбираються найбільші вдалі «п'ять речень», які по суті, і є висновками.

VI. Домашнє завдання.

Пропишіть основні енергетичні проблеми України та можливі шляхи їх вирішення.

ТРАНСПОРТНА ПОЛІТИКА ЄС. СПЕЦИФІКА ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЇЇ ВАЖЛИВІСТЬ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Мета уроку:

- сформулювати загальне уявлення про головну мету транспортної політики ЄС, розвиток транспортної інтеграції та ринку транспортних послуг, розширити інформаційне поле учнів про єдиний європейський транспортний простір та важливий елемент світових продуктивних сил – транспортну інфраструктуру;

- розвивати мислення учнів шляхом організації роботи над розв'язанням нетрадиційних завдань і проблем, удосконалювати вміння аналізувати, переконувати, сприяти розвитку емоційної сфери особистості учнів;

- виховувати в учнів розуміння необхідності інтеграції України до європейської співдружності.

Очікувані результати:

- учень аналізує основні положення транспортної політики ЄС;
- учень характеризує специфіку транспортної інфраструктури ЄС;
- учень обґрунтовує власну позицію щодо важливості транспорту для національних економік

Тип уроку : формування нових знань, вмінь, навичок.

Обладнання: політична карта Європи, атласи, таблиці, презентація по транспортній політиці ЄС.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, вмінь і навичок учнів.

- Що ви вважаєте найголовнішим досягненням ЄС?
- Чи вважаєте ви прогресивним явищем прагнення країн Європи до інтеграції?
- Як, на вашу думку, інтеграція може вплинути на транспортну систему ЄС?

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності.

Транспорт є основним елементом забезпечення добробуту суспільства. Поліпшення доступу до ринків праці, житла, товарів і послуг, життєво важливим для реалізації цілей європейської інтеграції є транспорт.

Основою нової інфраструктурної політики Євросоюзу стане перетворення національних транспортних систем співдружності в єдину Трансєвропейську транспортну систему.

- Яка головна мета транспортної системи політики ЄС?
- Чому важлива транспортна система для національних економік?

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Транспортна політика ЄС

Головна мета транспортної політики ЄС є забезпечення реалізації принципів вільного внутрішнього ринку та в сполученні з третіми країнами, гарантування розвитку транспорту із врахуванням вимог охорони навколишнього середовища й на як найвищому рівні економічної ефективності.

Приєм «Творча лабораторія».

- Чому транспорт займає важливе місце в економіці Євросоюзу?
- Яка частка ВВП припадає на транспорт?
- Чому транспортна політика відіграє важливу роль в зміцненні економічної та соціальної цілісності ЄС?
- Як транспортна політика впливає на ринок зайнятості в ЄС?

Приєм «Роблю висновки».

Упродовж останніх 20 років попит на транспортні перевезення, особливо на внутрішньому ринку, зростає на 2,3% за рік на вантажні і на 3,1% - на пасажирські перевезення. Транспортна політика відіграє важливу роль у зміцненні економічної та соціальної цілісності ЄС, вона сприяє подоланню

регіональної роз'єднаності і полегшує досяжність острівних та периферійних регіонів.

Транспортна політика заохочує інвестування транспортної інфраструктури й сприяє професійному росту працівників.

Формування та розвиток спільного транспортного ринку на всій території ЄС, усунення обмежень цього ринку з боку окремих держав – членів є найважливішою складовою транспортної політики ЄС.

2. Специфіка транспортної інфраструктури

Транспортна система країн ЄС належить до найбільш розвиненої транспортних мереж світу. Однією з характерних її особливостей є розвинена транспортна інфраструктура.

За допомогою карт атласу проаналізуйте транспорту мережу країн ЄС.

Прийом «Роблю висновки»

Транспортна мережа відрізняється густотою й складністю конфігурації вона складається з нашарувань різних форм, густоти й розмірів, що часто не вписуються в сучасні політичні кордони. Природні перешкоди все в меншому ступені впливають на розвиток мереж. Збільшується середня дальність перевезень по кожному виду транспорту. Прослідковуються значні регіональні відміни в розвитку транспортних систем.

Використовуючи статистичні дані по загальному обсягу вантажних перевезень та перевезень пасажирів в Євросоюзі побудуйте стовпчикову діаграму та зробіть висновки.

Прийом «Роблю висновки»

Загальний обсяг вантажних перевезень які здійснюються в рамках Євросоюзу, перерозподіляються між видами транспорту таким чином:

44% - автомобільний вид транспорту, 39% - короткі морські маршрути, 10% - залізничний транспорт, 3% - внутрішньоводний. Перевезення пасажирів в ЄС здійснюється: 81% - автомобільним видом транспорту, 6% - залізничним, 8% - повітряним транспортом.

Окремою серйозною проблемою є фінансування розвитку і вдосконалення транспортної інфраструктури ЄС в умовах обмеженості засобів національних бюджетів і бюджету Співтовариства.

В цілях зниження перевантаження транспортної інфраструктури і пов'язаних з нею негативних соціально-економічних наслідків, а також загального підвищення ефективності і конкурентоспроможності транспортного сектора Європейська транспортна політика передбачає:

- розвиток взаємодії між різними видами транспорту, інтермодальних перевезень;
- усунення природних перешкод для перевезень, що негативно позначаються на розвитку, за рахунок розвитку магістральної транспортної мережі і вдосконалення управління рухом на ній;
- фінансування розвитку транспортної інфраструктури;
- реалізація комплексу заходів по підвищенню безпеки транспорту.

3. Важливість транспортної інфраструктури для національних економік.

Європейська транспортна політика відрізняється системністю і передбачуваністю. Біла книга стала основою для всієї подальшої законодавчої діяльності ЄС у сфері транспорту. Вона формулює як засади внутрішньої політики (розвиток транспортних мереж, збільшення безпеки пересування, використання різних видів транспорту), так і зовнішньої (вдосконалення сполучення з країнами – сусідами, об'єднання сполученням цілого континенту). Планується сформувати Панєвропейську транспортну мережу, що включає Трансевропейську (всередині країн членів ЄС), 10 Панєвропейських коридорів на території нових членів ЄС та територій СНД, чотири Панєвропейські транспортні регіони та Євразійське сполучення. Три з десяти Панєвропейських коридорів повинні проходити через територію України .

На картосхемі знайдіть Панєвропейські коридори.

- Назвіть по території яких держав вони проходять?
- Що може гальмувати поєднання транспортною мережею всього континенту?

Прийом «Роблю висновки».

План поєднання транспортною мережею всього континенту один із пріоритетних. Реалізацію цього плану гальмує довго тривалість і висока вартість будівництва. Є можливість збільшити взаємодію між різними видами транспорту – «море – річка – залізниця».

Прийом «Дискусія».

- Які проблеми і переваги будівництва нових об'єктів транспортної інфраструктури?

Підсумки, коментарі.

«Проти» будівництва нових об'єктів транспортної інфраструктури:

- Шум від автомобільного транспорту й вантажного залізничного транспорту в містах та приміських територіях.
- Транспортна перевантаженість окремих територій і напрямлень.
- Шкідлива дія на довкілля, клімат та здоров'я людини.
- Значне використання нафтопродуктів.

«За» будівництво нових об'єктів транспортної інфраструктури:

- Зростає попит на транспортні перевезення.
- Зміцнення економічної і соціальної цілісності ЄС, подолання регіональної роз'єднаності.
- Вплив будівництва на ринок зайнятості населення країн.
- Покращення економічних зв'язків з іншими регіонами світу.

Європейська комісія вбачає своє завдання у встановленні екологічних вимог до транспорту не в загальному збільшенні транспортних заборів, а в їх максимальній диференціації з урахуванням загальної маси та екологічного класу транспортних засобів, інтенсивності руху, рівня завантаженості транспортної мережі. З метою захисту довкілля є збереження стану територій з низьким рівнем шуму, яким може загрожувати будівництво нових об'єктів транспортної інфраструктури.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

- Яка головна мета транспортної політики Євросоюзу?
- Як транспортна політика впливає на розвиток економіки та на ринок зайнятості в країнах ЄС?
- Які види транспорту лідирують по вантажним та пасажирським перевезенням в країнах Євросоюзу?
- Які проблеми характерні для транспортної інфраструктури країн ЄС?
- Чому так важлива транспортна інфраструктура для національних економік?
- Які екологічні вимоги до транспорту в Європейському Союзі?
- Яке значення має розвиток транспортної інфраструктури ЄС для України?

VI. Підсумок уроку.

Транспорт займає важливе місце в економіці Євросоюзу. Його частка становить 7% від ВВП ЄС, 7% від загальної зайнятості, 40% від інвестицій країн – членів.

Необхідність глибокої інтеграції транспорту призвела до розробки концепції загальноєвропейської транспортної політики.

Транспортна інфраструктура є важливим елементом світових продуктивних сил. Вона активно впливає на розвиток економіки окремих країн і світового господарства в цілому. Завдяки розвитку транспорту розширюються масштаби міжнародних взаємин. Транспорт сприяє інтернаціоналізації та глобалізації міжнародних економічних відносин.

VII. Домашнє завдання.

Порівняти транспортну інфраструктуру країн ЄС та України. Зробити висновок і записати його в зошит.

АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мета:

- Розкрити принципи та інструменти Спільної сільськогосподарської політики ЄС;
- поглибити пізнавальну діяльність учнів; формувати їхню компетентність та креативне мислення в дусі європейських цінностей;
- сприяти становленню активної позиції учнів стосовно ідеалів і цінностей розвитку демократичного суспільства в Європі та Україні.

Обладнання:

географічні карти: політична карта світу, карта ЄС, допоміжні джерела інформації; комп'ютер, медіа-проектор, навчальні матеріали, ручки, папки, Інтернет-ресурс.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Ключові слова: Спільна аграрна політика, Європейський Союз, бюджет, сільське господарство, село.

Учні повинні знати:

- Економічні та політичні чинники економічної інтеграції;
- Основні напрямки спільної аграрної політики;
- Етапи формування Спільної аграрної політики Європейського Союзу;
- Сучасні проблеми та перспективи структуризації видатків на розвиток сільського господарства і села.

Учні повинні вміти:

- Аналізувати колові, секторальні діаграми;
- Висловлювати власну точку зору щодо координації дій в межах САП;
- Підбирати факти з інформаційних джерел про САП.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Відтворення та корекція опорних знань учнів.

1. Що є однією з найважливіших ознак технологічного прогресу та цивілізованості держави? (*Рівень розвитку транспортної системи держави*).
2. В макрорегіоні ЄС транспорт виконує низку важливих функцій, яких? (*Економічну, оборонну, соціально-політичну, культурну*).
3. Заповнити схему «Транспортна політика ЄС».

III. Повідомлення теми, мети та завдань уроку, мотивація навчальної діяльності учнів.

Економічні зв'язки між країнами світу існували завжди, але з поглибленням міжнародного поділу праці економічний взаємозв'язок держав стає все більш важливим чинником процесу відтворення, задоволення суспільних потреб та розвитку світового господарства. (Слайд №2)

Основою міжнародної економічної інтеграції є насамперед відповідний рівень економічного розвитку. Тому найвищого ступеня зрілості економічна інтеграція досягла у групі промислово розвинутих країн, передусім у Західній Європі. Саме тут успішно функціонує Європейський Союз — єдине поки що об'єднання країн, розвиток інтеграційних процесів у якому, послідовно пройшовши чотири попередні фази (зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз), дозволяє сьогодні говорити про створення валютного союзу — міжнародної економічної інтеграції найвищого ступеня. І, безумовно, етапи формування, еволюції ЄС, його організаційно-правова побудова, сфери діяльності, механізми прийняття рішень та забезпечення їх виконання є унікальним досвідом для будь-яких міжнародних інтеграційних утворень, для СНД також.

Практично у всьому світі діяльність, пов'язана із забезпеченням населення продуктами харчування і продуктами споживання, вийшла за межі власне сільського господарства і утворює нині систему взаємозалежних галузей, в якій взаємодіють сільське господарство, переробна промисловість, складське та холодильне господарство, оптові та роздрібні торгіві

підприємства, сільськогосподарської хімії сільськогосподарської науки, агробанки.

Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства, оскільки виробництво продуктів харчування – перша умова життя безпосередніх виробників. Водночас воно є сировинною базою легкої та харчової промисловості. Попит на с/г продукцію постійно зростає, оскільки збільшується кількість населення, особливо міського. В аграрному секторі виникають складні виробничі відносини, певна система земельних відносин власності у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та використання.

Єдина аграрна політика - узгоджені дії країн ЄС по забезпеченню стабільності постачання сільського господарства за стабільними цінами, підвищення продуктивності сільського господарства, підтримці життєвого рівня фермерів, розумного рівня роздрібних цін. (Слайд №3)

Кризові явища, що виникли у вітчизняному аграрному секторі, зумовлені відсутністю чіткої стратегії його розвитку замкнутості на внутрішньому досвіді та надбаннях радянської економічної науки. Разом з тим, потреба в подальшій реструктуризації сільського господарства, євроінтеграційні наміри та адаптація до сформованих в Європейському Союзі засад функціонування сільського господарства і села потребують більш детального вивчення цієї проблеми, що має важливе соціально-економічне значення в прискоренні процесів інтеграції України у європейське співтовариство.

IV. Сприймання і первинне усвідомлення нового матеріалу.

План

1. Аграрна політика ЄС.
2. Цілі спільної сільськогосподарської політики ЄС.
3. Конкурентноспроможність сільськогосподарського сектора.
4. Безпека в постачанні сільськогосподарської продукції.

- *Що таке САП?*

1. Аграрна політика країн ЄС

Частина сільського господарства в ВВП ЄС складає майже 3%, на сектор припадає 6% зайнятого роботоздатного населення ЄС. Сільське господарство являє собою економічний сектор, де процес європейської інтеграції є найбільш розвиненим. Оскільки сільгосппродукція країн ЄС недостатньо конкурентоздатна на світовому ринку, однією з головних цілей інтеграції є

створення сприятливих умов для національних виробників. В результаті здійснення узгодженої аграрної політики всі країни ЄС отримали можливість продавати свою продукцію за цінами, значно вищими за середньосвітові, в окремих випадках на 30% і більше. Єдина політика забезпечує абсолютний пріоритет закупок сільгосппродукції у фермерів країн ЄС перед імпортом. В останні роки важливим напрямком цієї політики стало стримання перевиробництва сільськогосподарської продукції та підтримка дрібних фермерів.

Єдина аграрна політика - узгоджені дії країн ЄС по забезпеченню стабільності постачання сільського господарства за стабільними цінами, підвищення продуктивності сільського господарства, підтримці життєвого рівня фермерів, розумного рівня роздрібних цін.

Завдання єдиної сільськогосподарської політики: більша висока продуктивність сільського господарства, гарантії відповідного життєвого рівня фермерів, ринкова стабілізація, забезпечення постачання і прийнятні ціни для споживачів.(Слайд №4)

Спільний сільськогосподарський ринок було створено після підписання Радою в травні 1966 р. угоди щодо пропозицій про фінансування сільськогосподарської політики. Спільний сільськогосподарський ринок став невід'ємною частиною митного союзу, який було створено 1 липня 1968 р.

Основні елементи єдиної аграрної політики наступні:

-Єдині ціни на с/г продукцію всередині ЄС і єдиний механізм їх підтримки. Мінімально допустимі ціни на найважливіші сільськогосподарські продукти визначаються за делегидь. Якщо ринкові ціни падають більш ніж на 10% нижче за цей рівень, органи ЄС здійснюють гарантовану закупівлю даного продукту, забезпечуючи підтримку рівня цін. В ЄС використовується декілька основних видів цін. Орієнтовні ціни, які країни ЄС вважають за необхідне підтримувати на національних ринках у внутрішньорегіональному обороті. Ціни втручання - ціни, по яких скупаються або продаються надлишки сільськогосподарської продукції, коли коливання цін на них досягають встановлених меж від рівня орієнтовної ціни. Зовнішньоторгівельні - ціни реалізації сільськогосподарських товарів на зовнішньому ринку.

-Свобода торгівлі сільськогосподарською продукцією всередині ЄС, відсутність тарифних і кількісних обмежень. Єдині правила зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією з третіми країнами та єдиний митний тариф. Сільськогосподарські продукти пересуваються в межах ЄС за умов, подібних до умовам внутрішнього ринку. При імпорті діє система компенсаційних зборів, що захищає виробників від конкуренції з боку тих країн, де витрати виробництва сільськогосподарських товарів нижче, ніж в ЄС.

При експорті сільськогосподарської продукції в треті країни виробники отримують субсидії від органів ЄС, які дозволяють їм продавати продукцію по більш низьких світових цінах. По окремих товарах ЄС уклало угоди із зовнішніми постачальниками, за якими вони зобов'язуються не експортувати ці товари в країни ЄС по цінах нижче встановленого рівня. За практичне здійснення єдиної політики в області сільського господарства відповідальність несуть міждержавні органи ЄС (Рада і Комісія).

-Єдине фінансування сільського господарства через Європейський фонд орієнтації і гарантії сільського господарства (ФЕОГА), на підтримку якого йде більше половини бюджету ЄС. Кошти для орієнтації призначені для підвищення продуктивності і модернізації сільськогосподарського виробництва, а кошти гарантії, які складають 3/4 суми фонду, прямують безпосередньо на підтримку цін. ФЕОГА формується за рахунок компенсаційних зборів, що стягуються за імпорт сільськогосподарської продукції з третіх країн, відрахувань від мита на промислові товари, що ввозяться, прямих внесків з бюджету ЄС, надходжень від ПДВ.

- Перевага співдружності: переважно споживаються продукти, вироблені у ЄС, порівняно з імпортними продуктами, для того, щоб захистити спільний ринок від імпорту продуктів за низькими цінами і коливань світових цін.

- Принцип спільної відповідальності: участь фермерів у фінансових витратах, які обумовлені зростанням сільськогосподарського виробництва ЄС.

Історичні відомості (презентація):

Спільна аграрна політика ЄС (САП): виникла в 1950-х як бажання досягнути самодостатності в отриманні основних продуктів харчування у відповідь на післявоєнну нестачу їжі. САП пропонувала субсидії та гарантовані ціни фермерам, що заохочувало їх до виробництва. Фінансова допомога забезпечувалася для реструктуризації землеробства, наприклад, шляхом залучення інвестицій в фермерські господарства, щоб збільшити господарства в розмірі та забезпечити їх вміннями управління господарством та технікою, щоб адаптуватися до економічного та соціального клімату. В результаті, до 1990-х діяла політика субсидій, чітко направлена на виробництво, яка стала жертвою свого успіху. Досягнувши першочергового завдання виробити як можна більше продуктів, почали з'являтися гори нереалізованого зерна та зіпсованого м'яса, викривлення в торгівлі на світовому ринку, які шкодили перш за все країнам, що розвиваються. До цього домішувались занепокоєння щодо впливу САП на навколишнє середовище. Споживачі та платники податків поступово почали втрачати впевненість.

Перевиробництво мало піти з ринку. Протягом 1980-х та 1990-х ЄС провів міри, які б обмежували перевиробництво. Для цього було використано різні способи. Спочатку добровільно, а потім обов'язково фермери зобов'язувалися не обробляти частину своїх земель. Фіксовані квоти на виробництво молока, обмеження на засіяну площу/кількість тварин, за які фермер міг вимагати субсидії. Поступово, завдяки такій політиці, з надлишками справились. Реформи САП в 1990-х, які частково стали результатом договору Світової Організації Торгівлі в 1995 році, зменшили спроможність ЄС використовувати субсидії на експорт (тобто, компенсувати експортерам за експортування продукції за світовими цінами, які були нижчими за ціни в межах ЄС). В результаті, ЄС зменшив використання субсидій на експорт, утримуючи і навіть збільшуючи експорт сільськогосподарської продукції.

На сьогодні, різні види прямих внесків були спрощені до єдиної фермерської плати, що є більш ефективним механізмом, який досягає більше цілей за менші кошти. Ця політика, яка витратила дві третини всього бюджету ЄС зараз займає трохи менше його половини, цифра, що має зменшитись до 1/3 в найближче десятиріччя. Охват спільної сільськогосподарської політики щоразу буде ширшим після запровадження широкомасштабної політики розвитку сільської місцевості, яка підтримує диверсифікацію, реструктуризацію та розвиток сільської місцевості та її економічного стану на території Європейського Союзу.

Підтримка фермерів направлена безпосередньо на потреби споживачів та пріоритети європейської громади. Якщо на початку свого існування САП давала субсидії на кількість виробленої продукції, тепер кількість фінансування залежить від якості, безпеки навколишнього середовища та гарантій безпеки споживання виробленої продукції паралельно до пріоритетів Європейської спільноти – відтепер європейські фермери мають свободу вирощувати продукцію у відповідності до потреб ринку. В майбутньому більшість допомоги фермерам буде надаватися в незалежності від того що і в якій кількості вони виробляють. Вони зможуть вирощувати те, що приносить найбільший прибуток, при цьому отримуючи стабільну фінансову підтримку в незалежності від кліматичних умов. Забравши у фермерів можливість перевиробництва, реформи зробили САП менш спотворюючою торгівлю та більш відповідальною до потреб країн, що розвиваються.

Сільське господарство в ЄС не є одностороннім. Фермери виконують різні функції, від виробництва їжі до управління в сільській місцевості, природоохоронна діяльність та туризм. До цілей САП входить: виробництво безпечної та здорової їжі, внесок в постійний розвиток сільської місцевості, захист та посилення статусу оброблюваної землі та біологічної різноманітності.

Також для ЄС є важливим визначити спільні правила дозволу на генетично модифіковані організми в сільському господарстві.

Робота в групах з використанням інтернету.

(I група) Функції сільськогосподарського сектору ЄС

Сільськогосподарський сектор ЄС:

- є великим експортером та імпортером с-г продукції;
- є безпечним, чистим, використовує природоохоронні методи виробництва, які гарантують якість продуктів та задовольняють попит;
- не тільки виробляє продукцію, але й забезпечує, щоб сільська місцевість залишалася місцем для життя, роботи та туризму;
- визначається на рівні ЄС урядами країн-членів та виконується країнами-членами. Сюди входить не тільки фінансова підтримка фермерів, а й сприяння для вироблення якісних продуктів, які є в попиті на ринку, та розробка додаткових способів покращення фермерського бізнесу в гармонії з навколишнім середовищем;
- фінансується платниками податків ЄС.

(II група) Забезпечення якості сільськогосподарської продукції.

Європейський Союз забезпечує якість їжі різними способами, наприклад, через заходи, які збільшують безпеку продуктів та гігієну, чіткі правила етикетки, зобов'язання щодо здоров'я тварин та рослин, контроль за використанням пестицидів та добавок та через інформацію про харчовий склад. ЄС розробив чіткі системи моніторингу та контролю, забезпечуючи ефективне функціонування Європейського єдиного ринку.

В рамках САП члени ЄС мають можливість використовувати такі заходи як фінансова мотивація фермерів брати добровільну участь в загальноєвропейських та державних схемах, розроблених для покращення та гарантії якості с-г продукції.

Заходи, проведені в рамках САП, направлені на покращення якості продукції:

- ✓ Системи ідентифікації яловичини та правила етикетки, розроблені для повного відслідковування походження м'яса від місця продажу до фермерського господарства, де це м'ясо було вироблено.
- ✓ Фінансове заохочення в рамках політики розвитку сільської місцевості для покращення якості продукту.
- ✓ Цільове заохочення для переходу на органічне землеробство.

За останнє десятиліття відбулася якщо не «зелена революція», то точно «зелена еволюція» сільськогосподарської політики. Потреби споживачів та

платників податків змінилися з часу початку САП. 91% громадян ЄС вважають, що основна задача сільськогосподарської політики – гарантія безпечної їжі. 89% думають, що захист навколишнього середовища – інша ключова роль САП. Сьогоднішня САП прагне захищаючи надбання сільської місцевості, виробляти продукцію, на яку є попит, та втримати своє місце на світовому ринку.

(III група) Розвиток сільської місцевості.

Реформа САП 2003 року посилила політику розвитку сільської місцевості, зменшивши прями виплати великим фермерським господарствам і направивши кошти на заходи розбудови. Інша програма “Leader +” передбачає розвиток проектів, фінансованих ЄС, урядами країн-членів та приватними особами. Основна ідея полягає в тому, щоб забезпечити місцеві громади можливістю вибрати та профінансувати найбільш актуальні для громади проекти, які мають довготривалу дію. Досвід реалізації успішних проектів може бути перейнятий громадами в інших країнах-членах ЄС. Додатковим джерелом прибутку для фермерів можуть бути візити туристів на ферму (ночівля та сніданок) чи магазинчики. Ці види діяльності можуть зробити середовище фермерів більш привабливим для них самих та для приїжджих.

Цифри.

До приєднання Болгарії та Румунії, ЄС мав 11 мільйонів фермерів, 168 млн. гектарів сільськогосподарських угідь. Приблизно 50% населення ЄС живе в сільській місцевості. САП коштує приблизно 50 мільярдів євро на рік, що є меншим за 50% загального бюджету ЄС і буде зменшуватися після 2013 року. Кожен громадянин ЄС витрачає приблизно 2 євро на тиждень на САП.

2. Цілі спільної сільськогосподарської політики ЄС.

Спільна аграрна політика (САП) історично є першою і найбільш складною серед соціально-економічних політик Євросоюзу, а одночасно і найбільш розбудованою та витонченою формою аграрного інтервенціонізму, реалізованою від 1958 року. (Слайд 5).

У статті 39 Римського трактату визначено п'ять її основних цілей:

–забезпечення зростання продуктивності сільського господарства на основі технічного прогресу, раціональний розвиток сільськогосподарського виробництва та якнайповніше використання його виробничих можливостей, передусім, робочої сили;

–забезпечення належного рівня життя сільських жителів, зокрема внаслідок підвищення індивідуальних доходів осіб, зайнятих у сільському господарстві;

–стабілізацію ринку сільськогосподарської продукції;

–гарантію достатнього забезпечення населення продуктами харчування;

–забезпечення відповідного рівня цін для споживачів.

Концепція САП ґрунтується на трьох основних засадах:

–спільному ринку сільськогосподарської продукції;

–європейських преференціях, тобто визнання першості продажу продуктів, що виробляються на території Союзу;

–фінансовій солідарності, тобто участі всіх країн у фінансуванні сільського господарства за посередництвом відповідних фондів у межах бюджету ЄС. (Слайд 6).

Впровадження Спільної аграрної політики пов'язано з прийняттям єдиних механізмів ринкової інтервенції, прийняттям спільних митних тарифів і широкої фінансової підтримки сільського господарства. Наслідком цього стали швидка модернізація сільськогосподарських підприємств, підвищення продуктивності землі і тварин, зростання доходів виробників.

Головною статтею видатків Європейського Союзу впродовж багатьох років була єдина сільськогосподарська політика. З кожним роком витрати ЄС збільшуються, але частка в бюджеті на розвиток аграрного сектору скорочується (*табл. 1*) (Слайд 7).

Пріоритетним для ЄС сьогодні є забезпечення сталого розвитку регіону, стійкого зростання конкурентоспроможності та інноваційних процесів у різних сферах. До цієї статті витрат також входять розвиток освіти, професійна підготовка і зайнятість населення.

У 1988 році витрати на САП становили близько 60% бюджетних витрат ЄС. В 2000-2006 роках на реалізацію САП з бюджету Європейського Союзу виділялося в середньому щорічно понад 40 млрд. євро, тобто більше половини союзного бюджету. У 2013 році, тобто наприкінці сучасного фінансового періоду, витрати на САП становили лише 30% видатків бюджету ЄС. Правдоподібно, що ця частка буде зменшуватися і надалі, оскільки все потужніше звучить думка про раціональне використання коштів, призначених для сільського господарства. Це означає, що це фінансування здійснюватиметься за рахунок бюджетів країн-членів ЄС. Для України, якщо вона інтегруватиметься в ЄС в період 2014-2020 рр., це означає що вона може перетворитися в донора ЄС, тобто більше сплачувати в союзний бюджет, ніж з нього одержувати.

Необхідність збереження підтримки сільського господарства в ЄС особливо значиме як для нових його членів, так і майбутніх кандидатів до альянсу, адже навіть у періоді (2007-2013 рр.) існувала значна різниця між тим, що отримують на 1 га сільськогосподарських угідь нові та старі країни – члени організації. Сільськогосподарські виробники з нових країн із врахуванням безпосередніх виплат та засобів на розвиток сільських територій отримують на 1 га угідь лише 60% того, що отримують старі країни – члени Євросоюзу.

Значимість збереження фінансування сільськогосподарської діяльності для нових країн Євросоюзу важливе тому, що сільськогосподарські угіддя в них становлять 22% всієї поверхні, а в галузі зайнято 13% працездатного населення. У країнах “старого” Союзу тільки 4% земель зайняті під сільськогосподарським виробництвом, а зайнято тут лише 1,6% працездатного населення.

У 2005 році ЄС підтримував сільське господарство у 25 країнах – членах Союзу видатками в сумі 54 млрд. дол. США, що становило 32 відсотки доходів європейських сільгоспвиробників. На ці цілі США призначили близько 47 млрд. доларів США і становили 16% доходів американських сільгоспвиробників, Японія – 42 млрд. дол. США, тобто 56% доходів, в Південній Кореї – 23 млрд. дол. США і становило аж 63% доходів сільгоспвиробників, Швейцарія – близько 6 млрд. дол. США, але становило 68% доходів, Норвегія (країна явно не сільськогосподарська) – 3,2 млрд. дол. США, тобто 64% доходів норвезьких виробників сільськогосподарської продукції. Цілком очевидно, що без цих доплат вартість продовольства у зазначених країнах була б значно вищою, а в деяких із них сільське господарство могло б бути ліквідоване взагалі.

Реформа видатків бюджету Євросоюзу повинна, перш за все, обмежити видатки спільної аграрної політики, зокрема обмеження видатків на регіональну політику і призначення заощадних коштів на дослідження і розвиток, а також підвищення ролі Європейського Союзу як глобального партнера.

Перегляд фінансування САП розпочався вже в 2008 році. Стає зрозумілим, що від цього програють не лише окремі країни-члени ЄС, прийняті в останні чотири роки, але й країни, які претендують на таке членство.

Виступи учнів з питань:

- 1. Конкуренційність сільськогосподарського сектора.***
- 2. Уніфікація аграрної політики.***
- 3. Безпека в постачанні сільськогосподарської продукції.***
- 4. Контроль за безпекою продуктів харчування.***

5. Основні пріоритети щодо якості та безпеки продуктів харчування.

6. Проблеми ідентифікації та фальсифікації харчових продуктів

Європейське законодавство

У рамках ЄС питання безпеки та якості харчових продуктів у ланцюгу «від поля до столу» регулюється близько 160 європейськими директивами, які необхідно запровадити в законодавство України для створення аналогічної системи.

Погане харчування напряму пов'язане зі здоров'ям і тривалістю життя, збільшує ризик серйозних хронічних захворювань. Кожен рік на світовому ринку з'являється не одна сотня нових продуктів харчування, інформація про які у найповнішому обсязі повинна доводитися до споживача.

У європейському законодавстві є три головних принципи:

- інформувати і захищати громадян;
- збільшити вільний рух продуктів харчування;
- дати вибір споживачу.

Надати інформацію про природу продукту, його зберігання і приготування виробник зобов'язаний на етикетці, причому все це закріплено законодавчо і є обов'язковим.

Директива 2000/13/ЕС – головна частина законодавства, яка узгоджує право держав-членів ЄС забороняти вказувати на маркуванні продуктів харчування їх властивості до лікування хвороб людини. В тому ж 2001 році Директива була скоригована відповідно до вимог Директиви 2001/101/ЕС, яка вимагає маркування м'яса, а в 2003 доповнена у зв'язку з вимогою вказувати у спиртних напоях вміст алергенів. Сама Директива містить список інгредієнтів, які можуть викликати алергію.

У 2005 році прийнята Директива 2005/26/ЕС. Яка містила перелік речовин, заборонених до використання. Задачею європейського законодавства є забезпечення інтересу споживачів з чого зроблений продукт.

Європейський союз вибрав подвійний підхід до гармонізації законів про продукти харчування:

- «горизонтальне» законодавство – стосується загальних аспектів (добавки, маркування, гігієна);
- «вертикальне» законодавство по конкретних продуктах (м'ясо, риба, цукор, борошно і т.д.)

Директиви Закону ЄС Про продукти харчування направлені на забезпечення того, щоб на ринок попали тільки безпечні для здоров'я людини і тварин продукти. Головними цілями законодавства є:

- захист інтересів споживача – недопущення шахрайства і обману, підробки, надання неправдивої інформації;
- забезпечення потреб споживача, наявність повної інформації про продукт, щоб споживач міг правильно підібрати їжу відповідно до особливостей організму.

Орган з безпеки продуктів харчування

- незалежна наукова рада;
- наукова підтримка Комісії з питань не безпечності харчових продуктів
- збір і аналіз даних про безпеку продуктів харчування;
- ідентифікація ризиків;
- участь в управлінні кризами, пов'язаних з якістю продуктів харчування;
- інформування. (Слайд 16).

Принципи закону ЄС про харчову продукцію:

- Високий рівень захисту життя і здоров'я людей
- Права на безпечну харчову продукцію, належне інформування населення
- Захист здоров'я тварин і рослин
- Навколишнє середовище
- Вільний обіг продуктів і кормів в межах Євросоюзу.

Екологізація виробництва сільськогосподарської продукції України:

- Екологічний моніторинг та радіаційна безпека території України (радіоактивне забруднення, утилізація заборонених і застарілих пестицидів, охорона ґрунтів).
- Генетична безпека України.
- Розробка і впровадження програми ре медіації забруднених територій.
- Впровадження програми “Органічні продукти України”.
- Прийняття законів України щодо ГМО та генних досліджень.
- Екологічна паспортизація с/г угідь.
- Створення інтегрованих систем виробництва якісної та безпечної продукції АПК.

Підсумок уроку:

Єдина політика забезпечує абсолютний пріоритет закупок сільськогосподарської продукції у фермерів країн ЄС перед імпортом. В останні роки важливим напрямком цієї політики стало стримання перевиробництва сільськогосподарської продукції та підтримка дрібних фермерів.

Єдина аграрна політика - узгоджені дії країн ЄС по забезпеченню стабільності постачання сільського господарства за стабільними цінами, підвищення продуктивності сільського господарства, підтримці життєвого рівня фермерів, розумного рівня роздрібних цін.

Основними елементами єдиної європейської аграрної політики є наступні:

- a. Єдині ціни на сільськогосподарську продукцію всередині ЄС і єдиний механізм їх підтримки. Мінімально допустимі ціни на найважливіші сільськогосподарські продукти визначаються зазделегідь.*
- b. Свобода торгівлі сільськогосподарською продукцією всередині ЄС, відсутність тарифних і кількісних обмежень. Єдині правила зовн. торгівлі з продукцією з третіми країнами та єдиний митний тариф.*
- c. Єдине фінансування сільського господарства через Європейський фонд орієнтації і гарантії сільського господарства (ФЕОГА), на підтримку якого йде більше половини бюджету ЄС. (Слайд 19).*

Ринкові відносини в українському селі значною мірою наблизились до загальноцивілізаційних, європейських стандартів.

Цінова підтримка аграрних виробників в Україні негативна і дуже суттєва (45 відсотків), що значною мірою знецінює загальну державну підтримку галузі. Бюджетна підтримка аграрних виробників в Україні у структурі їхньої загальної підтримки становить 98 відсотків. Таким чином, негативна цінова підтримка фактично призводить до надмірного навантаження на бюджет країни. В ЄС бюджетна підтримка не перевищує 50 відсотків загальної підтримки галузі.

Звідси очевидні два пріоритетні напрями нової аграрної політики на найближчу перспективу. Перший - вдосконалення цінової політики, яка б відновила паритетність цін і забезпечила позитивну цінову підтримку сільськогосподарських виробників. Другий - вдосконалення бюджетної підтримки аграрного сектора. В обох напрямках систему державної підтримки потрібно вдосконалювати в напрямку приведення у відповідність до вимог СОТ та нової спільної аграрної політики ЄС.

Для України дуже важливо не допустити повторення помилок "старої" аграрної політики ЄС, що була націлена на підтримку цін і виробництва, не стимулювала до конкуренції, підривала фіскальну стійкість ЄС і призводила до

міждержавних торговельних конфліктів. Тому, Україні потрібно орієнтуватись на нові підходи аграрної політики ЄС, сформовані на основі великого досвіду, націлені на підтримку розвитку сільської території загалом.

V. Узагальнення та систематизація знань.

1. Дайте визначення поняття САП?
2. Чим визначається успіх аграрної політики?
3. Назвіть носії аграрної політики та її рушійні сили?
4. Назвіть елементи САП та охарактеризуйте їх.
5. Дайте коротку характеристику практичної та наукової аграрної політики.

VI. Повідомлення домашнього завдання.

Підготувати матеріал до презентації «Яку продукцію може запропонувати для ЄС Україна?»»

РОЗДІЛ III. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В ЄС

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄС

Мета уроку:

- сформувані в учнів початкові компетенції про економіко-правовий механізм функціонування ЄС, розуміння змісту і суті понять «бюджет», «фонди», «ринкові структури»;

- розвивати вміння орієнтуватися в особливостях бюджетного процесу ЄС та правовому забезпеченні переміщення товарів та міграційних процесів, знаходити в Інтернеті необхідну інформацію;

- виховувати почуття особистої відповідальності за європейське майбутнє України.

Обладнання : ІКТ (презентація).

Міжпредметні зв'язки: історія, географія.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Методи: пояснювально – проблемний.

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

- 1) Що таке бюджет?
- 2) Які форми міжнародного економічного співробітництва Вам відомі?
- 3) Що таке Шенгенська віза?
- 4) У чому полягає необхідність правового регулювання економічних відносин в ЄС?

III. Мотивація навчальної діяльності.

На сьогоднішньому уроці ви отримаєте початкові компетенції про економіко-правовий механізм функціонування ЄС, розуміння змісту і суті понять «бюджет», «фонди», «ринкові структури»; а також зможете самостійно отримувати необхідну інформацію використовуючи додаткові джерела знань.

IV. Вивчення нового матеріалу.

План уроку.

1. Принципи бюджетного процесу в ЄС, учасники формування бюджету. Значення спеціальних фондів.
2. Специфіка міжнародного економічного співробітництва ЄС
3. Функціонування ринкових структур. Правове забезпечення переміщення товарів.
4. Свобода міграції осіб та її правове забезпечення.

1. Принципи бюджетного процесу в ЄС, учасники формування бюджету.

Значення спеціальних фондів.

Європейський Союз має власний, незалежний від країн-членів, бюджет. **Бюджет**— грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків адміністративно-територіальної одиниці за певний період.

Бюджет Європейського Союзу відіграє ключову роль у забезпеченні розвитку співтовариства, визначає його можливості й пріоритети, забезпечує фінансування діяльності європейської спільноти. Виконання задекларованих цілей та завдань, належна реалізація політик ЄС, збереження високих

показників економічного зростання, забезпечення розвитку європейської інтеграції неможливі без правильної організації, відповідного моніторингу та фінансового контролю щодо ефективного та результативного використання фінансових потоків об'єднання. Протягом свого більш ніж півстолітнього існування Європейська спільнота виробила досить надійні й ефективні принципи та механізми фінансування своєї діяльності. Один із них механізм балансування бюджетних доходів та видатків. Досвід ЄС у цій сфері є досить цікавим як з позицій процесів національного бюджетного системотворення, так і з точки зору участі нашої держави у міжнародних інтеграційних процесах.

Бюджет ЄС за складом, структурою і функціями значно відрізняється від національних бюджетів.

По-перше, згідно з Римськими договорами, він не може складатися і виконуватися з дефіцитом.

По-друге, бюджет ЄС є наднаціональним інструментом вирішення структурних проблем і, на відміну від національних бюджетів, не може слугувати інструментом короткотермінового регулювання економіки і управління сукупним попитом.

Самостійна робота. З додатка 1 виписати принципи формування бюджету ЄС та їх коротку характеристику.

Бюджет ЄС ґрунтується на шістьох основних принципах, переглянутих і змінених 21 вересня 2000 р.:

- Єдності (доходи і витрати – в одному документі).
- Щорічності (рік на освоєння асигнувань).
- Рівноваги (збалансовані доходи і витрати).
- Єдиної валюти (ЕКЮ – ЄВРО (з 1999 р.)).
- Універсальності (надходження – в загальний фонд – і потім – на конкретні заходи).
- Специфікації (горизонтальна і вертикальна структура витрат – за розділами).

Бюджетна процедура ЄС запроваджена Римськими договорами, відповідні статті яких були згодом доповнені угодами про бюджетні права органів ЄС (1975,1979), а також угодою між Європейським Парламентом, Радою ЄС та Європейською Комісією про процедуру узгодження фінансових питань від 5 березня 1975 р. Передбачено, що кожна інституція ЄС зобов'язана до 1 липня подати Європейській Комісії кошторис витрат на майбутній

фінансовий рік, яка повинна звести всі кошториси, в тому числі й власний, в єдиний попередній проект бюджету ЄС і представити його Раді ЄС та Європейського Парламенту до 1 вересня наступного фінансового року. Остаточний бюджет повинен бути прийнятий до 7 грудня.

Доходна частина бюджету ЄС формується за рахунок:

а) власних коштів, які складаються із ввізного мита, яке компенсує різницю в цінах на сільгосппродукти в країні, що імпортує, і на зовнішньому ринку; митних податків за загальним митним тарифом; частини податку на додану вартість; інших коштів

б) внесків країн-членів (1,2—1,3 % ВВП всіх країн).

Кошти бюджету ЄС використовуються (приблизно) на такі потреби (у %):

Адміністративно-господарські — 4,5.

На проведення політик: єдиної сільськогосподарської — 66,5; регіональної — 7,5; соціальної — 6,6; енергетичної — 0,3; промислової — 0,1; науково-технічної — 3,5; в галузі інформації та охорони довкілля — 2,1; на компенсаційні виплати країнам — членам ЄС — 8,4.

Найбільша частина бюджету ЄС використовується на проведення спільної аграрної політики (САП), основою якої є субсидування внутрішніх та експортних цін. Внаслідок митних бар'єрів на аграрний ринок ЄС практично не надходять товари зі світового аграрного ринку, ціни на якому значно нижчі.

Структурні (спеціальні) фонди та Фонд гуртування (Structural Funds and Cohesion Fund) — фінансові інструменти структурної політики Співтовариства, спрямованої на зменшення розриву в розвитку між різними регіонами та країнами Європейського Союзу і досягнення економічної та соціальної згуртованості. Якщо проаналізувати попередні періоди, наприклад, протягом 2000-2006 років, то можна побачити, що фінансування регіональної політики було передбачено в розмірі €213 млрд., зокрема €195 млрд. через структурні фонди та €18 млрд. — через Фонд гуртування. Це становить 35% всього бюджету; отже регіональна політика — друга за обсягом витратна стаття бюджету Співтовариства.

Структурних фондів усього чотири:

- найбільший, **Європейський фонд регіонального розвитку**, засновано 1975 року. Підтримує розвиток інфраструктури, інвестує в створення нових робочих місць, переважно в сфері підприємництва, та підтримує проекти, що сприяють місцевому розвитку;

- **Європейський соціальний фонд**, найстаріший зі структурних фондів, заснований 1958 року згідно з Римським договором. Головний фінансовий

інструмент ЄС в галузі зайнятості. Підтримує заходи, спрямовані на скорочення безробіття та розвиток людських ресурсів – перепідготовку кадрів, професійно-технічну виучку молоді тощо. Спрямовує допомогу через стратегічні довготермінові програми, які сприяють вдосконаленню й модернізації робочої сили в регіонах ЄС, зокрема, відсталих.

•**Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві** також засновано 1958 року як фінансовий інструмент спільної сільськогосподарської політики. Фонд складається з двох секцій: «Управління», що дбає про розвиток сільської місцевості та допомогу фермерам у слаборозвинутих районах, та «Забезпечення», яка фінансує установи спільного ринку та розвиток сільської місцевості в інших регіонах Співтовариства;

•**Фінансовий інструмент управління в галузі риболовлі** створений 1993 року. Його завданням є упорядкування та модернізація обладнання й матеріалів для галузі, а також диверсифікація економіки залежних від риболовлі регіонів.

Реформи структурних фондів спрямовують всю допомогу, передбачену регіональною політикою Співтовариства, на розв'язання нагальних проблем розвитку. Сучасні правила розподілу допомоги виділяють три пріоритетні цілі. А саме:

Ціль №1 – розвиток регіонів з відсталою економікою. 70% фінансування зі структурних фондів спрямовується у регіони, де ВВП на душу населення менше 75% від середнього в ЄС (понад 60 регіонів у 25 країнах ЄС). Чотири пріоритетні напрямки: науково-дослідна й інноваційна діяльність; базова інфраструктура; розвиток людських ресурсів та інформаційне суспільство.

Ціль №2 – економічні та соціальні перетворення у регіонах зі структурними проблемами (сільські місцевості, що занепадають; райони, де тривають фундаментальні зміни в промисловості та сфері послуг; області, які цілковито залежать від риболовлі тощо). Її бюджет становить 11,5% структурних фондів і розподілений між Європейським фондом регіонального розвитку та Європейським соціальним фондом.

Ціль №3 – модернізація системи освіти, професійної виучки і працевлаштування. Будь-який регіон, якщо він не отримує допомоги в рамках цілі №1, прийнятний для підтримки в рамках цілі №3. Її бюджет становить 12,3% структурних фондів і фінансується тільки з Європейського соціального фонду.

Крім того, 5,35% бюджету структурних фондів призначені на фінансування чотирьох спеціальних ініціатив:

- транскордонна та міжрегіональна співпраця (Interreg III);

- соціально-економічне відродження міст і приміських зон у занепаді (Urban II),
- розвиток села через місцеві ініціативи (Leader+);
- боротьба проти дискримінації та нерівноправності у доступі до ринку праці (Equal).

Фонд гуртування створений 1993 року для подальшого зміцнення структурної політики Співтовариства. Завдання Фонду гуртування полягає у фінансуванні розвитку транспортної інфраструктури та екологічних проєктів. Він призначений тим країнам, де ВВП на душу населення становить менш ніж 90% від середнього в Союзі; до останнього розширення цьому критерію відповідали чотири країни: Греція, Іспанія, Ірландія та Португалія.

*Знайдіть на сайті ЄС Бюджет Європейського Союзу на 2016 рік .
Проаналізуйте статті надходжень та витрат ЄС у цьому році.*

2. Специфіка міжнародного економічного співробітництва ЄС.

Економічне співробітництво у ЄС виникає на рівні:

- ЄС – інші країни;
- ЄС – країни-учасники ЄС;
- між країнами-учасниками ЄС;
- між країнами-учасниками ЄС та іншими країнами.

Основними формами **міжнародного економічного співробітництва ЄС** є:

- міжнародна торгівля
- міжнародний рух капіталів
- міжнародна трудова міграція
- міжнародна економічна інтеграція
- валютно-фінансові зв'язки і відносини між країнами.

За Лісабонським договором встановлюється розподіл повноважень щодо економічної політики між ЄС та країнами-членами. Ексклюзивними повноваженнями ЄС є:

- дотримання правил конкуренції;
- монетарна політика єврозони;
- спільна торгівельна політика.

Держави-члени ЄС мають першочергову відповідальність у сферах охорони здоров'я, освіти, промисловості.

Спільна компетенція ЄС та держав-членів у сферах:

- внутрішнього ринку,
- сільського господарства,
- транспорту,
- енергетики.

3. Функціонування ринкових структур. Правове забезпечення переміщення товарів.

Залежно від умов перебігу конкурентної взаємодії виникають досить стабільні утворення, що відрізняються одне від одного кількістю і розмірами учасників, характером продукції, що випускається, умовами виходу на ринок. Ці утворення називаються ринковими структурами» Найтиповіші та розповсюдженіші серед них: досконала конкуренція, монополія, олігополія, монополістична конкуренція.

В ст. 2 Договору про Європейський Союз зазначено, що «Союз має за мету сприяти гармонійному, збалансованому та стабільному розвитку економічної діяльності у Союзі шляхом створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, реалізації спільних політик чи напрямів діяльності...».

За майже півстолітню історію процес взаємодії національних соціально-економічних систем призвів до появи відносно однорідного єдиного простору міжнародних економічних відносин з приводу переміщення товарів, капіталів - Єдиного внутрішнього ринку (ЄВР) Європейського Союзу.

Стратегія створення ЄВР полягала в усуненні фізичних, технічних і податкових бар'єрів на шляху вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталів. Під *фізичними* бар'єрами малися на увазі різні формальності і процедури, такі як візовий режим і перевірка паспортів при перетині громадянами країн-членів міждержавних кордонів усередині ЄС.

До *технічних* перешкод були віднесені формальні процедури, що ускладнювали перетин цих кордонів вантажним автомобільним транспортом і трансграничні переміщення деяких інших видів послуг.

Нарешті, треба було зближувати *податкові системи* і ставки податків (особливо це стосувалося податку на додану вартість і акцизів), щоб поставити платників податків в рівні умови конкуренції незалежно від їх приналежності до тієї або іншої держави-члена.

Крім того, *Біла книга* передбачала ухвалення нормативних актів і інші заходи, що відносяться до сфер соціальної, регіональної, промислової політики і т.д.

Правовою основою ЄВР є підписаний 1992 р. в Маастрихті Договір про Європейський Союз. Договір говорить про те, що для здійснення поставлених

перед Співтовариством цілей «діяльність Співтовариства повинна включати «... внутрішній ринок, що характеризується відміною перешкод свободі пересування товарів, осіб, послуг і капіталу між державами-членами».

Основоположним принципом ЄВР є вільний рух товарів в межах митного союзу, що охоплює всю територію ЄС (розд. I), а також осіб, послуг і капіталів (розд. III). У торгівлі між державами-членами забороняються всі експортні та імпорتنі мита, митні збори і будь-які рівнозначні збори (ст. 25), а також всі кількісні обмеження і будь-які рівнозначні заходи (ст. 28, 29), окрім тих, що обґрунтовані міркуваннями суспільної моралі, громадського порядку і державної безпеки, а також в деяких інших виняткових випадках (ст. 30).

В рамках ЄВР заборонені і всі обмеження на рух капіталу і платежі між державами-членами, а також між ними і третіми країнами (ст. 56). Проте за державами-членами зберігається право регулювати рух капіталу з урахуванням особливостей їх податкових систем (ст. 58).

Пріоритетними заходами в області розвитку ЄВР є:

- створення ефективного європейського ринку капіталів; зокрема, вирішено створити повністю інтегрований ринок цінних паперів і ризикового капіталу та фінансових послуг;
- створення європейського енергетичного ринку, зокрема, відкриття національних ринків газу і електрики, і вільний доступ виробників і споживачів до транс'європейських енергетичних мереж;
- інтеграція європейських транспортних мереж єдиного європейського повітряного простору;
- інтеграція телекомунікаційних мереж (Інтернет, цифрове телебачення, мобільні комунікації третього покоління), що забезпечує громадянам вільний доступ до послуг інформаційного суспільства; інтеграція ринків суспільних послуг.

Особливе місце в програмі утворення ЄВР має спільна *торгівельна* політика.

З початку 60-х рр. ЄС використовує *чотири види протекціоністських заходів*:

- антидемпінгові мита або інші, жорсткіші обмеження для захисту внутрішнього ринку в ЄС;
- компенсаційні мита, що вводяться проти третіх країн, що субсидують з бюджету свій експорт в Співтовариство;
- кількісні квоти імпорту, а також схожі заходи, які вводяться, якщо швидке зростання імпорту з третіх країн завдає «серйозного збитку» окремим галузям промисловості в державах - членах Співтовариства;

- введений в 1984 р. «Новий інструмент торговельної політики» Співтовариства, який є системою санкцій (підвищення імпорتنих мит, кількісні обмеження, відміна торговельних пільг і т.д.) відносно третіх країн, що порушують «чесну конкуренцію» або застосовують дискримінаційні заходи проти експорту з держав - членів Співтовариства.

Робота з документом. Визначте основні положення правового регулювання переміщення товарів(додаток 3).

4. Свобода міграції осіб та її правове забезпечення

На початку ХХІ ст. стала очевидною необхідність прийняття низки заходів щодо вдосконалення законодавчого регулювання міграційної політики ЄС. Уряди країн ЄС розробили спільну політику з надання притулку, гармонізації національних законодавств в цьому питанні; доповнили законодавчу базу в галузі незаконної міграції і контролюють виконання вже існуючих нормативних актів; створили законодавчу базу з питань міждержавного кадрового обміну в рамках ЄС, так як єдиний європейський ринок передбачає вільну циркуляцію робочої сили.

Слід зазначити, що необхідність вирішення проблем правового регулювання міграційної політики ЄС диктується необхідністю підтримки стабільного економічного і соціального розвитку даного регіону.

Складовими частинами сучасної імміграційної політики ЄС є:

- інтенсифікація боротьби з нелегальною міграцією;
- підтримка та стимулювання легальної міграції;
- позиціонування імміграції як важливого елементу відносин ЄС з країнами походження і транзиту іммігрантів;
- інтеграція постійно проживають іммігрантів у суспільство приймаючої держави - члена ЄС.

Переважним напрямком міграційної політики держав-членів ЄС як і раніше залишається зосередження зусиль на традиційних заходи щодо посилення контрольних механізмів. Між державами-членами ЄС та державами походження і транзиту мігрантів сьогодні діє близько 100 двосторонніх угод про реадмісію, які відповідають міжнародним стандартам у галузі захисту прав мігрантів і біженців. (Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб ратифіковано Законом N116-VI від 15.01.2008.)

Міграційна політика ЄС формується, виходячи з:

- факту неминучості зростання міграційних потоків у майбутньому,
- вигод, які мігранти можуть принести ЄС;
- вигод, які мігранти можуть принести самим собі.

Основоположним принципом міграційної політики ЄС визнається наділення мігрантів правами і обов'язками рівними з правами та обов'язками громадян ЄС. ЄС пов'язує це питання з тривалістю проживання мігрантів в ЄС. Розробляються та приймаються заходи щодо інтеграції мігрантів в суспільства приймаючих держав і протидії проявам расизму та ксенофобії. Міграційна політика ЄС базується на таких принципах: транспарентність і раціональність; диференціація прав мігрантів в залежності від терміну їх проживання в ЄС; вдосконалення процедури подачі клопотань про в'їзд.

Для управління міграційними потоками, розвитку співробітництва державами-членами ЄС між собою і з третіми країнами враховуються різні форми міграції - гуманітарну, економічну, сімейну, а також нелегальну міграцію і трафік людей.

Особливу увагу Європейська рада приділяє проблемі інтеграції міграційної політики ЄС у спільну зовнішню політику ЄС щодо третіх країн. На думку Європейської ради, довгостроковим завданням ЄС має стати універсальний, збалансований підхід до усунення основних причин нелегальної міграції. Зазначена проблема була предметом серйозного аналізу в рамках ЄС, а ухвалення рішення по ним відбувалося в контексті Шенгенської, а пізніше і Маастрихтської угоди. Важливим кроком у регулюванні імміграційної політики є підписана наприкінці 1990 року в Дубліні дванадцятьма країнами ЄС Конвенція про право притулку та поводження з біженцями (Дублінська конвенція). Крім Дублінської конвенції в регіоні діє також Конвенція про перетинання зовнішніх кордонів, яка передбачає координацію по питанню видачі віз і накладення санкцій на осіб, які нелегально перевозять людей, та не мають необхідних супровідних документів.

Робота з документом (випереджувальне домашнє завдання). Аналіз основних положень Шенгенської угоди (додаток 4).

V. Узагальнення та систематизація знань.

Запитання для перевірки знань.

- 1) Назвіть основні принципи формування бюджету ЄС?
- 2) Хто є основними учасниками формування бюджету ЄС?
- 3) Яку роль виконують структурні фонди ЄС?
- 4) На якому рівні виникає Економічне співробітництво у ЄС?
- 5) Що таке «країни Шенгенської угоди»?

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати конспект уроку.
2. Використовуючи матеріали додатку 2 накреслити схему бюджетної процедури ЄС.

3. Скласти алгоритм Ваших дій для одержання візи для в'їзду в країни Шенгенської угоди.

Додаток 1

Принципи формування бюджету ЄС.

Принцип єдності: відповідно до цього принципу всі витрати й доходи ЄС мають бути об'єднані у єдиний бюджетний документ. У роки інтеграції інститути європейського співтовариства були незалежними й кожне мав власний окремий бюджет. Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), засноване Паризькому договором 1951 р., мав адміністративний і операційний бюджет; Римський договір 1957 р. встановлював єдиний бюджет для Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), а договір про утворення Євроатома – адміністративний бюджет цієї організації та бюджет для проведення інвестиційних програм. Наявність трьох, а деякі роки і по п'яти окремих бюджетів різних інститутів європейського співтовариства створювало труднощі, над здійсненням ефективного контролю над використанням фінансових ресурсів. Процес об'єднання бюджетних інструментів розпочалося 1965 р. з Договору злиття, яким було створено єдина Комісія (замість вищих керівних органів трьох співтовариств) і єдина Рада. До 1970 р. процес об'єднання бюджетних інструментів завершився.

Принцип універсальності: суть цього принципу у тому, що реальні доходи, які у надходять у єдиний бюджет, не повинні спрямовуватися на фінансування конкретних бюджетних заходів. Бюджетні доходи надходять до загального фонду ЄС, з яких потім фінансуються всі заходи.

Принцип щорічності: щоб забезпечити необхідний контролю над надходженням та використанням фінансових ресурсів, бюджет розробляється на фінансовий рік. З іншого боку, у межах єдиного бюджету здійснюється фінансування довгострокових програм, розрахованих кілька років, тоді застосовується поняття диференційованих асигнувань, які розпадаються на зобов'язальні асигнування (загальні витрати поточного фінансового року за зобов'язаннями, що випливають із програм, розрахованих на понад один фінансовий рік) і платіжні асигнування (проведення багаторічних програм, як із зобов'язань поточного і/або попередніх фінансових років).

Принцип рівноваги: під час складання бюджету заплановані доходи громадян та витрати кожного бюджетного року мають бути збалансовані. Фінансовий регламент забороняє здійснювати запозичення на покриття бюджетного дефіциту. Коли наприкінці фінансового року фіксується перевищення доходів над видатками, позитивне сальдо переноситься до

наступного року. Якщо спостерігається дефіцит бюджету, його величина переноситься до витрат ЄС у майбутньому році.

Принцип специфікації: відповідно до цього принципу всі витрати співтовариства розподіляються у конкретних розділах. Принцип специфікації визначає горизонтальну структуру побудови бюджету (розподіл витрат за шести розділах, за кількістю інститутів Співтовариства) і вертикальну структуру бюджету.

Принцип єдиної валюти: до запровадження євро в безготівковий оборот, бюджет складали ЕКЮ (європейської розрахункової одиниці), а з 1 січня 1999 р. ЄС розраховується в євро. Доти, як одна валюта було запроваджено готівковий обіг 2002 р., значний обсяг витрат проводився в національних валютах.

Додаток 2

Учасники формування бюджету ЄС.

Повноваження з бюджету розділені між двома гілками бюджетної влади – Радою і Парламентом. Розробка і ухвалення бюджету відбувається на кілька етапів.

До 1 липня кожен із інститутів Співтовариства має розробити і надати Комісії кошторис своїх витрат наступного року. Комісія має узагальнити всі кошториси та передати його за розгляд Ради пізніше 1 вересня року, попереднього року виконання бюджету. Рада має прийняти попередній проект бюджету та взагалі передати його за розгляд Європейському Парламенту не пізніше 5 жовтня.

Рада проводить перше читання попереднього проекту і може вносити поправки в попередній проект, консультуючись з Комісією та іншими зацікавленими інститутами ЄС. Прийняття попереднього проекту Радою відбувається більшістю голосів.

Рада передає проект бюджету в руки Парламенту. Якщо протягом 45 днів після отримання проекту Європейський Парламент схвалює його, то бюджет вважається остаточно прийнятим. Якщо протягом цього періоду Парламент не змінює проект бюджету та взагалі не пропонує поправок, то бюджет вважається остаточно прийнятим. Проте за практиці цього немає і з поданням проекту бюджету в Парламент настає конфлікт між двома гілками бюджетної влади. Парламент має право вносити зміни до проекту бюджету, та його повноваження залежить від того у відношенні якої категорії витрат пропонуються поправки. Розподіл бюджетних витрат на дві категорії – «обов'язкові» і «необов'язкові» – має важливе фінансове і політичне значення, хоча воно має умовний характер.

Витрати фінансування спільної аграрної політики - САП та витрати, зумовлені міжнародними угодами (наприклад, допомогу третім країнам), вважаються «обов'язковими». Усі інші витрати відносяться до категорії «необов'язкових».

Згідно з бюджетною процедурою Раді належить вирішальне слово під час затвердження «обов'язкових» витрат, а Парламенту – «необов'язкових». Парламент має право вносити до проекту бюджету зміни, що стосуються «необов'язкових» витрат, якщо за це проголосує його більшість.

Що стосується «обов'язкових» витрат Парламент вправі звернутися до Ради з пропозицією внесення змін у ці бюджетні статті, якщо за це висловиться абсолютна більшість депутатів.

Проект бюджету з поправками і пропозиціями парламенту повертається у Раду у середині листопада, коли відбувається друге читання бюджету в Раді. Якщо протягом 15 днів Рада не змінила жодної поправки по «необов'язкових» видатках і схвалила пропозиції парламенту по «обов'язкових» видатках, то бюджет вважається прийнятим.

Схвалений вдруге Радою бюджет надходить у Парламент до 22 листопада для остаточного прийняття. Парламент може протягом 15 днів змінити чи відкинути внесені Радою зміни, що стосуються «необов'язкових» витрат, і прийняти у відповідно до цього бюджет. І тому у голосуванні має брати участь більшість членів парламенту і 3/5 від тих, які проголосували повинні висловитися за прийняття чи відмову змін, запропонованих Радою. Якщо упродовж такого періоду Парламент не прийняв ніякого рішення, що стосується внесених Радою змін, то бюджет вважається остаточним прийнятим. Після закінчення цих процедур Голова Європейської парламенту оголошує бюджет остаточним прийнятим.

Коли ж до початку нового фінансового року бюджет ЄС ще не прийнято, набирає сили ст.273 Амстердамського договору, відповідно до якої починає діяти т.зв. «режим дванадцятої частки». Для функціонування ЄС фінансується щомісяця не більше 1/12 частки відповідних статей бюджету до закінчення фінансового року.

Додаток до уроку 3

Основні аспекти правового регулювання переміщення товарів

Головними напрямками регулювання в праві Євросоюзу свободи пересування товарів, послуг, вільного руху капіталів та робочої сили є створення такого рівня інтеграції країн-членів цього об'єднання, при якому будуть відмінені всі перешкоди стосовно переміщення в рамках Євросоюзу всіх перерахованих категорій та усунення будь-яких перешкод при реалізації громадянами своїх прав в даній сфері.

Питання правового регулювання митних бар'єрів у торгівлі та дискримінаційних торгових обмежень є одними з найактуальніших в Договорі про заснування Європейського Співтовариства. Вільному рухові товарів присвячено розділ I частини третьої цього договору, проте положення про регулювання торгівлі регулюється також статтями з інших розділів.

Право Євросоюзу передбачає заборону митних бар'єрів у торгівлі між країнами-членами. Відповідно нього Європейське Співтовариство базується на митному союзі, який охоплює всю торгівлю товарами. Цей союз має як внутрішні, так і зовнішні аспекти:

- внутрішній аспект: заборона між країнами-членами митних зборів на імпорт та експорт, а також усіх нарахунків, які мають аналогічну дію;
- зовнішній аспект: прийняття єдиного митного тарифу щодо третіх країн.

Угода про ЄС передбачає **єдиний митний тариф (ЄМТ)**, іноді відомого як єдиний зовнішній тариф. Метою ЄМТ є забезпечення рівноправного ставлення всіх країн-членів до товарів, що імпортуються в ЄС з третіх країн. Усі товари, що продаються на ринках Співтовариства, повинні мати однакові пільги щодо свободи руху товарів, які імпортуються до Співтовариства. Внаслідок цього країни не мають права нав'язувати автономні збори на імпорт з третіх країн.

В праві ЄС передбачено **заборону митних зборів та зборів еквівалентної дії**. Стаття 29 Договору про заснування Європейських Співтовариств проголошує, що «члени ЄС повинні утримуватися від впровадження між собою будь-якого нового мита на імпорт або експорт чи будь-яких податків з таким самим ефектом, а також від збільшення тих, які вони вже запровадили у торгівлі між собою». Це положення стосується як експорту, так і імпорту та є нормою прямої дії.

Право ЄС не дозволяє встановлювати внутрішні податки, що дискримінують товари, імпортовані з інших країн ЄС. У ньому закладено основний принцип Договору проти дискримінації на основі національності у сфері національного оподаткування. Ст. 90 (95) Договору про заснування ЄС встановлює: «Жодна країна Співтовариства не повинна обкладати, прямо чи побічно, продукцію інших членів ЄС будь-яким внутрішнім податком, який перевищує той, що накладається прямо чи побічно на подібну продукцію внутрішнього виробництва».

Податок, що не є дискримінаційним з першого погляду, може порушувати законодавство, якщо при його застосуванні відбувається дискримінаційний підхід до виробів, імпортованих з інших країн Євросоюзу. Наприклад, якщо певна держава дозволяє власним товаровиробникам сплачувати податок протягом певного строку і стягує такий само податок негайно після ввезення, то це буде вважатися порушенням. Імпортери вправі оскаржити такий спосіб

стягнення, оскільки законодавство вимагає рівності у всіх аспектах виплати податків. Слід зазначити, що така позиція неодноразово підтверджувалась Європейським судом.

Право ЄС передбачає також заборону **дискримінаційних фізичних й технічних торгових обмежень**, які є бар'єрами немонетарного характеру, як правило у формі адміністративних норм протекціоністської практики або інших заходів, здатних запобігти вільному руху товарів з однієї країни до іншої.

Право ЄС передбачає також **заборону кількісних обмежень**. Відповідно до першої частини ст. 28 кількісні обмеження - це будь-які заходи, що передбачають повне або часткове обмеження імпорту, експорту або транзиту товарів. Це, безсумнівно, включає систему квотування і заборон. У першому випадку країна-член накладає кількісні обмеження на імпорт певної продукції з іншої країни ЄС: мета такої системи - захистити промисловість першої країни що виробляє такий асортимент товарів. У другому випадку член ЄС може повністю заборонити будь-який імпорт з іншої країни.

В праві ЄС передбачено також **винятки**, які дозволяють дискримінувати торгівлю певними товарами за певних умов. Заборони, про які йдеться у ст.28 і 29 Договору про заснування ЄС, підпадають під можливі винятки ст.30. Хоч у Договорі про ЄС існують інші положення, що дозволяють винятки у цій галузі, ст.30 є найважливішою і основною темою цієї частини розділу. Ст. 30 стверджує: “Положення ст. 28 і ст. 29 не виключають заборон або обмежень на імпорт, експорт або транзит товарів, обґрунтованих міркуваннями громадської моралі, громадського порядку або державної безпеки, захистом здоров'я та життя населення і тварин або збереження рослин; захисту національних скарбів, що мають художню, історичну або археологічну цінність; захисту промислової або комерційної власності. Однак такі заборони та обмеження не повинні бути засобом довільної дискримінації або прихованих обмежень торгівлі між країнами-членами.

У справі *Henn and Darby* відповідачі були визнані винними за ввезення порнографічної продукції з Нідерландів до Великої Британії. Відповідне вітчизняне митне законодавство забороняє імпорт “непристойних” товарів, якщо вони потенційно пов'язані з “розбещенням”. Європейський суд визнав, що у принципі будь-яка країна ЄС на законних підставах може заборонити імпорт з іншої країни Співтовариства тих товарів, які мають непристойний характер, коли це визначено в її національному законодавстві, і що заборони можуть застосовуватися у відповідності з законом на усій території держави, навіть за наявності розбіжностей цього питання між чинним законодавством адміністративно-територіальних складових даної країни-члена.

З наведеного вище можна зробити висновок, що Договір про створення Європейського Співтовариства достатньо чітко регулює відносини у сфері торгівлі між країнами-членами, хоч і часто його доповнювали рішення Європейського суду. Створення такої системи безперешкодної торгівлі дозволило максимально ефективно використовувати можливості національних виробників кожної країни-члена Європейського Союзу, при цьому захищаючи права імпортерів, які ввозять товар з іншої країни-члена (навіть якщо товар має походження з третіх країн) та не завдавати шкоди найважливішим національним інтересам. На перспективу таке регулювання є позитивним у зв'язку з прагненням України приєднатися до Європейського Союзу, результат якого з однієї сторони дозволить українським товаровиробникам безперешкодно просувати свої товари на зовнішній європейський ринок, але з іншого підвищить вимоги до конкурентоспроможності національних товарів.

Додаток 4

Система міжнародно-правових актів регулювання міграційних процесів

Деякі положення, що регламентують порядок в'їзду громадян 3-х країн на територію будь-якої держави ЄС, вже погоджені і прийняті:

а) підписавши угоду країни зобов'язуються надавати право подавати на розгляд заяви щодо політичного захисту всім іноземцям на своїй території. Кожний хто звертається, одержує гарантії, що його заява буде розглядатися однією з держав-учасників Угоди, і цей розгляд буде відбуватися відповідно до принципів Женевської конвенції 1951 р. і Нью-йоркського протоколу 1967 р.;

б) відповідно до Угоди не допускається повторна подача заяви про надання притулку у випадку відхилення його однією із країн-учасниць Шенгенської угоди. Іноземець, який не одержав дозволу, автоматично позбавляється права на проживання в інших країнах-учасницях. Передбачається створення спеціального реєстра, винесеного за рамки банку даних СІС;

в) за Згодою кожна з держав зобов'язана приймати назад осіб, які подали заяву з проханням про надання притулку і які виїхали тимчасово в сусідню державу, що є учасником **Шенгенської угоди**.

Заходи для координації політики в цій області включають:

- обмін інформацією про становище в країнах - джерелах мігрантів;
- співробітництво посольств держав-членів Шенгенської угоди в країнах, де особливо сильні еміграційні тенденції;
- взаємний обмін статистичними даними, зокрема, про великі групи біженців;

- поділ фінансових витрат при депортації.

Комітетом з імміграційних питань, куди входять міністри внутрішніх справ і керівники імміграційних служб країн ЄС, була проведена підготовча робота з вироблення загальних критеріїв і єдиних правил розгляду візових клопотань. Комітет визначив види документів, по яких може видаватися віза і національні служби, уповноважені займатися їх оформленням. Була встановлена єдина форма «шенгенської візи», її зміст, терміни дії, розміри зборів за її видачу, порядок продовження терміну дії. Комітет погодив єдиний список держав (понад 110), громадянам яких необхідно одержання візи для в'їзду в країни Шенгенської угоди, а також список осіб, в'їзд яких небажаний через різні причини. Були також розроблені заходи для спільної боротьби з підробками віз і паспортів.

Відповідно до Угоди особа, що клопоче щодо одержання в'їзної візи, зобов'язана:

- звернутися в консульське представництво тієї країни Шенгенської угоди, на території якої знаходиться основна мета поїздки;

- дати необхідні роз'яснення при порушенні клопотання щодо видачі в'їзної візи;

- додати наступні документи:

- закордонний паспорт, з дійсним терміном;
- запрошення або виклик;
- медичний страховий поліс;
- проїзні квитки (в обидва кінці), страховий поліс на автотранспорт і т.п.;
- підтвердження резервування номера в готелі;
- довідку про те, що всі витрати по перебуванню бере на себе сторона, яка приймає;
- документи, що підтверджують наявність коштів для існування (банківські й інші гарантії);
- - з'явитися за запрошенням для особистої бесіди (при необхідності).

При видачі візи визначальним є дотримання 2-х основних принципів: забезпечення безпеки країн Співтовариства і припинення нелегальної імміграції. Громадяни третіх країн можуть одержати візу уніфікованої форми для в'їзду в країни Співтовариства терміном до 3-х місяців, дійсної у всіх країнах Угоди.

Процедура розгляду клопотань включає: перевірку клопотання про видачу візи; індефікування особистості заявника щодо з'ясування відповідності по наданим документам; перевірку наданих документів, які засвідчують особистість, по обліках СІС як викрадені, загублені та інші. Вони повинні бути

дійсні для в'їзду на територію країн-учасниць Шенгенської угоди, а також термін їх дії не повинен бути менше 3-х місячного терміну дії візи.

В певних ситуаціях мають місце і інші види перевірок, наприклад, підтвердження місця проживання і наявності родинних і інших зв'язків у країні виїзду.

Із застосуванням Шенгенської угоди вперше ціла група держав регламентує процедуру перевірки іноземців, що оформляють в'їзну візу на територію Співтовариства. Країни-учасниці залишають за собою деякі права на самостійні рішення з урахуванням сформованих традицій і національних особливостей, які не суперечать Шенгенській угоді.

Особливе значення в даному питанні набуває організація обміну інформацією та узгодженості дій закордонних представництв країн. У першу чергу це стосується питань практичної видачі віз і рішення виникаючих при цьому проблем. Передбачається також обмін інформацією про тенденції політичного та економічного розвитку в країнах, вихідці з яких можуть стати потенційними іммігрантами.

Одержання візи можливо в будь-якому закордонному представництві держав, що підписали Шенгенську угоду, незалежно від того, в яку з них здійснюється початковий в'їзд.

У випадку більш тривалого перебування (більш 3-х місяців) і влаштуванні на роботу в одній із країн Угоди, оформляється національна віза, одержати яку можна в посольстві тієї країни, де має намір перебувати заявник.

Таким чином, імміграційна політика країн ЄС базується головним чином на контрольних і обмежувальних заходах. Особливе місце в їхньому ряду займають проблеми контролю за міжнародними транспортними перевезеннями населення, що мігрує і питання депортації біженців, які стали в останні роки дуже серйозною політичною, юридичною і економічною проблемою.

Однак, на думку експертів Комітету з імміграційної політики ЄС, контроль на зовнішніх кордонах Співтовариства не забезпечує необхідний рівень безпеки. У зв'язку з цим країни ЄС вже найближчим часом будуть змушені повернутися до подальшого вивчення цієї проблеми. Так, не виключена можливість розробки нових варіантів концепції імміграційної політики ЄС і інших підходів до її реалізації в рамках «Єдиної Європи», причому вони будуть спрямовані насамперед на подальше обмеження міграційних потоків у країни ЄС.

Водночас нинішня концепція імміграційної політики ЄС все частіше зазнає критики. У Європарламенті серед представників лівих партій існує думка, що розроблені заходи, виключають можливість проникнення потенційного біженця в країну передбачуваного притулку. Вони вважають, що необхідним є перегляд

деяких положень, а можливо їх повне скасування. Але ця думка не знаходить широкої підтримки серед парламентаріїв.

(viche.info/journal/3188/)

Додаток до уроку 5.

Шенгенська віза. Іноземцям, які приїжджають на територію Шенгенського простору, надаються візи різних категорій. Найпоширеніша серед них - шенгенська віза, яка також, у свою чергу, має декілька різновидів. У джерелах шенгенського права класифікація віз здійснюється за наступними основними ознаками:

- ❖ мета - поїздка в самі шенгенські держави («візи для перебування»), або проїзд іноземця через їхню територію в яку-небудь третю країну за межами Шенгенського простору;

- ❖ тривалість поїздки (перебування) - короткострокова поїздка (максимум три місяці), довгострокова поїздка (понад три місяці);

- ❖ територія, на яку розповсюджується дія візи - за сферою дії віза може охоплювати весь Шенгенський простір («єдина віза») або тільки окремі держави-члени («національна віза»). Відповідно розрізняються: єдина віза для короткострокового перебування; національна віза для довгострокового перебування; єдина транзитна віза;

- ❖ віза з обмеженою територіальною сферою дії. Візи першої і третьої груп є єдиними (шенгенськими), тобто надають право знаходитися в будь-якій з країн Шенгенського простору, інші - національними.

Віза для короткострокового перебування. Якщо іноземець бажає здійснити невелику за тривалістю поїздку в будь-яку з шенгенських держав, то безвідносно до конкретного місця призначення йому видається єдина (шенгенська) віза для короткострокового перебування. Максимальний термін перебування може складати не більше трьох місяців протягом одного півріччя. За загальним правилом, іноземцям видається шенгенська віза одноразової дії («одноразова віза»), що надає право тільки на одну поїздку. Проте допускається надавати і візи для багатократного в'їзду терміном дії до одного року. У такому разі іноземець за однією і тою ж візою може кілька разів приїжджати в Шенгенський простір. Іноземцям, яким через їхню професію або інші причини необхідно досить часто здійснювати поїздки в шенгенські держави, дозволяється надавати так звану візу для регулярних поїздок терміном дії від одного до п'яти років. Таким чином, шенгенська віза може бути довгостроковою (з огляду на термін дії), але за терміном перебування завжди обмежена трьома місяцями (є візою для короткострокового перебування).

Віза для довгострокового перебування. Якщо іноземець планує знаходитися в якій-небудь з шенгенських держав безперервно протягом більше трьох місяців, то йому надається віза для довгострокового перебування. Дана категорія віз раніше вважалася національною (і тепер зберігає даний характер), тобто держави-члени видають її на підставі свого власного законодавства. Разом з тим, дана категорія віз може прирівнюватися до шенгенських віз для короткострокового перебування, а її володар, відповідно - одержати право здійснювати поїздки в інші країни Шенгенського простору.

Транзитна віза - це віза, на підставі якої іноземець, що прямує з третьої держави у іншу третю державу, може зробити проїзд через території Договірних Сторін (Шенгенської конвенції 1990 р.)», тобто перетнути одну або декілька шенгенських держав по дорозі до місця призначення. Таким чином, подібно візі для короткострокового перебування, сферою дії транзитної візи служить Шенгенський простір в цілому, а сама транзитна віза відноситься до єдиних (шенгенських). Термін перебування для транзитних віз відносно короткий - максимум п'ять днів. Можливі випадки, коли іноземцю необхідно зробити транзитний проїзд через Шенгенський простір не тільки дорогою до місця призначення, але й назад. Щоб позбавити громадянина третьої країни від необхідності повторно звертатися за одноразовою транзитною візою, норми шенгенського права дозволяють видавати візи з правом на двократний, а у виняткових випадках - і багатократний транзит. Повторний транзитний проїзд повинен бути здійснений не пізніше, ніж через шість місяців з дня закінчення першого.

Окрім звичних транзитних віз, що дозволяють в'їзд безпосередньо на територію Шенгенського простору, загальна консульська інструкція як особлива категорія, передбачає візу для транзиту через аеропорт. Транзит в даному випадку здійснюється через спеціально встановлену міжнародну транзитну зону аеропорту, межі якої іноземець покидати не має права. Візи для транзиту через аеропорт вимагається мати не всім іноземцям, а тільки громадянам деяких країн, що розвиваються, з боку яких найбільш вірогідними є спроби незаконної імміграції в Європейський Союз (Афганістан, Бангладеш і ін.). Громадяни решти держав підпадають під дію «загального привілею безвізового транзиту через вищезгадану міжнародну транзитну зону», тобто віза для транзиту через аеропорт їм не потрібна.

Віза з обмеженою територіальною сферою дії. Незалежно від того, в представництві якої держави-члена одержана ця віза, а рівно від намірів самого іноземця (чи хоче він подорожувати різними шенгенськими державами або знаходитися тільки в одній), шенгенська віза має сферу дії - Шенгенський простір в цілому. Щоб одержати єдину візу, іноземець повинен відповідати

єдиним умовам для в'їзду, передбаченими в Шенгенській конвенції. Зокрема, жодна з держав- членів не повинна розглядати іноземця як загрозу своєму правопорядку. Якщо особа бажає зробити тижневу поїздку до Італії, а Бельгія визнала її «небажаною» особою і направила відповідні дані каналами Шенгенської інформаційної системи, то особі в шенгенській візі повинно бути відмовлено не тільки в бельгійському консульстві, але і в представництвах решти шенгенських держав (зокрема, Італії). Саме для вказаних обставин (коли іноземець не відповідає всім умовам для в'їзду в Шенгенський простір, але одна з його держав-членів вирішує зробити виключення і дозволити йому в'їзд) передбачена особлива категорія візи - *віза з обмеженою територіальною сферою дії*.

Інший випадок надання даного різновиду візи пов'язаний з обмеженістю граничного терміну перебування за шенгенською візою (три місяці протягом півріччя). У подібних обставинах як «замінник» шенгенської візи посольство (консульство) держави-члена, до якого особа звернеться, також може видати йому візу з обмеженою територіальною сферою дії.

Не зважаючи на те, що шенгенська віза дає право подорожі всіма країнами шенгенської зони, і теоретично не важливо, в консульстві якої країни одержувати візу, насправді діє одне серйозне обмеження, відоме як правило «першого в'їзду». Згідно до нього, необхідно в'їхати в шенгенську зону через країну, в консульстві якої одержана віза. Наприклад, при бажанні відвідати Німеччину, Францію і Італію, якщо віза одержана в німецькому консульстві - то спочатку необхідно в'їхати (літаком) до Німеччини, а потім подорожувати всією Європою, якщо віза одержана у французькому консульстві - то спочатку необхідно в'їхати до Франції, а потім відправлятися до інших країн.

До Шенгенського постору входять наступні країни: Австрія (1.12.1997), Бельгія (26.03.1995), Угорщина (26.12.1997), Німеччина (26.03.1995), Греція (26.03.2000), Данія (25.03.2001), Ісландія (25.03.2001), Іспанія (26.03.1995), Італія (26.10.1997), Латвія (21.12.2007), Литва (21.12.2007), Люксембург (26.03.1995), Мальта (21.12.2007), Нідерланди (26.03.1995), Норвегія (25.03.2001), Польща (27.12.2007), Португалія (26.03.1995), Словаччина (21.12.2007), Словенія (21.12.2007), Фінляндія (25.03.2001), Франція (26.03.1995), Чехія (21.12.2007), Швейцарія (12.12.2008), Швеція (25.03.2001), Естонія (21.12.2007).

Кандидатами на вступ до Шенгенських угод є Ліхтенштейн, Болгарія (2011), Кіпр (2009), Румунія (2011). Поза Шенгенською угодою принципово залишаються Великобританія і Ірландія, що входять до Євросоюзу.

РОЗДІЛ IV. СЕРЕДНЯ ТА ВИЩА ОСВІТА В ЄС

ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПІ

Мета уроку: проаналізувати історію інтеграції вищої освіти в Європі, основні принципи формування системи вищої освіти, зокрема розвиток освіти в країнах Європи в контексті Болонського процесу, переваги і недоліки Болонської системи освіти.

- формувати поняття про те, як змінюється вища освіта в Україні, а також адаптацію освіти в Україні.
  - змоделювати наслідки запровадження Болонського процесу в Україні.
  - розвивати і виховувати особистісно-орієнтований підхід в навчанні учнів даної вікової категорії.

Унаочнення: презентація «Інтеграція вищої освіти в Україні», додаткова література, Інтернет-джерела (вказані в списку).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація знань та мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Приєм «Мозковий штурм» Вища освіта в Україні – необхідність чи привілей окремих людей?

Учитель записує всі думки учнів на дошці.

- В час розвитку новітніх технологій – це необхідність.
- Вища освіта повинна бути доступною, але в розумних рамках.
  - Перукарю, пекарю необов'язково мати вищу освіту.
  - Час навчання в вузах повинен бути різним, дивлячись на обрану спеціальність (і інші думки учнів).

Евристична бесіда з учнями:

- Чи задумувались Ви над тим, ким хочете бути? Де будете отримувати освіту?
  - Чи не хотіли б навчатись в Європі?
  - Чи можливо українському студенту навчатись в європейських вузах?
  - Чи дозволяють фінансові можливості навчатись за кордоном нашим співвітчизникам?
- Що Ви знаєте про Болонський процес?

III. Основна частина уроку.

Тема (оголошення), мета (пояснення основних завдань).

План заняття

- 1) Історія інтеграції вищої освіти в Європі.
- 2) Основні принципи формування системи вищої освіти європейських країн.
- 3) Болонський процес: основні цілі, суть, переваги та недоліки, хронологія подій.
- 4) Освіта України як складова світового і європейського простору.
- 5) Особливості реалізації Болонського процесу в Україні (Практикум).

1. Історія інтеграції вищої освіти в Європі

Спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі фактично розпочалась ще в 1957 році з підписанням Римської угоди. Незабаром ці ідеї закріпились в рішеннях конференції міністрів освіти 1971-го та 1976-го років, у Маастрихтському договорі 1992 року. Далі запроваджувались різні програми під егідою ЄС, але ставка завжди робилася на збереження національних особливостей освіти в кожній країні, хоча закони і законодавство в європейських країнах в питаннях освіти намагалися привести до якогось спільного знаменника. Тобто йшли інтеграційні процеси – об'єднання найкращих напрацювань світової і європейської освіти і створення певних документів в рамках Європи для того, щоб було зближення освітніх програм, систем і напрацювань відповідно до вимог часу.

У 1997 році було підписано Лісабонську конвенцію про визначення кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи (Україна також підписала разом з 43 країнами). Ця конвенція стала основою для Болонської декларації. 1998 р. – Франція, Італія, Великобританія і Німеччина підписали Сорбонську декларацію, яка започаткувала створення єдиного європейського освітнього простору. А в 1999 році міністри освіти 29 держав підписали в м. Болонья спільний документ, яким визначали напрямки реформування вищої освіти в Європі (це і є Болонська декларація). Саме цією декларацією і її впровадженням поступово реалізовувались інтеграційні процеси в сфері вищої освіти європейських країн.

2. Основні принципи формування системи вищої освіти європейських країн.

Завдяки інтеграційним процесам в системі вищої освіти держав Європи розпочались зміни. Але загалом дотримувались всі країни, які підписали Болонську декларацію і ті країни, які приєднувались потім, таких принципів і цілей:

- основою системи вищої освіти європейських країн є врахування національних інтересів кожної з них, починаючи з ведення національного законодавства у сфері освіти до норм, напрацьованих країнами Європи;

- багатоваріантність впровадження основних положень Болонської декларації;

- гнучкість у прийнятті національними системами вищої освіти європейських країн основних принципів Болонського процесу;

- освіта – наука – виробництво – фундаментальні засади вищої освіти майбутнього;

- безперервність освіти впродовж життя конкретної людини, в контексті «початкова освіта – середня освіта – вища освіта – післядипломна освіта».

3. Болонський процес: основні цілі, суть, переваги та недоліки, хронологія подій.

Болонський процес розпочався у 29 державах в 1999 році і тепер охоплює понад 47 держав – це процес створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Основні засади і цілі сформульовані у Болонській декларації (1999 р.) та подальших офіційних документах Болонського процесу.

Освітні системи країн-учасниць Болонського процесу дуже відрізняються, тому створення ЄПВО і зближення цих систем викликало великі труднощі. Але було проголошено основні цілі, які планували впровадити до 2010 року і в подальшому їх закріпити:

- введення двоциклового навчання: I-ий цикл – отримання I-го академічного ступеня, а II-ий – після його одержання. Тривалість навчання в першому циклі має бути 3-4 роки (отримання ступеня бакалавра). Другий цикл – одержання ступеня магістра (1-2 роки) після отримання ступеня «бакалавр» і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років);

- зпровадження кредитної системи (застосування Європейської кредитної трансферної системи (ECTS)). Пропонується запровадження у всіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. В основу пропонується прийняти ECTS (Європейська система перезарахування кредитів) (залікових одиниць трудомісткості), зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання впродовж всього життя»;

- контроль якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Ці організації мають взяти на контроль знання, вміння, навички, що отримали випускники. Одночасно мають розробити стандарти транснаціональної освіти;

- розширення мобільності. Передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Також ставиться питання про розширення мобільності

викладацького і іншого персоналу для взаємного збагачення досвідом. Забезпечення права вибору студентами дисциплін;

- забезпечення працевлаштування випускників. Вищі навчальні заклади повинні будуть орієнтуватись на кінцевий результат: знання і вміння випускників повинні бути застосовані на практиці на користь держав Європи. Ведеться мова про визнання кваліфікації в Європі і спрощення цього визнання. Для цього запроваджуються Додаток до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО;

- забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним з головним завдань, що вирішено в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості студентів з різних регіонів світу;

- забезпечення конкурентоспроможності європейських вузів.

Болонський процес за період з 1999 року свої цілі, завдання впроваджував поступово і, звичайно, визначено переважно позитивні сторони, пов'язані з його цілями (див. цілі Болонського процесу). Але є й певні недоліки, це особливо в запровадженні кредитно-модульної системи організації освітнього процесу, зокрема в Україні: відсутність систематичної роботи студентів впродовж семестру; низький рівень активності студентів на заняттях, коли набрано певний мінімум кредитів; можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів; значні затрати бюджету на проведення сесії (коли автоматично багатьом студентам зараховано дисципліну); мала можливість вибору студента навчальних дисциплін; відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців.

4. Освіта України як складова світового і європейського простору.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства.

Стратегічні напрямки розвитку вищої школи визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів.

У 2001 році вступив в дію «Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти».

Починаючи з Бергена (травень 2005 року), в системі вищої освіти України запроваджені важливі кроки в реалізації положень Болонського процесу та їх впровадженнь. 19 травня 2005 року офіційно розпочався Болонський процес в Україні.

Багатий український досвід в освіті послужив стартом для подальшого вдосконалення національної системи освіти та її узгодження з європейською. Україна працює над входженням в ЄПВО, зокрема над питаннями:

- двоциклового навчання (не в усіх країнах Європи ще вийшли на цей рівень, а в нас трициклове навчання, а бакалавр нашого значення прирівнюється до бакалавру в Європі);

- підвищення якості освіти у нас також питання непросте: запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання випускників середньої школи дає можливість в подальшому вдосконалювати підходити до незалежного контролю якості освіти;

- запровадження кредитно-модульної системи дає можливість охопити навчальний матеріал в окремі блоки-модулі.

Обов'язковими кредитами для студентів визначено 60 впродовж року і 230-240 впродовж III ступеня навчання в ВНЗ. З 2006 – 2007 н. р. в усіх ВНЗ України III-IV ступенів акредитації запроваджено кредитно-трансферну систему ECTS.

- система кваліфікації європейського освітнього простору. Це питання дуже важливе і потребує вирішення. В 2014р. прийнятий новий Закон України «Про вищу освіту», який ще точніше регламентує перехід та інтеграцію до ЄПВО.

IV. Узагальнення, підсумки

5. Практикум-дискусія «Особливості реалізації Болонського процесу в Україні»

В класі картки: міністр освіти, бізнесмен, журналіст, студент (5), викладач, експерт з освітніх питань, ректор ВНЗ.

- Які особливості запровадження Болонського процесу в Україні?

І гр. Студенти

- Що дає Болонський процес студентській молоді?

- Які економічні переваги, недоліки Болонського процесу?

- Як впроваджується Болонський процес в Україні?

Всі інші – основне питання:

- Як реалізовується Болонський процес в Україні? (основні аргументи, приклади, факти, документи, і т.д.)

V. Д/з *Опрацювати матеріал заняття, виконати міні-проект «Я хочу вступити до одного з вузів Європи, тому що...»*

РОЗДІЛ V. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ - ЄС

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНА – ЄС

Мета:

Інтелектуальна:

- здатність працювати з інформацією різного типу;
- вміння застосовувати знання в нестандартних ситуаціях;
- володіння прийомами самостійного набування нових знань;
- високий рівень розвитку пізнавальних інтересів;
- можливість працювати в умовах гіпотези, пошуку, досліджу.

Особистісна:

- бажання та вміння проявити самостійність, ініціативу, цілеспрямованість, волю;
- володіти правилами навчальної співпраці;
- профорієнтаційна, можливість виваженого вибору майбутнього профілю діяльності
- формування достатнього рівня життєвої компетенції у сфері економічних і правових відносин.

Комунікативна:

- вміння брати участь у навчальному діалозі, користуватися сайтом Представництвом ЄС в Україні,
- розрізняти спільні та відмінні позиції між Україною та ЄС.

Ділова:

- можливість та здібність виконувати практичні завдання;
- конструювати свою діяльність починаючи від постановки мети до отриманого результату;
- висловлювати власну точку зору щодо місця України в асоціації європейських країн та готовність до практичного втілення ідей української євроінтеграції.

Основні поняття: історія відносин Україна – ЄС,
система координації співробітництва між Україною та ЄС,
угода про асоціацію між ЄС та Україною.

Обладнання: комп'ютер, проектор, екран, презентація до теми, правові документи, навчальна таблиця, фотоматеріали, статистична інформація, конверт, або скринька.

Тип уроку: інтерактивний

Форми роботи: дебати з елементами рольової гри, діалогу.

Очікувані результати: розвиток в учнів системного мислення щодо визначення місця інтеграції як процесу сучасної міжнародної політики, стратегічного курсу України на європейську інтеграцію, патріотичне виховання

молоді через поглиблене розуміння діяльності паритетної співпраці України з ЄС та іншими міжнародними організаціями.

Учні мають показати ґрунтовні знання, виявити творчий потенціал, проявити ерудицію і фантазію, уміння обґрунтовувати свої думки, уміння розв'язувати поставлені задачі, працювати в колективі і приймати раціональні рішення, здатність надавати один одному допомогу, бути адаптованими, адекватними, соціально-орієнтованими і конкурентоздатними спершу на освітньому ринку, а в майбутньому і на європейському ринку праці.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент. Перевірити готовність учнів до уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Процес європейської інтеграції та його витоки.

Робота в групах "Чорна скринька" (кількість осіб у кожній групі залежить від кількості учнів у класі):

Європейське економічне співтовариство. Римський договір.	1957 р., історично перше інтеграційне угруповання в Європі. Об'єдналось 6 країн: Бельгія, Голландія, Італія, Люксембург, Франція, ФРН.
Європейське співтовариство	1967 р., злиття виконавчих органів трьох регіональних організацій: 1.Європейського об'єднання вугілля і сталі, 2.Європейського економічного співтовариства, 3.Європейське співтовариство з атомної енергетики.
Європейський союз	1992 (з 1 листопада 1993 р. набрав чинності) Маастрихтський договір.
Лісабонський договір	Набув чинності з 1 грудня 2009 року. Європейський союз набув право міжнародної правосуб'єктності, економічний і валютний союз на основі євро. Європейський Центральний Банк стає інституцією ЄС.

Таблицю розрізати на 8 частин, інформацію покласти в скриньку, або конверт, кожна група вибирає по одному листочку і шукає відповідність. Учитель перевіряє результати пошуку.

III. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

*Зібратися разом – це початок,
триматися разом – це прогрес,
працювати разом – це успіх.*

(Генрі Форд)

Щоб уникати помилок, треба набратися досвіду.

Щоб набратися досвіду, треба робити помилки.

(Дж. Пітер Лоуренс)

IV. Формування нових знань.

Цифра 2 на гратці. Управлінські органи ЄС: (мозковий штурм) – учитель називає ту частину завдання, яка виділена жирним шрифтом.

1.Європейський парламент – **представницький та консультативний орган ЄС.**

2.Європейська рада – **директивний орган ЄС, складається з урядів країн учасників.**

3.Рада ЄС – **міжурядовий орган ЄС, збирається в міру необхідності вирішення конкретних питань на рівні міністрів.**

4.Європейська комісія – **наддержавний виконавчий орган ЄС.**

5.Суд ЄС – **верховна судова інстанція.**

6.Палата аудиторів – **слідкує за належним і законним управлінням бюджетом ЄС.**

1. Історія відносин Україна –ЄС.

Шарль де Голль, Уїнстон Черчіль, Конрад Аденауер, Роберт Шуман – заклали основи демократичної Європи, відкритої для всіх без винятку націй.

Європейський Союз - політичне, економічне, культурне об'єднання з ознаками конфедерації. 28 держав з населенням 507 млн. чол.. Європейські соціальні стандарти, рівень освіти, якість медицини, рівень зарплат і пенсій, захист свободи і безпеки – нам під силу. Україна – невід'ємна частина європейської цивілізації. Ми бачимо Україну в ЄС.

Історія відносин Україна –ЄС почалась одразу після проголошення незалежності України (цифра 3 на гратці):

1991 р.- Декларація ЄС щодо України;

1992 р. – перша зустріч Україна – ЄС на найвищому рівні;
1993 р. – представництво Європейської комісії в Києві;
1994 р. – ратифікація угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (набула чинності в 1998 Р.);
2005 р. – Рада Євросоюзу надала Україні статус країни з ринковою економікою;
2010 р. – Європарламент визнав право України на приєднання до ЄС;
2013 р., 21 листопада, Вільнюс . - Очікували підписання угоди про асоціацію України – ЄС. КМУ на чолі з Азаровим призупинив процес підготовки до підписання угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з Євросоюзом
(наслідок – Євромайдан, політична криза в країні, війна).
2014р., 21 березня, Брюссель - А.Яценюк підписав політичну частину угоди про асоціацію України з ЄС;
2014р., 27 червня, - П.Порошенко підписав економічну частину угоди про асоціацію України з ЄС.
Вибір України вітав Президент Європейської комісії Жозе -Мануель Баррозу:"Майбутнє України в ЄС." (з листопада 2014 р. Президент Єврокомісії на 5 років Жан Клод Юнкер).

2. Система координації співробітництва між Україною та ЄС.

А чи готові ви самі до практичного втілення ідей української євроінтеграції і яким чином? (обговорення питання) (цифра 4 на гратці).

Система координації між Україною та ЄС визначені Угодою про партнерство і співробітництво від 16.06.1994 р. Згідно із зазначеним документом основними координуючими органами є:

Саміти Україна – ЄС (консультації на вищому політичному рівні);

Консультації на рівні профільних міністерств,

Рада з питань співробітництва до якої входять представники Ради ЄС, Європейської служби зовнішньої діяльності, Європейської комісії та члени уряду України.

Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС як допоміжний орган Ради. В рамках комітету утворено **7 підкомітетів**:

1. торгівлі та інвестицій,
2. економічні та соціальні питання, фінанси та статистика,
3. політика в сфері підприємств, конкуренція, співробітництво в регуляторній сфері,
4. енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія,

5. митне та транскордонне співробітництво,
6. юстиція, свобода та безпека,
7. наука та технології, дослідження та розробки, освіта, культура, громадське здоров'я та медіа.

Як на вашу думку, чи бачите ви Україну в асоціації європейських країн?
(обговорення питання, можлива дискусія)

3. Угода про асоціацію України і ЄС (робота з документами).

Питання вступу до ЄС має чітко визначену процедуру відповідно до договорів ЄС і відбувається в кілька етапів

1. підписання Угоди про асоціацію;
2. включення в офіційну програму розширення ЄС,
3. подача заявки на вступ,
4. отримання статусу кандидата в члени ЄС,
5. вступ до ЄС.

Україна знаходиться на першому з цих етапів.

Угода про асоціацію України і ЄС підписувалась в два етапи:

21 березня 2014 р. політичні положення, 27 червня 2014 р. – економічні положення.

"Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами – членами з іншої сторони " –це документ в якому більше тисячі сторінок друкованого тексту, 476 статей, 7 розділів, 43 додатки, три протоколи. Перекладено 22 мовами ЄС, та українською мовою.

Угода – новий етап у відносинах України з ЄС і передбачає політичну асоціацію, економічну інтеграцію і відкриває шлях для подальших прогресивних перетворень. Строк дії угоди необмежений. Водночас протягом п'яти років Сторони проведуть комплексний аналіз досягнення цілей угоди.

Швидкість підписання угоди підкреслює значну підтримку України з боку ЄС та його солідарність з нашою державою. Політична частина Угоди не містить перспектив членства України в ЄС, а визнає лише європейські прагнення України і вітає її європейський вибір. Підписання політичної частини не несе потенційних загроз у відносинах з Росією.

Стаття 474 Угоди. Поступове наближення.

Згідно з цілями цієї угоди Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до законодавства ЄС.

Угода стає чинною через три місяці після ратифікації 28-ма країнами членами ЄС. На даний момент Угоду ратифікували 9 із 30 сторін: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Мальта, Румунія, Словачія, Україна і Європарламент (

Україна і Європарламент ратифікували Угоду одночасно – 16 вересня 2014) – станом на 05. 11. 2014 р..

Стаття 25 Угоди про асоціацію – зона вільної торгівлі буде впроваджуватись поступово протягом максимум 10 років. Для підтримки українських експортерів ЄС продовжить час дії автономних торговельних преференцій.

З метою забезпечення належного виконання Угоди про асоціацію України та ЄС урядом України створено урядовий офіс з питань європейської інтеграції в складі Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Слід реально оцінювати обсяги та значення підписаного, чітко визначати подальші кроки, насамперед у процесі імплементації угоди.

А чи готові ви самі до практичного втілення ідей української євроінтеграції і яким чином? (обговорення питання).

V. Закріплення нового матеріалу. Вправа "Гроно": посередині дошки записати "Україна - ЄС". Навколо записувати слова, які спадають на думку. Коли запас ідей вичерпано, потрібно установити зв'язки між поняттями. Таким чином утворюють гроно.

VI. Рефлексія.

Підсумовуючи роботу на сьогоднішньому уроці, закінчіть думку: сьогодні мені запам'яталося...

мені було цікаво...

спілкуватися було...

VII. Домашнє завдання.

Визначити відмінність між поняттями: договори, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки (опрацювати розділ II. Визначення термінів, закону України "Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу").

Завжди будьте готові до пошуку нових можливостей!

ПОЗАКЛАСНІ ЗАХОДИ

БРЕЙН-РИНГ: ІНТЕГРАЦІЯ В ЄС

Мета заходу:

Сформувати початкові знання учнів про особливості інституційної моделі ЄС, її площу, кількість країн-учасниць, їх символи та особливості даних країн.

Положення про гру «Брейн-ринг». У грі можуть брати участь кілька команд. Якщо зустрічається не більше 4 –х команд, то гру проводять за так званою «шахматкою», тобто кожна команда грає з кожною, набираючи переможні бали за двобої. Переможницею стає команда, яка набрала найбільше число балів, якщо ж команд є більше, тоді проводять двобої пар команд, і переможена з пари команда виходить з гри. Переможці двох пар грають між собою, до єдиного чемпіона.

Правила гри.

1. Ведучий ставить запитання. Звучить гонг, після чого в обох командах є 1 хвилина, щоб знайти правильну відповідь, і натиснути на кнопку своєї лампи. Відповідає команда, яка першою ввімкнула кнопку. Якщо лампа загорілась до звуку гонга, то це фальстарт, і команда втрачає право відповідати на запитання.
2. За кожну правильну відповідь на запитання команда одержує одне очко. У двобої перемагає та команда, яка першою набере три очка
3. Якщо обидві команди не дають правильної відповіді на (3-5) запитань підряд, вони вибувають.

I група питань:

1. Найбільша за територією країна, яка повністю розташована в Європі?
(Україна)
2. Чому зірочок на прапорі ЄС – 12, а країн - 28?
(це перші 12 країн учасниць)
3. Саме цю країну називають музичною столицею Європи?
(Австрія)
4. Цю невелику країну Європи називають «перехрестям Європи»?
(Бельгія)
5. Її називають трояндовою країною?
(Болгарія)
6. Це Сполучене Королівство на островах?
(Велика Британія)
7. Цю країну по праву називають «землею богів та міфів»?
(Греція)
8. «Смарагдовим островом» називають саме цю острівну країну?

(Ірландія)

9. Країною фламенко та кориди називають цю країну на півдні Європи?

(Іспанія)

10 . Цю країну називають чарівною скарбницею мистецтв або модним чобітком?

(Італія)

11 . Країною тюльпанів, чудес та традицій називають саме цю країну?

(Нідерланди, Голландія)

12. Її називають країною взірцевого порядку?

(Німеччина)

18. Яка країна є Батьківщиною мореплавців?

(Португалія)

19. Цю країну романтично називають Суомі або країною «тисячі озер»?

(Фінляндія)

20. Ця ж країна є законодавицею моди в усьому і завжди?

(Франція)

2 група питань.

(Країна- столиця, столиця –країна)

1 Австрія – _____

11. Валетта- _____

2. Бельгія - _____

12. Прага _____

3. Болгарія _____

13. Берн- _____

4. Данія- _____

14. Мадрид - _____

5. Естонія- _____

15. Будапешт- _____

6. Велика Британія - _____

16. Стокгольм- _____

7. Польща- _____

17. Братислава- _____

8. Румунія- _____

18. Рига- _____

9. Кіпр - _____

19. Люксембург- _____

10 Нідерланди - _____

20. Вільнюс- _____

3-група питань

1. Де були виготовлені перші банкноти та монети Євро.

(Монетний Двір Франції)

2. В травні 1998 року було названо 11 країн, які першими введуть це. (Що?)

(Євро,)

3. Країна найбільша в Західній Європі за територією

(Франція)

4. За вирощуванням цієї культури, яка повсякчас негативно впливає на здоров'я людей, Італія займає 4-те місце в світі.
(Тютюн)
5. Країна західної Європи, де вперше збудовані швидкісне залізничне сполучення
(Франція)
6. На електростанціях якого типу Франція виробляє 75% електроенергії
(АЕС)
7. Країна, розташована на півострові, а її столиця на острові
(Данія)
8. В якій країні щорічно виготовляють 150 млн. годинників
(Швейцарія)
9. Яка країна виробляє сиру понад 150 млн. т в рік, (21 кг на 1 жителя)
(Швейцарія)
10. Яка з країн ЄС є найбільш «дунайською»
(Румунія)
11. Яка з країн є експортером пелюсток троянд та трояндового масла
(Болгарія)
12. Найбільші морські держави 15 століття
(Іспанія, Португалія)
13. Яка з країн ЄС розпочала дві світові війни?
(Німеччина)
14. Коли Європа святкує День Європи?
(9 травня)
15. Де жив і працював відомий композитор Шопен?
(Польща)
16. Місце проживання композитора Кальмана.
(Угорщина)
17. Скільки держав входить до Євросоюзу?
(28)
18. У скількох країнах запроваджена єдина валюта – євро? (у 13 з 28 країн)
19. Яка країна є світовим лідером виноробства?
(Італія)
20. Яка країна є батьківщиною всесвітньо відомих письменників Вільяма Шекспіра, Чарльза Діккенса, Роберта Бернса?
(Велика Британія)

4 група питань.

Відгадати, до яких країн належать дані символи

1. Ейфелева вежа. (Франція)
2. Башня Біг Бен. (Лондон)
3. Музей Прадо. (Іспанія)
4. Бранденбурзькі Ворота. (Берлін)
5. Акрополь. (Греція)
6. Гора Триглав. (Словенія)
7. Базиліка св. Петра. (Рим)
8. Русалонька-. (Данія)

«ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ПРО ЄВРОПУ»

Усний журнал, присвячений дню Європи учнів 5-9 класів

Мета заходу:

- Познакомити учнів з історією створення Європейського Союзу, його атрибутами та напрямками діяльності, допомогти дітям усвідомити належне місце України у європейській спільноті.
- Виховний захід учить школярів із повагою ставитись до європейського суспільства.
- Сприяти визначенню місця України в європейському співтоваристві. Сприяти розвитку критичного мислення, уміння давати оцінку явищам суспільного життя, сприяти вихованню толерантності та поваги до культури інших народів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Учитель. День Європи – це символ започаткування нової успішної моделі мирної співпраці між державами, що ґрунтується на спільних цінностях та інтересах.

Рішення щодо відзначення Дня Європи в Європейському Союзі 9 травня було прийнято у 1985 році на Саміті Ради ЄС у Мілані. До 1997 року це свято мало переважно культурно-мистецьку спрямованість та носило обмежений характер. Щорічне відзначення згаданого заходу в нашій державі

започатковано Указом Президента України від 19 квітня 2003 р. № 339, яким встановлено третю суботу травня датою святкування в Україні Дня Європи.

Сьогодні День Європи сприймають як символ миру та єдності. Це той день, коли всі європейці гуртуються навколо ідеї вшанувати свої спільні цінності та окреслити нові перспективи розвитку об'єднаної Європи.

В Україні Дні Європи традиційно відзначаються з метою нагадати українцям, що вони – європейська нація, і розглядаються як практичний крок у напрямку зміцнення самовизначення України як європейської держави, причетної до європейських традицій і цінностей.

Мета святкування – привернути увагу до засад, на яких базується ЄС: демократії, повазі до прав людини, ринковій економіці, а віднедавна – ще й показати важливість Європейського Союзу для України.

Традиційно з нагоди Дня Європи на центральних площах великих міст країни проводяться святкові заходи, презентації історії і культури країн Європи, концерти популярної музики за участю українських та європейських виконавців та інші мистецькі заходи.

Сьогодні ми разом заглянемо в історію створення Європейського Союзу і з'ясуємо головні риси та сфери діяльності цієї наддержавної організації. А ще згадаємо деякі широковідомі факти з життя Європи і переконаємося, що наша Батьківщина – Україна – має безліч спільного з іншими країнами, тож повинна зайняти гідне місце у європейському співтоваристві.

Учень. Україна розташована в центрі Європи. Європа – це континент, на якому існують держави з різним державним устроєм, мовами, культурою, традиціями. 5 травня 1949 року була створена Рада Європи, в яку сьогодні входять більше 40 країн континенту. Наша країна вступила в Раду Європи в 1995 році.

За розмірами території Україна є найбільшою в Європі, а за чисельністю населення – п'ятою.

Україна сьогодні живе у дружбі та розумінні з іншими державами, межує з 7 країнами, чотири з яких є членами Європейського Союзу. Саме партнерські відносини з країнами Європи відіграють для нашої держави велике значення, адже жодна людина, жодний народ чи держава не можуть існувати сьогодні відокремлено.

Повідомлення учнів:

1. Віктор Гюго більш ніж півтора століття тому передбачив, що "...усі нації нашого континенту об'єднуються у вищу спільноту і утворять європейське братерство, не втрачаючи при цьому своїх переваг та славної неповторності..." Ці слова стали пророчими.

Європейський Союз – це об'єднання демократичних європейських країн, які об'єдналися заради миру та розвитку. Сьогоднішній ЄС – це сім'я із загальною чисельністю населення більше 503,8 млн. чоловік (оцінка на 2013 рік), площею майже 4,5 млн. кв. км.

2. Днем народження Європейського Союзу вважається 9 травня. У цей день 1950 року міністр закордонних справ Франції Робер Шуман представив усьому світові своє бачення майбутнього єдиної Європи – ключ до миру та добробуту на континенті у той час, коли люди ще не відійшли від травм минулої війни, а Європа вже стояла на порозі третьої світової війни. Р. Шуман проголосив декларацію такого змісту: «Мир у світі не може бути збережений без докладання творчих зусиль. Об'єднання основних виробничих процесів та створення нової високої інституції об'єднують Францію, Німеччину та інші країни, що приєднуються, наблизить нас до перших конкретних кроків у напрямку створення ЄС, завданням якого є збереження миру». Декларація Шумана вважається відправною точкою на шляху до Дня Європи.

3. У 1951 році, з метою створення спільного ринку вугільної та металургійної галузей було створено першу наднаціональну організацію: Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Договір про заснування цього співтовариства підписаний Францією, ФРН, Бельгією, Нідерландами, Люксембургом та Італією 18 квітня 1951 року.

4. З метою поглиблення економічної інтеграції ці шість держав заснували Європейське економічне співтовариство. 25 березня 1957 року в Римі створено Європейський економічний союз.

5. У 1973 році до Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів та Люксембурга приєдналися Данія, Ірландія, Великобританія. 1981 року – Греція. 1986 р. – Іспанія й Португалія. 1995р. – Австрія, Фінляндія, Швеція.

6. 1 травня 2004 року відбулося найбільше в історії розширення ЄС. До його складу ввійшли Кіпр, Мальта, Угорщина, Польща, Словацька Республіка, Латвія, Естонія, Литва, Чеська Республіка, Словенія. 1 січня 2007 року до ЄС приєдналися Болгарія, Румунія. 1 липня 2013 року – Хорватія. Таким чином, сьогодні до Євросоюзу входять 28 країн.

Нині готується нова хвиля розширення євросім'ї країнами Балканського регіону. Це Туреччина, Боснія, Герцеговина, Сербія.

7. Країни ЄС мають спільний прапор, який являє собою синє поле з дванадцятьма золотими зірками в центрі, розміщеними по колу, і символізує союз народів Європи. Кількість зірок незмінна, коло є уособленням єдності, число 12 означає абсолютну досконалість. Це також і кількість місяців року, і кількість цифр на циферблаті годинника.

8. Як будь-яка країна, Європейський Союз має свій гімн. Текст його взятий із оди Фрідріха Шиллера «До радості» 1785 року. Майже через три десятиліття Людвіг ван Бетховен написав музику, яка стала частиною його Дев'ятої симфонії. У 1985 році гімн було схвалено президентами та главами урядів країн ЄС як офіційний гімн ЄС. Можна сказати, що це гімн усієї Європи.

9. З 1 січня 2002 року офіційною валютою 17 держав Європейського Союзу, відомих також як Євросона, являється євро.

10. Європейський Союз є міждержавним об'єднанням, яке існує завдяки наявності трьох засад: Європейська Спільнота, Спільна політика у сфері міжнародних відносин і безпеки, а також спільна діяльність у внутрішній політиці та системі правосуддя. Відповідно до договорів, інституціями Європейського Союзу є:

- Рада Європи;
- Рада Європейського Союзу;
- Європейська Комісія;
- Європейський Парламент;
- Європейський Суд;
- Суд Першої Інстанції;
- Рахункова Палата;
- Комітет Економічної, Соціальної Політики;
- Комітет Регіонів;
- Європейський Банк Реконструкції і Розвитку;
- Європейський Інвестиційний Банк;
- Європейський Центральний Банк;

Штаб-квартира Ради Європи знаходиться у Страсбурзі, який називають столицею Європи.

11. Єдиний внутрішній ринок ЄС базується на 4 свободах:

- вільний рух товарів,
- вільний рух осіб,
- вільний рух капіталу,
- вільний рух послуг.

11. У червні 1993р. Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені визнала право кожної європейської країни вступати до Європейського Союзу після виконання ними низки вимог за трьома критеріями:

- політичних: стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин;
- економічних: дійова ринкова економіка;
- юридичних: узгодження свого законодавства з Європейськими актами.

12. Серед пріоритетних напрямків діяльності Ради Європи можна виділити:

- Права людини: розширення гарантій, що містяться в європейській Конвенції з прав людини, удосконалення правосуддя та законодавства.
- Засоби масової інформації: захист свободи слова та інформації і розширенні сфери їх застосування;
- Соціальні та економічні питання: визначення провідних напрямків, які мають на меті збереження соціальної справедливості в Європі і захист найбільш нужденних членів суспільства;
- Освіта: передача демократичних цінностей та підготовка молодих людей до життя в багатовимірної і полікультурної Європі;
- Культурна спадщина: сприяти усвідомленню приналежності до Європейської культури та удосконаленню політики з охорони спадщини континенту;
- Спорт: сприяння політиці «Спорт для всіх» та всебічний розвиток фізичної культури;
- Молодь: залучення молоді в європейське співтовариство через Європейський центр молоді та Європейський фонд молоді.

Отже, Рада Європи займається зміцненням політичного, правового, соціального та культурного співробітництва та захистом загальнолюдських цінностей у Європі.

Учитель. У ХХІ столітті, коли все більше посилюється взаємозалежність держав, збільшуватиметься і потреба європейців у співпраці з народами інших країн у дусі толерантності, пізнання та солідарності.

Отже, після перегляду історичних та політичних сторінок, пропоную провести вікторину, яку назвемо «Євроерудит», тому що запитання стосуватимуться країн ЄС.

- 1) Скільки золотих зірок на прапорі Європи? (12)
- 2) Коли відзначають День Європи? (9 травня, в Україні – третя субота травня)
- 3) У якій країні знаходиться батьківщина Діда Мороза? (Фінляндія.)
- 4) У якій країні виробляються автомобілі марки Вольво? (Швеція)
- 5) Яка держава є світовим лідером виноробства? (Італія)
- 6) Яка країна є резиденцією Папи Римського? (Ватикан)
- 7) Яка країна відома своїми дощами й туманами? (Велика Британія)
- 8) Які країни з'єднує тунель через протоку Ла-Манш? (Великобританію та Францію.)

- 9) У басейні якої річки розташовані Румунія, Україна, Болгарія, Угорщина? (Дунай)
- 10) Символом цієї країни є «пані, голова якої у хмарах, ноги на землі, і в неї залізне здоров'я». (Ейфелева вежа, Франція)
- 11) Яку країну прославив великий казкар Ганс Христіан Андерсен? (Данія)
- 12) У якій країні національним святом є день Святого Патрика? (Ірландія)
- 13) У якій країні зародилися Олімпійські ігри? (Греція)
- 14) Хто за національністю були відомі мандрівники Васко да Гама та Фердинанд Магеллан? (Португальці)
- 15) Найвідоміший літературний герой цієї країни – Дон Кіхот – став «вічним» образом в інших літературах. (Іспанія)
- 16) Яка країна є батьківщиною прекрасного танцю з назвою її столиці? (Віденський вальс, Австрія)
- 17) Найвідомішою людиною цієї країни у ХХ столітті стала знаменита цілителька і ясновидиця. (Ванга, Болгарія)
- 18) Цією європейською мовою написана кожна 10-а книга у світі. І найбільше книг перекладаються теж цією мовою. (Німецька)
- 19) Ця країна складається з трьох островів. Вона єдина у Європі не має річок, озер, прісноводних джерел. (Мальта)
- 20) У якій центральноєвропейській країні найбільша українська діаспора? (Польща)

Учитель. Про нашу західну «сусідку» слід сказати окремо.

Польща – країна в центральній Європі, одна з великих європейських держав. Столиця Польщі – Варшава – місто традицій і сучасності. Польща багата пам'ятниками архітектури, національними стравами, культурою, музикою, художньою керамікою, тканинами та склом. Усі пам'ятають польське прислів'я: «Пийте, їжте й ослабте свій пасок». Поляки – гостинні люди і пригощають усіх, «чим хата багата». У цьому особисто переконалися й наші односельці, які побували там.

Як відомо, Зелена Діброва підтримує дружні стосунки з польською гміною Хоч. У 2006 році керівниками обох громад було підписано договір про співпрацю, і з того часу наші делегації щорічно відвідували Плешевський повіт Великопольського воєводства, а поляки гостювали в Зеленій Діброві.

22 липня 2008 року стало пам'ятним днем в історії нашого села: тут відбулася зустріч представників молоді сіл-побратимів з України, Польщі та Німеччини.

Отже, наша інтеграція в Європу вже розпочалася!

*(На завершення заходу пропонується прослуховування або виконання пісні
Алли Кудлай «Слава Україні!»)*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальные проблемы Европы. Евро против доллара: финансовые позиции Европы. – Москва : ИНИОН, 2009. – 220 с.
2. Багнюк С.А. Підприємство і підприємництво / С.А.Багнюк // Економіка в школах України. – 2013. – №11. – С. 16 -17.
3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) / [Упоряд. Степко М.Ф. і інші]. - Тернопіль: в-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. - 52 с.
4. Болонський процес: цикли, ступені, кредити/ [Л.Л. Поважнянський і інші]. – Харків: в-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2004. - 143 с.
5. Бородій О.В. Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз/О.В. Бородій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – №20 .
6. Ван дер Венде М. К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе / М.К.Ван дер Венде // Высшее образование в Европе. – 2003. – Том XXV. – № 3.
7. Ветринський І.М. Європейський Союз: феномен інтеграції чи імперія нового типу? І.М. Ветринский //Гілея. – 2010. - №39. – С. 30-35.
8. Гриневич Л. В., Зірко О. В. Структурні зміни в економіці та на ринку праці: Європейський Союз і Україна О.В.Гриневич,О.В.Зірко// Економічний часопис – XXI століття. – 2014. – № 3-4. – С. 16-19.
9. Дейнеко А.Е. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты / [А.Е. Дайнеко, Г.В. Забавский, Ф.А. Дмитакович; под науч. ред. А.Е. Дайнеко]. – Москва : Изд-во деловой и учебной литературы, 2004. – 74 с.
10. Захаров А.С. Налоговое право Европейского Союза: действующие директивы ЕС в сфере прямого налогообложения / А.С. Захаров. – Москва: Волтерс Клувер, 2006. – 22 с.
11. Європейська інтеграція та Україна: навчально-методичний посібник. / [За ред. В.Є.Новицького, Т.М.Пахомової, В.І.Чужикова].– Київ: Мін-во економіки та з питань європейської інтеграції України МЗС ФРН, тов-во К.Дуйсберга (ФРН). – Київ – Кельн, 2002.
12. Європейська інтеграційна політика: навчальний посібник / За ред. В.І.Чужикова. – Київ: КНЕУ, 2010. – 451 с.

13. Европейское право: учебник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. – Москва: Издательство НОРМА, 2000. – 720 с.
14. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: навч. посіб.: [Пер. з англ.] / В. Кернз. – Київ : Т-во «Знання» КОО, 2002. – 347 с.
15. Колодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн / Г. Колодко. – Сер.: «Сучасна думка». – Книга 17. – Київ, 2002. – 248 с.
16. Копійка В.В.Європейський Союз:заснування і етапи становлення / Т.І.Шинкаренко, В.В.Копійка. – Київ:Видавничий дім «Ін Юре», 2001.
17. Паньков В. Общеввропейское экономическое пространство возможности и перспективы / В.Паньков // МЭ и МО. – 2003. – № 3. – С. 24-30.
18. Романюк О. Історія, структура та принципи функціонування Європейського Союзу: загальний огляд // Україна на шляху європейської інтеграції. / наук ред.: Т.Пахомова, С.Будаговська. – Київ: Товариство Карала Дуйсберга, 2000. – 240 с.
19. Семиноженко В. Освіта та національні інтереси: вибір траєкторії: Проблеми приєднання української освіти до Болонського процесу. Про стандарти освіти в Європі / В. Семиноженко // День. – 2004. – 1 квіт. (№ 58). – С.4.
20. Сидун С. Україна та Європейський Союз: особливості розвитку взаємовідносин. /С.Сидун// Наукові праці. – 2010. – №117.
21. Социальная политика Европейского союза на современном этапе: становление и развитие // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И.Герцена. – СПб., 2009. – N 93. – С.99-102.
22. Тищенко О. П. Розвиток транскордонного співробітництва: досвід Європи та нові можливості для України / О.П.Тищенко// Економічний часопис – XXI століття. – 2013. – № 1-2. – С. 8-16.
23. Хасси У.М. Мировое налогообложение. Основы Мирового налогового кодекса : [Пер. с англ.] / У.М. Хасси, Д.С. Любик. – Кембридж : Гарвардский университет, 1992. – 234 с.
24. Хорошаєв Є. Гармонізація податкових систем в ЄС // Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей / Хорошаєв Є.; за ред. Д. Лук'яненка і В. Чужикова. – Київ : КНЕУ, 2007. – С. 209–223.
25. Храбак І.Євроатлантична інтеграція – головна домінанта зовнішньої політики України / І. Храбак // Політика і час. – 2003. – №7. – С.35-42.
26. Чужиков В.І. Технологічна модернізація в європейській економіці / В.І.Чужиков, Є.Г. Панченко – Київ: КНЕУ, 2013.

27. Чужиков В.І. Кластерна політика Європейського Союзу // Економіка України. /В.І. Чужиков, О.Д. Лук'яненко. – 2013. – №2. – С.81-91.
28. Чужиков В. Розширений Європейський Союз / В.Чужиков, В.Чужикова// Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 5. – С. 40-43.
29. Закон України "Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" (18.03.2004 р. №1629 – IV Нова редакція 01.10.2011). [Електронний ресурс] // Урядовий портал.- – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
30. Зубченко Л. А. Лиссабонская стратегия Евросоюза: разочарования и надежды. [Электронный ресурс] // Режим доступа: [/www.perspektivy.info/oukumena/europe/](http://www.perspektivy.info/oukumena/europe/).
31. ЕС ограничит расходную часть бюджета суммой в 129 млрд. евро (19.11.11) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vz.ru/news/2011/11/19/539921.html>.
32. ЕС одобрил увеличение объема бюджета блока на 2012 г. на 1,85% – до 129 млрд. евро (19.11.11) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://quote.rbc.ru/news/fond/2011/11/19/33482097.html>
33. Національний звіт України про впровадження Болонського процесу, 14 грудня 2006 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>
34. Основні цілі Болонського процесу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>
35. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами – членами з іншої сторони (16.09. 2014 №1678 –VII.) [Электронный ресурс] // Урядовий портал.- – Режим доступа : <http://www.kmu.gov.ua>
36. Центр досліджень європейської політики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ceps.be.
37. 23 государства ЕС подписали бюджетно-налоговый пакт (09.12.11) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.newsru.com/finance/09dec2011/es_union.html.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Мета і завдання курсу «Шлях до ЄС»	7
Сучасна карта Європи - простір, час і взаємодія	14
РОЗДІЛ I. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ	
Цілі та завдання ЄС	24
Функції основних інституцій та органів ЄС	31
РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	
Тема 1. Регуляторні політики ЄС по забезпеченню функціонування ринку товарів та послуг. Горизонтальні політики ЄС та їх зміст. Сутність, принципи, механізми та інструменти регіональної політики ЄС	38
Соціальна політика ЄС	42
Конкурентна політика ЄС	50
Сутність та механізм податкової політики	56
Спільна політика щодо довкілля – важливий чинник якості життя громадян ЄС	60
Секторальні політики ЄС, їх зміст та класифікація. Промислова і підприємницька політика Європейського Союзу	68
Науково - дослідна політика в країнах Євросоюзу	73
Політика ЄС у сфері енергетики	
Принципи та механізми енергетичної політики ЄС	83
Транспортна політика ЄС. Специфіка транспортної інфраструктури, її важливість для національних економік	

	87
Аграрна політика Європейського Союзу	92
РОЗДІЛ III. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В ЄС	
Економіко-правовий механізм функціонування ЄС	106
РОЗДІЛ IV. СЕРЕДНЯ ТА ВИЩА ОСВІТА В ЄС	
Інтеграція вищої освіти в Європі	127
РОЗДІЛ V. ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – ЄС	
Правові засади співпраці Україна – ЄС	132
ПОЗАКЛАСНІ ЗАХОДИ	
Брейн–ринг «Інтеграція в ЄС»	139
Усний журнал, присвячений Дню Європи «Що треба знати про Європу?»	143
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	149

18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1